

מגיד דבריו ליעקב

**חג הסוכות
הושענא רבא ושמחת תורה**

משיחותיו ודרשותיו של הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת כף החיים

מגיד דבריו ליעקב

מאמרים בעניני חג הסוכות
הושענא רבא ושמחת תורה

משיחותיו ודרשותיו של הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת כף החיים

תשרי תשע"ז
ירושלם תובב"א

כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג

בישיבת כף החיים

רח' אהלי יוסף 14 ירושלים

02-5022777

בכל עניני הספר

ניתן לפנות למכון מגיד דבריו ליעקב:

052-7658892

052-7622629

A7658892@gmail.com

עימוד: קסירר 054-8492943

פתח דבר

"לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר, למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים... אמרו לפניו, רבונו של עולם תנה לנו מראש ונעשנה. אמר להן הקדוש ברוך הוא, שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת. אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה... מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר 'ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו' (עבודה זרה ב. - ג.).

ראוי להתבונן. האמנם אין מצוות קלות נוספות, לבד מצות הסוכה? אדרבה, אין ספק שישנן מצוות קלות יותר ממצות הסוכה, ומפני מה לא בחר הקדוש ברוך הוא לתת לאומות העולם אלא את מצות הסוכה?

את הטעם לכך ביאר בספר תורת חיים שם, כי אמנם מצוות קלות רבות יש בתורה הקדושה, אולם כשמתכנסין ובאין אומות העולם לעתיד לבוא לפני הקב"ה, אינם מוכנים להסתפק בשכר מועט על מצוה אחת או יותר. אומות העולם רוצים לקבל שכר על כל המצוות כולן כישראל, וכאמרם "תנה לנו מראש ונעשנה", כלומר, תן לנו את שכר כל התורה כולה.

ולכן נתן להם הקב"ה את מצות הסוכה, וכלשונו של התורה חיים "לפי שמצות הסוכה שקולה כנגד כל המצוות, וכמו שיסד הפייט ביוצר דסוכות 'בל תהי מצות סוכה בעיניך קלה כי כנגד כל מצות דת חוקותיה שקולה'", אכן, זו המצוה היחידה שהיא גם קלה, וגם שקולה כנגד כל המצוות כולן.

שבח והודאה ניתן לבורא עולם אשר גברו עלינו חסדיו יתברך שמו וזיכנו זה פעמיים להוציא לאור עולם את דרשותיו של מורינו ורבינו

הגאון הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א ראש ישיבת כף החיים על מועדי השנה. זכינו והדברים נתקבלו בחיבה ובאהבה בכל אתר ואתר, ורבים אומרים מי יראנו טוב לשוב ולרדות מיערת הדבש, להגיש לפנינו שלחן ערוך בכל מטעמים ומיני מגדים, לדעת את המעשה אשר נעשה ואת הדרך הטובה אשר נלך בה ונמצא מרגוע לנפשנו.

עתה, לאחר עמל רב ויגיעה עצומה, הננו זוכים לברך על המוגמר ולהוציא לאור עולם את דרשותיו של רבינו שליט"א על חג הסוכות, אשר היא מצוה קלה כעדות רבותינו, אך מאידך שקולה היא כנגד כל המצוות. עוד זוכים אנו להגיש ולהעלות לפני שלחן מלכים, מאן מלכי רבנן, את דרשותיו של רבינו שליט"א על יום הושענא רבא, ועל חג שמיני עצרת - שמחת תורה.

אין ספק כי דרשותיו החצובות מעומק לבו הטהור של רבינו שליט"א, בהם מעמידנו בקרן אורה ומורה דרכנו - דרך עבודת ה', יפלו מסילות ויאירו דרך נתיבות לכל אשר נדבה אותו רוחו לדרוש ולתור בחכמה, ויהיו לעזר ולסיוע לכל המבקש ודורש בדבר ה' - לעלות אל הר האלהים.

וזאת למודעי, כי למרות מאמצינו להדפיס הדברים כנתינתן, למען סדר ועריכת הדברים שלחנו ידינו בקצה היריעה, על כן פשוט הדבר וא"צ לפנים שאם תמצא טעות - אתנו תלין משוגתינו, ותקוותינו שלא תצא תקלה תחת ידינו.

ובצאתנו את הקודש ברכת מודים דרבנן נשגר קמיה רבינו שליט"א המאיר דרכינו ומפלס נתיבותינו באורחות התורה ועבודת ה', שיזכה להמשיך את מלאכת הקודש להגדיל תורה ולהאדירה ולהפיץ ממעינותיו חוצה מתוך שלום ושלוה בריות גופא ונהורא מעליא, ימים על ימי מלך תוסיף ושנותיו דור ודור, עד ביאת גואל צדק בב"א.

חודש האיתנים - תשרי תשע"ז

העורכים

מכתב ברכה ותודה

בס"ד. יום הששי י"ג אלול הרחמים תשע"ו. ירושלם ת"ו.

יום הילולא של דודי זקיני ראש הגולה רבן של ישראל
הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בעל בן איש חי זיע"א.

הללויה אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, מה אשיב לה' כל
תגמולוהי עלי, תבענה שפתי תהלה לאל הגדול הגבור והנורא, על רוב
וגודל חסדיו עלי תמיד, ועתה בחמלתו זכני שיצאו לאור עולם חלק נוסף
משיחות מוסר אשר השמעתי במקהלות, בחסד האל עלי, ברוך הוא
וברוך שמו, וקיימא לן בתלת הוי חזקה, כן יעזרנו הלאה האל הטוב
והמטיב אמן.

ואכתוב בקצרה ענינו של חיבור זה, הנה בני תורה מובהקים, חבר
חברים מחוכמים ובראשם ה"ה ש.ו. וה"ה ש.ד. שליט"א, אשר נשאם ונדב
לבם הטהור וראו לנכון לתועלת הציבור הקדוש הי"ו, שוחרי תורה
ותושיה, להעלות על גבי הכתב ולהדפיס כספר אשר יעמוד לימים רבים
בעזה"י, ממה שחנני השי"ת בעוצם וגודל חסדיו לדרוש לפני הרבים,
והוקלט בקלטות רבות, והם הי"ו עשו את מי שאינו זוכה כזוכה, ועמלו
טרחו וסדרו מהדברים הנשמעים, וערכו ספר זה בסדר נכון, בשפה
ברורה, דבר דבור על אופניו, ובחרו לקראו בשם מגיד דבריו ליעקב, וכל
זה שלא על מנת לקבל פרס אלא לזיכוי הרבים בלבד, וזכות הרבים תלוי
בהם, איישר חיליהו לאורייתא ושכמ"ה.

ותלי"ת כבר אשתקד יצא לראשונה "מגיד דבריו ליעקב", דברי חיזוק
בעניני המועד הקדוש חג השבועות זמן מתן תורתנו הקדושה, ובענין
עמל ועסק התורה, אשר היא חיינו וארך ימינו, הוא הדבר הראשון שצריך
חיזוק כמאמרם ז"ל בברכות (ל"ב ב') וכדפירש רש"י ז"ל שם "שיתחזק
אדם בהם תמיד בכל כוחו", כי "לית לך מלה לתברא יצר הרע אלא
אורייתא" כדרשתם בספר הזהר הקדוש ח"א (דר"ב ע"א), ובחודש אדר

השנה הוסיפו להוציא לאור "מגיד דבריו ליעקב", בעניני המועד הקדוש והמרומם פורים, וב"ה לפי הנשמע נתקבלו הדברים באהבה וברצון לפני כל ורבים התחזקו בעבודת השי"ת לקיים מצוות היום כראוי וכנכון, והדברים עשו פרי לטובה בחמלת השי"ת עלי, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

עתה מעלת היקרים הנ"ל הי"ו בעזה"י המשיכו בפעלם הטוב וערכו חלק נוסף "מגיד דבריו ליעקב", והוא בעניני המועד הקדוש חג הסוכות, זמן שמחתנו זמן תשובה מאהבה לחוסים בצל השכינה הקדושה, וישמח ישראל בצל סוכתו, ועיין בספר פלא יועץ (ערך סוכות), ובספר יסוד ושורש העבודה, כמפורסם לכל והאריכו הרבה בספרים.

למיעוט הזמן ולריבוי טרדותי אשר הקיפוני בהקף כל הראש (ל"א), עברתי בריהטא על כל הספר, ואחשוב שעשו מלאכתם נאמנה בטוב טעם ודעת, ואין לי אלא להודות להם ולברכם מקרב לב אוהב שיעלו מעלה מעלה בתורה ויראת שמים טהורה, ויהיה שבתם בבית ה' כל ימי חייהם, השי"ת ימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה לעבודתו ית"ש, וחפץ ה' בידם יצלח להגדיל תורה ולהאדירה, וימצאו הדברים חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, ויעשו הדברים פרי לטובה, ישוטטו רבים ותרבה הדעת, אמן ואמן.

כעתירת הצעיר

החותם בתודה מרובה לחי העולמים

המודה לשעבר וצועק על העתיד

יעקב חיים סופר

תוכן הענינים

חג הסוכות זמן שמחתנו	ז
להמשיך את החיזוק של הימים הנוראים	ט
חיזוק עסק התורה בימים אלו.....	יג
ההכנה למצוות החג והזריזות בזה.....	יז
נדיבות הלב בהוצאות מצוה.....	יט
נדיבות הלב וקיום המצוות בהידור לשם שמים	כד
ההכנה הראויה קודם קיום כל מצוה	כה
הכנה לשבת קדש.....	כז
ההכנה לשמחת החג	כח
השמחה בכפרת עוונותינו וזיכוך נפשנו	ל
השמחה בריבוי מצוות החג	לא
המצוות מביאות את האדם אל השמחה	לב
התבוננות במעלת המצוות ומעלת השמחה בהן	לג
השמחה בקרבת ה' לכל אחד ואחד ובאחדות ישראל.....	לה
סוכת שלום ושמירת הלשון	מ
גאולת ישראל בחג הסוכות תלויה באחדות העם.....	מה
העולם הזה עראי וימיו כצל עובר	מו
קידוש החומר	נ
מעלת הישיבה בסוכה והשמחה בישיבתה	נב
חג הסוכות זמן תשובה מאהבה	נה
חובת השמחה לבני ביתו ולעניים	נח
מעלת הפעולות הנפעלות מן המצוות	נט

סא ההכנה להושענא רבא
 סד כל אחד מישראל ראוי לזכות בדין ביום הושענא רבא
 סה שמחת האדם בעשיית המצוות
 סט שמחת תורה - קשה עלי פרידתכם
 עב מעלת התפילות בשמחת תורה
 עג טעם לשמחת התורה בשמיני עצרת
 עו חיוב ומעלת השמחה בשמחת תורה
 עט שמחת התורה במסירות נפשם של ישראל עליה
 פד העוסק בתורה זוכה לברכה הגדולה ביותר
 פז חובתנו בהרבצת התורה ובהרבות כבוד שמים בדורנו

חג הסוכות זמן שמחתנו

בתפילות שלושת הרגלים אשר נתקנו לנו על ידי אנשי כנסת הגדולה אנו אומרים "ותתן לנו ה' אלקינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון". כל הרגלים הם מועדי ששון ושמחה, והשמחה בהם היא הלכה פסוקה וחיוב גמור, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' שביתת יו"ט הי"ז) "שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו, שנאמר ושמחת בחגך".

והנה לכשנתבונן נראה שבתפילות הרגלים קבעו חז"ל לכל חג וחג מטבע לשון המייחדת את עניינו של אותו החג. חג הפסח נקרא "זמן חרותנו" יען יצאנו בו משעבוד מצרים לחרות הגוף והנפש, וחג השבועות נקרא "זמן מתן תורתנו" משום שבו זכינו וקבלנו את התורה הקדושה. ואכן, ראוי הוא חג הפסח דוקא להקרא בשם זמן חרותנו, וראוי כמו כן שחג השבועות לבדו יקרא זמן מתן תורתנו.

שונה מהם חג הסוכות אשר נקרא בפי חז"ל "זמן שמחתנו", כלומר, שעיקר ענינו של חג הסוכות הוא השמחה. וצריך להבין, הלא כל המועדים כולם נתנו לשמחה ולששון כפי שהבאנו, ובמה מתייחד חג הסוכות להיותו "זמן שמחתנו" הוא לבדו.

והבאור בזה הוא, כי השמחה האמיתית לא תושג אלא בשלמות האדם. לכן אמרו רבותינו בגמרא (יבמות סב:): שהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, כי האיש לכשעצמו הוא פלג גופא כמו שאמרו בזהר הקדוש (ח"ג ז:), ורק כאשר נושא אשה ונעשה שלם בגופו ובנפשו יוכל לבא אל השמחה. לכן גם נתקנו לשונות שמחה רבים בשבע ברכות של נשואין, "שמח תשמח רעים האהובים", "ששון ושמחה גילה רנה דיצה וחדוה", כי רק עתה, משבאו החתן והכלה אל שלמותם, הגיעו אל השמחה.

ולכן הפסוק אומר (ירמיהו פל"א פ"ו) "כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה", הנה לא אמר הפסוק "רנו לאברהם שמחה" או "רנו ליצחק שמחה", ולא דיבר הכתוב אלא ביעקב לבד. כי מאברהם יצא ישמעאל ומיצחק בא עשיו, ורק יעקב לבדו היתה מטתו שלמה, ובאו ממנו שנים עשרה שבטי ק-ה כולם קדושי עליון, וכיון שזכה יעקב לשלמות - שייכת אצלו השמחה יותר.

ולכן ביארו רבותינו (מגילה טז:) שכוונת הפסוק "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" למצות מילה, ולכאורה צריך באור מדוע דרשו זאת על מילה ולא על כל מצוה אחרת. ולפי מה שביארנו יש לומר שהטעם לכך הוא משום שמילה היא שלמותו של האדם וכפי שאמר הקב"ה לאברהם (בראשית יז, א) התהלך לפני והיה תמים, כלומר, היה שלם, וכמו שדרשו רבותינו במדרש (פסיקתא זוטרית והובא בפירש"י שם) "התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים, שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני", ולכן דוקא בה נופל לשון שש אנכי כמוצא שלל רב.

וכך מצאנו גם לגבי התורה הקדושה. וכפי שהביא הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו נפש החיים (ש"ד פל"א) את ביאור הזהר הקדוש על הפסוק "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול", שכל חטא הוא חסרון מן השלמות וכמו שנאמר (שופטים כ, טז) "קולע באבן לשערה ולא יחטיא" שהכוונה בזה שאינו מחסר מן המטרה כלום אלא קולע בדיוק, וכן אמרה בת שבע (מ"א פ"א פכ"א) "והיינו אני ובני שלמה חטאים" וכוונתה שאם לא יקבל בנה את המלכות אחר דוד כפי שהובטח לה אלא ימלוך אחר, הרי שהיא ובנה יהיו מחוסרים מן המלוכה^א. וזהו שאומר הפסוק "שלום רב" - לשון שלמות מוחלטת, ולמי? - "לאוהבי תורתך", אלו שבוערת בקרבם אהבת התורה, עוסקים בה תדיר ומחנכים

♦♦♦♦♦

א. ולכן כתוב (תהלים לח, ד) "אין שלום בעצמי מפני חטאתי", כי בכל מקום שיש חטא, הרי שיש חסרון, וממילא אין שלום בעצמי - נחסר בשלמות האדם. וכך כל דבר רע עניינו שלא הגיע אל שלמותו, וכמו שנאמר (תהלים ב, ט) "תרעם בשבט ברזל", כלומר, תשברם בשבט ברזל ותחסרם.

בדרכה את בניהם. אלו - מושלמים הם, משום שאף אם יכשלו ויחטאו, התורה תכפר ותטהר את נפשם. ובהיות והתורה מביאה את האדם אל שלמותו נאמר עליה "פקודי ה' ישרים משמחי לב", כי השלמות היא שנותנת באדם את שמחת הלב^ב.

וזו הסיבה שחג הסוכות נתייחד להקרא לבדו "זמן שמחתנו", כי חג הסוכות חל אחר הימים הנוראים, אחרי עשרת ימי תשובה ויום הכפורים בהם נמחלו כל חטאי ישראל ונסתלק כל חסרונם, וכיון שבזמן זה באים ישראל אל שלמותם - הרי שזהו זמן שמחתנו. לכן דוקא עליו אומרת התורה "והיית אך שמח", כי על אף שבכל הרגלים יש חיוב שמחה מכל מקום בחג הסוכות, שיש בו שלמות - יש שמחה יתירה וכמו שנתבאר. ומטעם זה נקראת הסוכה "סוכת שלום", לשון שלמות, כי חג הסוכות מציין ומייחד את שלמות ישראל^ג.

להמשיך את החיזוק של הימים הנוראים

שמעתי מדודי ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל שסיפר כך: מעשה היה בעיר ואם בישראל שאחד מגדולי נגידי העם היהודי התגורר בה. אותו עשיר מופלג היה טוב לב ונדיב ידוע, בעל צדקות רבות וגומל חסדים טובים בממונו, ועל כן היה שמו נערץ בקרב בני עמו. לכן, בהגיע בנו של העשיר לפרקו, השתתפו כל בני העיר בשמחתו, וביום כלולותיו, נקבצו ובאו אל חתונתו כל אנשי העיר וגלילותיה שמחים וטובי לב

◆◆◆◆◆

ב. וכן ראינו בעינינו שכל מי שעוסק בתורה, כגודל יגיעתו ועמלו בה כך רבה וגדלה שמחתו. וכידוע שרבי ברוך בער, שהיה עמל בתורה למעלה מכל גדר אנושי [עד שהחזו"א אמר עליו שכל זמן שהיה חי אזי בכח יגיעתו העצומה בתורה הקדושה ביטל כל גזרות קשות מישראל ובפרט גזירת השואה הנוראה, ורק משנפטר החלה תקומת הרשעים הארורים], היה קם בכל בוקר משנתו בשמחה ובטוב לבב, ואמר, הכיצד לא אקום בשמחה אחר שהרמב"ן והרמב"ם הרשב"א והר"ן כולם מחכים וממתנים לי.

ג. ובפשטות, הטעם שנקרא חג הסוכות זמן שמחתנו הוא לפי שזמן זה הוא עת האסיף, הזמן שבו אדם קוצר ומלקט את כל עבודת השדה שהשקיע בגידולה, אולם רבותינו הוסיפו וכתבו טעמים רבים לכך על דרך הרמז, וכולם אמת.

לבושים בלבושי מלכות תכלת וחור. אלו שהשיגה ידם והיו ברשותם מלבושי כבוד, באו עמם, ואף אלו העניים והאביונים, שאלו משכניהם וממכיריהם בגדים נאים, כי כיצד יבואו אל חתונת בנו של העשיר המטיב עמם כל כך בבגדיהם הבלויים, והיאך יבואו אל המלך בלבוש שק?!

אל החתונה הגיע גם כן יהודי נכבד מארץ רחוקה, והנה הוא רואה לתדהמתו מאות אנשים מדושני ענג ושבעי רצון וכולם ללא יוצא מן הכלל לבושים בבגדי יקר ותפארת. נגש היהודי אל אחד החוגגים ושאל אותו בתמיהה, איך יתכן שכל המסובים לבושים בבגדי שרים ונכבדים, וכי אין בעיר שלכם עניים? השיב לו החוגג, שוב הנה מחר ותראה אם אכן אין כאן עניים ואביונים, אמנם עתה כולם לבושים בבגדים משובחים, אולם לא עכשיו הוא זמן המבחן, למחר, לכשתגמר החתונה, תוכל להבחין מי באמת אמיד הוא ובגדיו היקרים והנאים - שלו הם, ומי אינו אלא אביון מרוד, ובגדיו הנאים אינם אלא שאולים מאחרים לזמן קצר, ליום החתונה בלבד.

אמר הגר"י צדקה, אמש היינו כולנו לבושים בבגדים יקרים ומשובחים, אתמול ביום הכפורים היינו כולנו חתנים, עמדנו בקדושה ובטהרה, בתפילות ובתחנונים, זעקנו עשרים ושש פעמים י"ג מדות של רחמים לעורר עלינו רחמי שמים, אולם זמן המבחן הוא היום, אחר יום הכפורים. עתה נווכח מי הוא באמת העשיר והחתן האמיתי ומי אינו אלא עני מרוד ששאל בגדי חתן ליום אחד, מי הם אלו שמיד במוצאי היום הקדוש הורידו את טליתם עד יום הכפורים הבא, ומי הם אלו אשר נשאו לבם הטהור להמשיך הלאה והלאה את כל חזוקיהם ואת קבלותיהם, ביתר שאת וביתר עוז.

ובאמת, מדברי רבותינו מבואר שהדין והמשפט איננו מסתיים עד שמחת תורה, וכמו שכתב השל"ה הקדוש (ריש מסכת ר"ה) לרמוז במה שכתוב (עמוס פ"ג פ"ח) "אריה שאג מי לא יירא", "אריה" ראשי תיבות, אלול, ראש השנה, יום הכפורים, הושענא רבא. כלומר, שהדין נגמר ונחתם רק בהושענא רבא, והגאון החתם סופר אשר היה גאון הגאונים

בדורו דור דעה¹, אמר על עצמו אחרי יום הכפורים האחרון לחייו, עברנו בשלום את הדין והמשפט של ר"ה ויוה"כ אבל לא עברנו בשלום את הושענא רבא, ואכן יום לאחר מכן נסתלק לישיבה של מעלה.

ולא על חנם אין הדין והמשפט נגמר אלא בסוף חג הסוכות, בהושענא רבא. כי אחר שנתן לנו הקב"ה את הימים הנוראים אשר כשמים כן הם, ימים נוראים, וכל העם ביראה ופחד נותנים אל לבם לפשפש במעשיהם ולתקן את דרכיהם, נתן לנו הקב"ה גם את חג הסוכות אשר הוא "זמן שמחתנו", ואין בו כל - כך אימה יראה ופחד, כי המשפט יושלם רק בבחינת מעשי האדם בשתי הזמנים הללו, בזמן היראה והפחד ובזמן השמחה.

ובפרט לפי מה שנתבאר שגם עיקר ויסוד ענינו של חג הסוכות "זמן שמחתנו" הוא שבמועד זה הגענו אל שלמותנו אחר מחילת וסליחת

◆ ◆ ◆ ◆ ◆

ד. רבינו החתם סופר זצ"ל היה נחשב בדורו רבן של כל בני הגולה, והשיב תשובות לאלפים לכל קצוות תבל, לכל השואלים בדבר ה' זו הלכה. יחד עם זאת שימש כראש הישיבה הנוודת בפרשבורג, בה העמיד מאות ואלפי תלמידים גדולי תורה, ביניהם כאלו שהיו מגדולי ישראל ממש.

הוא בעצמו מספר שכשהיה נכנס לומר שיעור בישיבתו היה מתמלא חיל ורעדה, בידעו כי הולכים לשמוע את דבריו עליונים וגאונים הבקאים בכל חדרי התורה וכל רז לא אניס להו. פעם באחד השיעורים כאשר נזדקקו לראות את לשונו של המרדכי בפנים [בזמנינו ספר המרדכי נדפס ביחד עם הגמרא, אולם בזמנם היה זה נדפס בספר נפרד], ביקש החתם סופר מאחד התלמידים שיביא את הספר. אולם, עוד בטרם הספיק התלמיד לקום ממקומו, נעמד תלמיד אחר ואמר, רבינו, אין צורך להביא את הספר שכן אני יכול לצטט את לשונו מלה במלה בעל פה. ואכן, ציטט אותו תלמיד את לשונו של המרדכי, ועוד המשיך וציטט דף שלם, בעל פה.

ובאחת מתשובותיו (יו"ד ח"ב סי' רלד) מגלה החתם סופר דבר נורא על עצמו. בתשובה זו הוא עוסק בהרחבה בענין הנס שהיה בבית המקדש שהיו עומדין צפופין ומשתחוין רווחין, וכך הוא כותב שם: "וה' יודע כי עיני ראו דבר זה ולא אוכל לפרש מפני פריצי עמינו". כוונתו היתה על היכל בית המדרש של הישיבה, שהיה די קטן וצר מלהכיל את מאות התלמידים שישבו בו ועסקו בתורה בהתמדה, אך למרות זאת, תמיד לכולם היה בו די מקום, ויהי לפלא. ובאמת משנסתלק החתם סופר לישיבה של מעלה ונתמנה בנו הכתב סופר להיות ראש הישיבה אחריו, הדבר הראשון אותו עשו שהרחיבו את בית המדרש, כי לא היתה כל אפשרות שישבו תלמידים רבים כל כך בבית המדרש הקטן.

חטאינו, בודאי שמוטל עלינו להתחזק ולהתאמץ להיות עבדי ה' הנאמנים כפי שקבלנו על עצמנו בימים הנוראים, ובזה לבד נזכה ל"זמן שמחתנו", כי רק קיום רצון ה' בנאמנות מביא את האדם אל השלמות ואל השמחה.

ובספר לקח טוב כתב הערה נכונה. הלא ידוע שביום הכפורים הקדוש ברוך הוא מסיר את השטן מאתנו, וכפי שדורשת הגמרא במסכת יומא (כ.) שבכל השנה כולה יש שלוש מאות ששים וחמשה ימים, ואילו תיבת "השטן" בגימטריא שלוש מאות ששים וארבע, ללמדנו שבכל ימות השנה השטן מקטרג על ישראל, מלבד יום אחד, יום הכפורים.

אולם אין זה ביטולו של היצר הרע אלא רק הסרתו ליום זה, וכביכול ה' מפיל עליו תרדמה ליום אחד. ומחסד ה' יתברך הוא בכדי שישראל יוכלו לשוב אליו בתשובה בנקל, כי בזמן שהיצר הרע ישן, קל להתעורר ולשוב באמת ובתמים לבורא עולם.

אמנם, מכיון שהיצר לא התבטל אלא רק נרדם, אזי אם אדם מעורר במוצאי יום כפור את היצר מתרדמתו הרי הוא חוזר ונעור בכל כחו כאילו לא היה יום כפורים מעולם, אולם אם אדם ממשיך בעבודת ה' כמו שקיבל על עצמו להתנהג ביום הכפורים, הרי ממשיך היצר הרע את שינתו עד שבחלוף הזמן יגיע היצר לשערי מוות ויתבטל הימנו.

ובאמת גם היצר הרע לא זקוק אלא לשנרדם אנחנו ונתרפה מן השמירה והזהירות, וכמו שמסופר במדרש (ב"ר פכ"ב, יב) על כלבי רומי. בשוק ברומי בין כל החנויות והדוכנים עמד אופה ומכר את מרכולתו, מיני תרגימא ומאפים טריים. באו חבורה של כלבים רעבים, נעמדו על ידו, והחלו לפהק ולהתנמנם. בחלוף הזמן, הצטרף אליהם גם המוכר

ה. ידוע שבכל שנה ושנה במוצאי יום הכפורים היו רואים את רבי ישראל סלנטר מתעטף כולו באימה יראה ופחד, וכשהיו נגשים אליו יהודים ושואלים אותו, מאי האי, שמא כבודו עוד לא טעם דבר להחיות את נפשו, היה משיבם לפלא אתם בעיני, הלא רק לפני שעה קלה שמענו תקיעת שופר, וזה הזכיר לי שעוד מעט בא ראש השנה... כשאנחנו שומעים מעשה זה הוא נשמע לנו כמעשה חלום, אך באמת צריך לזכור שעוד זמן לא רב שוב יהיה יום כפור, והן קבלנו על עצמנו שלא לשוב לכסלנו, ולא לבוא אליו כמו שבאנו ליום כפור זה...

והחל לנמנם עמהם. לרגע זה המתינו הכלבים. מיד קפצו וחטפו מסלו של האופה כמה לחמים ריחניים, ועד שהתעשת המוכר כבר הספיקו להעלם משם וטרפם בין שיניהם. ואמנם לכשספר ובדק האופה מצא שעוד נשארו בידו לחמים רבים, אולם סוף סוף הכלבים נצחוהו, כי מה שרצו וחפצו - נטלו.

מעשה זה מביא המדרש על הפסוק "לפתח חטאת רובץ" לומר כי כך דרכו של היצר הרע, להפיל תרדמה על האדם. ואז, בהיותו ישן, מכשילו ומפילו. ולשון רבותינו בכמה מקומות (ב"ר פי"ז, ה. ופמ"ד, יז) "תחילת מפלה - תרדמה". ועלינו מוטל שלא להרדם, לעמוד בכל כחנו על המשמר ולא לתת לו אצלנו כל דריסת רגל ופתחון פה.

חיזוק עסק התורה בימים אלו

והדבר הראשון והקודם לכל שצריך להתחזק בו בימים אלו הוא עסק התורה. שהרי, כבר הבאנו את דברי הגאון רבי חיים מוולוז'ין שעסק התורה משלים את האדם שכן זכות התורה הקדושה שמכפרת על חטאיו ופשעיו, וגם מסייעת לאדם להתגבר על נסיונות היצר ולא להכשל שוב, וכמו שאומרת הגמרא (קדושין ל:) "כך הקב"ה אמר לישראל, בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב שאת, ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרין בידו שנאמר לפתח חטאת רובץ", וכיון שזה עתה זכינו למחילת עוונותינו ביום הכפורים, שומה עלינו להתחזק בעסק התורה לבל נפול שוב במכמורות היצר. וזהו גם ענינו של חג הסוכות, זמן שמחתנו, להיות נקיים מעוון ומושלמים מחטאים וחסרונות, והדרך לזה ע"י עסק התורה וכפי שנתבאר.

ועוד, כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקייעא (ברכות נח.), וכשם שבדרך המסחר בזה העולם יש עסקים שמניבים רווח רב ויש עסקים שפירותיהן מועטים, כך גם בעניני הרוחניות של האדם. עם שכל המצוות כולן חביבות ויקרות עד למאד ומתן שכרן רב, מכל מקום יש מצוות

שחביבות ומיוחדות ביותר, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ב) שיש זכות שהיא כנגד כמה עוונות וכו' ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות. ואמנם כך הוא על דרך כלל שאין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות ואין אנו יודעין למדוד ולערוך מצוה נגד מצוה, אך לגבי עסק התורה גילו לנו רבותינו (ירושלמי פאה פ"א ה"א) "אפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה", וכל ספרי רבותינו מלאים מחשיבות ויקר ענין עסק התורה יותר מכל דבר אחר.

ובפרט בימים אלו ראוי להתחזק בעסק התורה יותר ויותר, שהרי כך אמרו רבותינו בירושלמי (מסכת ברכות פ"ט ה"ה) "תני רבי שמעון בן יוחאי אומר, אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם", "נתייאשו ידיהן" הכוונה שהתרפו והתרשלו מעסק התורה, ואם כן בימים אלו אשר כולם עסוקים וטרודים בכל מיני טרדות, טרדות דמצוה של בניית הסוכה וקניית ארבעת המינים, וטרדות דרשות, אשרי מי שמפנה לעצמו זמן לעסוק בתורה הקדושה, ובזה יגדל שכרו מאד כי נוטל שכר כולן!

הגאון מדוקלא הי"ד בעל מח"ס מנחת סולת על ספר החינוך, סיפר מעשה נורא ששמע מאחד מגדולי דורו, הלא הוא בעל הישועות יעקב זצ"ל. היה זה זמן מה לאחר חתונתו של הישועות יעקב, בערב יום הכפורים. בית הכנסת היה מלא מפה לפה, וכולם עסוקים וטרודים בחשבון נפשם, רגעים אחדים קודם התקדש החג.

לפתע פתאום, סמוך לבית השמשות, נכנס לבית הכנסת אדם זר, כולו עטוף באימה וביראה מפחד ה' והדר גאוונו, ותיכף ומיד נגש אל התיבה ופתח בתפילת כל נדרי. למרות שהיה שם החזן הקבוע מזה שנים רבות, לא רצו הגבאים לעורר מחלוקת ביום הקדוש, והחרישו.

♦♦♦♦♦

ו. והמשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל היה מעיר, שראשית כל בזמנים כאלו שהבריות מתייאשין מן התורה צריך לעמוד ולהתחזק בה, כלומר, שצריך משנה זהירות שלא ישפיע הרפיון של המתרשלים והמתייאשים על אלו שלא התרשלו והתייאשו מתחילה, וצריכים "לעמוד" בכל תוקף ולא לסגת אחור, ורק אחרי כן להוסיף כפלים לתושיה ולהתחזק יותר ויותר.

ויהי כי פתח החזן הזר בתפילתו, נפעמו כולם לשמע קולו החזק והערב. היטב היטב ניכר היה שתפילתו בוקעת ממעמקי לבו, לב טהור לעבודת השם. מיד אחר תפילת כל נדרי פתח החזן בתפילת ערבית, ואף עתה, התפלל בשברון לב ובקול אדיר וחזק את כל תפלת ערבית, הפיוטים, ושיר היחוד [שנהוג לומר בליל יום הכפורים אצל בני אשכנז].

מיד לכשנגמרה תפילת ערבית, פתח החזן בקול רם באמירת תהלים, במתינות זעק את כל ספר התהלים בבכיות ובתעצומות נפש. בתחילה הציבור הצטרף אליו וקרא עמו, אולם ככל שחלף הזמן ונקפו השעות נשמטו איש איש לביתו, עד שהתרוקן בית הכנסת לגמרי. כשחזרו המתפללים בבוקר לתפלת שחרית, מצאו את החזן עודנו עומד לפני ה' וקורא תהלים בהתרגשות הלב.

אחרי שסיים את ספר התהלים, פתח החזן בתפילת שחרית, ושוב, כמעשהו בליל יום הכפורים כך מעשהו ביומו. החזן התפלל את כל התפילה בהתעוררות גדולה, ובקולו האדיר והערב קרא גם בתורה והתפלל מוסף. והציבור כולו עומד ומשתומם כיצד יכול זה להיות בן אנוש, ואף הישועות יעקב העיד על עצמו, לא ידעתי אם באמת איש הוא זה או מלאך ממרום.

גם לאחר תפילת מוסף, המשיך החזן להתפלל לפני התיבה תפילת מנחה ולאחריה את תפילת נעילה בקולות ובברקים. אף הוא בעצמו תקע בשופר ולאחר מכן התפלל ערבית, ואז החליטו הכל שאין הוא בן תמותה אלא מלאך. אחר תפילת ערבית הסתובב הש"ץ אל הקהל ובירך את כולם בשנה טובה ונפרד מהם לשלום.

המשיך הישועות יעקב וסיפר, אחר תפילת ערבית הזמין חותני את החזן הזר אל ביתו להבדלה, החזן הסכים ואף אני הצטרפתי עמהם לראות בארחותיו של המלאך. גם את ההבדלה עשה הוא בעצמו בהתלהבות ובהתרגשות, ולאחר שטעם מעט מן היין צנח על כסאו ואמר, אינני חש בטוב, אנא הביאו לי משהו לחזק את גופי.

או אז אמרתי לעצמי, סיפר הישועות יעקב, עתה התברר שאין זה מלאך אלא בן אנוש, הלא גם הוא נצרך עתה לאכול לחזק עצמו. אולם, חיש מהר התבדיתי. משהביאו לפניו פירות ומיני מגדים, אמר החזן, לא לאלו היתה כוונתי, הדברים הללו אינם מחזקים את גופי, אנא, הביאו לפני מסכת סוכה.

תיכף ומיד הביאו לחזן מסכת סוכה כפי שביקש, ומיד הוא התיישב ללמוד בהתלהבות ובחשק גדול. ואנכי, שח הישועות יעקב, הסתתרתי תחת המיטה לראות כל מעשהו, ונרדמתי. וכבא הבקר, כשהתעוררתי, ראיתי את האורח עודנו עסוק בתלמודו בעומק העיון. אז הלך האורח לבית הכנסת להתפלל תפילת שחרית, ונפנה לדרכו.

לאחר שהלך, חקרנו ודרשנו אודות זה החזן המלאך, עד שנודע לנו שהיה זה האדמו"ר הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל. עד כאן המעשה כפי שסיפר הישועות יעקב.

לעתים אחר יום הכפורים אדם מרגיש שכבר התאמץ די והותר ועתה הוא יכול להקל מעליו את משא הקודש. ממעשה זה אנו למדים שלא כן הדבר, ואדרבה, דוקא אחרי היום הנורא והקדוש בו נתכפרו עוונותינו ואנו בבחינת קטן שנולד, ראוי לנו להתאמץ ולהתחזק בעבודת ה', ובייחוד בעסק התורה¹.

1. והאדמו"ר מצאנז הוסיף ששמע איש מפי איש עד בעל הישועות יעקב, שאמר אודות מעשה זה שאירע לו עם רבי לוי יצחק, ששם ראינו לא רק את גדולתו ורוממותו של רבי לוי יצחק, אלא נוכחנו גם שאת כל כחו הגופני שאב מעסק התורה, ולכן אחר יום הכפורים, עם אמנם שעמד בתפלה ובעבודת ה' כל היום, מכל מקום היות ונחסר לו בעסק התורה, הרגיש חלש וביקש לחזק את גופו על ידי עסק התורה.

וכך ראינו אצל כל רבותינו בכל הדורות כולם שאם לא יכלו לעסוק בתורה נחלש גופם. וכמו שכתב הרא"ש (ב"מ פ"ו ס' ג') "כל לומדי תורה דמי לאוכלוסי דמחוזא שהבטלה גורם להם שכחה וכובד איברים", ומאידך לכשעסקו בתורה נתחזק גופם, וכמו שאומרת המשנה בסוף מסכת קדושין שעל עסק התורה נאמר (ישעיה מ, לא) 'וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים'. לכן גם נקראת התורה "עוז" מפני שהיא מוסיפה כח ללומדיה, וכמו שכתב השפת אמת (פרשת יתרו שנת תרנ"ח).

ההכנה למצוות החג והזריזות בזה

והנה בימים אלו שבין יום הכפורים לסוכות טרודים כל ישראל בהכנה למצוות הרבות הנוהגות בחג, וההכנה הראויה מתחלקת לשתי חלקים, הן על ידי הכנת האפשרות לקיום המצוות בפועל, והן על ידי ההתבוננות במעלת המצוות ובענינם.

הכנה לקיום המצוות בפועל. ראשית ההכנה היא ללמוד כראוי את הלכות ארבעת המינים והלכות סוכה. סיפר לי רב אחד שעברו תחת ידי אלפי הדסים עד שמצא שלשה הדסים מהודרים, ובשביל להבחין בין הדס להדס ובין 'כשר' ל'מהודר' צריך לדעת היטב את ההלכות הנדרשות.

והדבר לצערנו מצוי הרבה הרבה, שמגיע אחד לשוק לבחור ארבעת המינים, ואינו יודע מימינו לשמאלו. הוא מביט אנה ואנה לראות מה עושים כולם, ואף הוא עושה כמעשיהם. יכול להיות שיהודי יחזור לבית עם בצל במקום עם אתרוג. למה? כי הוא ראה את חבר שלו קונה בצל, והוא חשב שזה אתרוג...

אחד בא לקנות לולב. מה עושה? - מכוון אותו מול חברים שלו כאילו זה רובה, ובודק אם הוא ישר... דוקא זהו דבר שצריך לעיין ולבדוק פחות, כי לא שכיח שהלולב יהיה פסול מחמת זה. וישנם עוד הרבה הלכות אחרות בשולחן ערוך שצריך לדעת ולשנן היטב בטרם יוצאים אל השוק.

ובזמנינו שיש ספרים המלקטים את כל ההלכות בשפה ברורה השווה לכל נפש בתוספת ציורים ותמונות, בנקל אפשר לדעת ולהבין את כל ההלכות, ומה חבל שיש המתעצלים בזה. ובכל אופן אדם צריך לדאוג שיהיו לו ארבעת המינים מהודרים, ואם מסופק על איזה דבר, לא יתעצל מללכת אל הרב שוב ושוב עד שיהיה הדבר ברור שיש בידו ארבעת מינים מהודרים.

כך גם בהלכות סוכה. לדאבוני ראיתי לא פעם ולא פעמים סוכות פסולות. אחד בונה סוכה תחת מרפסת חבירו, סוכה הפסולה אפילו

בדיעבד לכולי עלמא, ושר ומפייט בכל כחו "סוכה ולולב", אין כאן לא סוכה וגם לא לולב...

ועוד בכלל ההכנה להזדרז בקניית ארבעת המינים ובבניית הסוכה. והנה הפסוק אומר (תהלים קיט, ס) "חשתי ולא התמהמהתי לשמור משפטי צדקך", ולכאורה יש כאן כפילות, שכן אם "חשתי" - הרי ודאי שלא התמהמהתי? - מובא בשמו של החתם סופר שביאר כך. לפעמים רואים איזה אדם שרץ לקיים איזו מצוה, והרואים מתפעלים ואומרים, איש זה זריז הוא בקיום מצוות, אולם באמת ההיפך הוא הנכון, כי כאשר הגיע זמן קיום המצוה הוא התעצל ולא עשה דבר, ורק כשכמעט חולף הזמן הוא מתעורר ורץ לקיים את המצוה.

זהו שאומר דוד המלך ע"ה, "חשתי", הזדרזתי בקיום מצוותיך, אבל "ולא התמהמהתי", סיבת זריזותי אינה משום שהתמהמהתי והתעצלתי קודם לכן, אלא תיכף ומיד בבא עת זמן המצוה מהרתי לקיימה.

חשיבות רבה יש בזריזות האדם במצוות. הן מצד החשש שמא אחר כך יארע לו שום אונס ולא יזכה לקיים את המצוה כהלכתה, וכמו שאמרו בגמרא (ברכות כט:): במערבא לייטי מאן דמתפלל מנחה סמוך לבין השמשות, שמא יקרהו ברגע האחרון איזה מקרה רע או עיכוב ולא יוכל להתפלל בזמן. והן מצד שהזריזות במצוה מורה על האהבה והשמחה במצוות, ובכחה גם להוסיף אהבה ושמחה למצוות בלבו של אדם, שהרי אחר הפעולות נמשכים הלבבות.

ולכן, צריך להתעורר שלא להמתין לבנות את הסוכה ולקנות ארבעת המינים רק ביום האחרון, ערב החג, אלא אדרבה, להזדרז בזה מיד במוצאי יום הכפורים. וכפי שכתב הרמ"א (סי' תרכ"ה ס"א) "ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור ומצוה הבאה לידו אל יחמיצנה", ומי שיש באפשרותו לקנות את ארבעת המינים קודם ר"ה או יום הכפורים אשריו ואשרי חלקו אם עושה כן, שהרי בזה הוא מראה את אהבתו וקרבתו לה'

יתברך, ובודאי שמי שמגיע כך ליום הכפורים, בגילוי אהבתו לבורא, נראה אחרת לגמריי.

ורבינו הסטייפלער זצ"ל היה נוהג לקנות את האתרוג כבר בט"ו באב. פעם שאלו אותו מדוע כל כך מקדים בקניית האתרוג והשיב, שני סיבות לכך, האחת - כי אם לא אקנה עכשיו אצטרך לקנות בעשרת ימי תשובה, באמצע הזמן, ובהיות ואינני רוצה לבטל מתורתי באמצע הזמן, לכך אני קונה עתה בבין הזמנים. והסיבה השניה - ברצוני שיהיה לי חפץ של מצוה בתוך ביתי. הלא לאנשים רבים, אמר הסטייפלער, יש בביתם ויטרינה ששם שמים כל חפציהם אשר מחבבים ומייקרים [פעם ראיתי בעיני באיזה בית ששמו שם סוס ים מיובש, כנראה כדי שיראו את זה אנשים ויעשו תשובה מיראה...], ומדוע לא אשים שם אני את האתרוג, היקר והחביב לי כל כך.

נדיבות הלב בהוצאות מצוה

והנה, רבותינו בגמרא אמרו (ערובין סה:) שבשלשה דברים האדם ניכר, בכוסו, בכעסו, ובכיסו.

ח. פעם נגש אלי יהודי ושאל אותי מתי אני קונה את ארבעת המינים. השבתי לו שהכל לפי הענין, לפעמים קודם ר"ה ולעתים בעשרת ימי תשובה. הוסיף ושאלני, כמה אתה משלם, והשבתי לו שגם בזה הכל לפני הענין. אמר לי היהודי, הסכת ושמע, דע לך שאני קונה אתרוג הדר שבהדר אין כמוהו ליופי, ועלותו אינה אלא חמשה שקלים בלבד. שאלתי אותו, איך יתכן הדבר, ואמר לי, אני יוצא לקנות את האתרוג קודם החג ממש, בזמן הצפצוף, אז כל המוכרים מורידים את המחירים ואז ניתן להשיג אתרוג בחמשה שקלים לקילו....

אבל דבר אחד הוא שכח, אותו היהודי. שמאתרוג שעולה חמשה שקלים נברא מלאך של חמשה שקלים.... אינה דומה מצוה הנעשית בחביבות ובזריזות למצוה שנעשית רק כדי "לצאת ידי חובה". אם אדם משים אל לבו את הדבר הזה, שהוא דבר פשוט, שמצוה שנעשית בזריזות ובאהבה, בחביבות ובשמחה מעלתה גדולה לאין ערוך, לא יהיה ענין הכסף שיקול לעיניו ויפתח את לבו ואת כיסו לאהבת ה' יתברך ומצוותיו.

וכבר ידוע על האר"י הקדוש שלמרות שהיה דחוק בממונו, כאשר היה הולך לקנות איזה דבר מצוה היה פותח את ארנקו לפני המוכר ואומר לו טול כל שתמצא, כי במעות אלו הרי הוא קונה את עולמו, העולם הבא שלו, אשר כל הון שבעולם לא ישווה אליו ולא יערוך לו. ובזהר הקדוש כתוב (ח"ב קכח.) שמי שעושה מצוה בחינם, בלא להוציא עליה ממון, נותן בזה אחיזה לחיצונים.

בכוסו - כאשר אדם שותה לשכרה ומסיר את פרצופו החיצוני ניתן לראות ולדעת מהי פנימיותו. רבים מגדולי ישראל לא היתה יכולת לדעת ולהשיג את גדלותם אלא כאשר השתכרו בחג הפורים. כך היה אצל הגר"א זיע"א אשר העידו תלמידיו שבפורים שמעו ממנו את סודות התורה ורזיה הכמוסים ביותר, וכך היה גם אצל רבי יצחק בלאזר שבפורים, מתוך שתייתו, בקע אורו הגדול והאיר חוצה לו.

בכעסו - כל אדם יכול להראות מיושב בדעתו ונח לסביבתו, עד שמכעיסים אותו. ואמנם גם בזה יש דרגות שונות, יש כאלו שכועסים מיד ויש כאלו שהם קשים לכעוס, אבל הצד השווה שבשניהם שסוף סוף באים הם אל מדת הכעס, אשר רבותינו הפליגו הרבה בגנותה וכאמרם במסכת נדרים (כב:) אמר רבה בר רב הונא כל הכועס אפילו שכנה אינה חשובה כנגדו שנאמר רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו. ובגמרא בפסחים (סו:) אמרו רבותינו "כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו", ולכן בדרך כלל הכועסים גם באים לכלל טעות כמו שדרשו חז"ל בספרי פרשת מטות (פיסקא קנז), ושנים רבות לאחר מכן מתחרטים על מעשיהם שעשו מתוך כעסם^ט.

ובכיסו - אהבת האדם לה' יתברך נבחנת בכיסו. אם אדם נדיב לב למצוות ופותח את כיסו להוצאות המצוה בנפש חפצה, אות הוא הדבר לאהבתו את ה' יתברך.

ט. היה גדול אחד בישראל שהתקין בביתו קופה מיוחדת לאסוף ולקבוצ' בה מעות משך כל השנה בכדי שבבא חג הסוכות יוכל לקנות בהן אתרוג מהודר. שנה אחת כשחג הסוכות כבר משמש ובא, פתח הצדיק את הקופה וראה שאכן, יש בה סכום כסף נכבד אשר יהיה בו די לקניית אתרוג מהודר. בשמחה רבה יצא אל השוק וקנה בכל הכסף אתרוג נאה ומהודר במיוחד. בעת שובו לביתו ברנה ובשמחה, קדמה הרבנית את פניו בכעס, נכון, אתרוג אתרוג, אבל לא נשאר בביתו עוד פרוטה לפרטה ומנין לנו כסף לשאר הוצאות החג, ומהיכן אקנה אוכל לילדינו הרעבים!? - ברוב זעמה נטלה את האתרוג, נשכה אותו ופסלה אותו.

הצדיק שם מעצור לרוחו ושתק, ובליל החג הודיעוהו מן השמים בחלומו ששתיקתו בעת כעסו היתה נרצית וחביבה בשמים יותר ממצות ארבעת המינים שהיה מקיים בקנייתו את האתרוג בממונו שחסך פרוטה לפרטה במשך השנה.

רבי ישראל סלנטר זצ"ל נכנס בדרכו ללון פעם באיזה פונדק. ובהיות שפניו של רבי ישראל היו מאירות תמיד, כמאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ח, א) חכמת אדם תאיר פניו, הבחין הפונדקאי והכיר בו שהוא תלמיד חכם. פנה הפונדקאי לרבי ישראל ושאל אותו, יש לי כאן פרה המיועדת לשחיטה, אולי כבודו שוחט? - השיבו רבי ישראל שאיננו שוחט.

לאחר רגעים מספר פנה רבי ישראל אל הפונדקאי וביקש ממנו הלואה של עשרה רובלים לזמן קצר. הפונדקאי הביט בו במבט שכעס ותמהון שולטים בו בערבוביא והרעים עליו בקולו, הלא אינני מכירך כלל וכלל ואיך תעלה על דעתך שאלווה לאדם שאיני יודעו ומכירו סכום כסף שכזה.

או אז הביט בו רבי ישראל במבטו הנוקב ואמר לו, ישמעו אזניך את שפיק מדבר! אינך מכירני ואינך יכול לסמוך עלי בהלואה של עשרה רובלים, והיאך אתה רוצה לסמוך עלי בהלכות שחיטה החמורות ולתת לי לשחוט עבורך פרה בלי שאתה מכירני כלל וכלל?!

סיפור נאה הוא זה. אולם לכשנעמיק חקר נראה שרבים רבים נוהגים כאותו פונדקאי. בענינים הנוגעים לחיי העולם הזה - עולם ההבל, נוהגים דין אחד, ובעניני הרוחניות שלהם - עניני הנצח, נוהגים דין אחר, מיקל בהרבה.

הרי בודאי חולה אשר ילך לדרוש ברופאים ויאמרו לו כמה וכמה רופאים ליטול תרופה מסויימת, מכל מקום אם רופא אחד בלבד יזהיר אותו שבנטילתו תרופה זו ימות מיד, ירחיק עצמו מתרופה זו כמו מאש, כל אדם בר דעת לא יכניס עצמו לצל צלו של ספק סכנה. ואם כן, מדוע בכל הקשור לחיי האמיתיים של האדם, חיי הנצחיים, סומך הוא על הדעות המקילות?! אדם צריך ללמוד מחיי הגשמיים לחיי הרוחניים בכל דבר, וכמו שבחיי גשמיותו וארציותו הוא מדקדק היטב, כך צריך לדקדק ולהדר בעניני נשמתו'.

♦♦♦♦♦

י. וכך לשונו של הר"ן בתשובתו אל הריב"ש (שו"ת הריב"ש סי' שצ), "אפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפילו באפשר רחוק, על אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצוות שהם כבשוננו של עולם".

וכבר הבאנו למעלה שחג הסוכות נסמך לימים הנוראים משום שדין הקב"ה בעולמו לא נגמר אלא רק אחרי חג הסוכות, בכדי שיהיה אפשר לראות כיצד האדם מתנהג בימי השמחה והאהבה. הן זה עתה עמד כל איש מִישראל וביקש "זכרנו לחיים למענך אלהים חיים", ובימים אלו האדם עומד למבחן, האמנם קיבל חיים "למענך אלהים חיים", או למען עצמו. ואם אכן מוציא מכיסו ממון להידור המצוות ולקיומן בדקדוק ההלכה, הרי שעומד במבחן "בכיסו", ואות וסימן הוא לאהבתו את ה' יתברך, שהרי כך אנו אומרים בכל יום "ואהבת את ה' אלוֹקֶיךָ בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", ודרשו חז"ל (ברכות פ"ט מ"ה) בכל מאודך - בכל ממונך.

סיפרו פעם לרבינו החפץ חיים זיע"א אודות אנשים שמקיימים את המצוות המוטל עליהם בתכלית הקיצור ועושים רק את המוטל עליהם בכדי לצאת ידי חובתם המינימלית ותו לא. אמר להם החפץ חיים היודעים אתם היכן יהיה מקומם של אלו בגן עדן? - ליד בנימין הרועה.

תמהו האנשים, והרב ביאר את דבריו. הגמרא מספרת (ברכות מ:): על בנימין רעיא, רועה צאן, שלא רצה לברך את כל ברכת המזון הארוכה והסתפק באמירת "ברוך רחמנא מריה דהאי פתא". ואמנם בדיעבד מי שמברך כך יצא ידי חובתו, אבל לכתחילה אסור לעשות כן (כמו שפסק במ"ב סי' קס"ז ס"ק נ"ג). אותם האנשים שמקצרים ומקמצים במצוות, סיים החפץ חיים, ישבו בגן עדן ליד בנימין רעיא, ומסתבר שהעסק שלהם זה עם זה ופלפוליהם יהיה אודות התיישים והעיזים, החלב והגבינה....

ובאמת, מלבד מה שאכן ראוי להזיל מהונו כסף וזהב לקנות את חיי הנצח שלו באהבתו להשי"ת, האמת היא שאין אדם נפסד כלל מהוצאותיו לצרכי מצוה. וכמו שאמרו חז"ל (ביצה טז.) "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו", וכתב שם השיטה מקובצת בשם הריטב"א דלאו דוקא

הוצאות אלו והוא הדין לכל הוצאה של מצוה, ולא נקט התלמוד אלא אלו מפני שהם רגילים ומצויים יותר.

ובאמת לא רק על הוצאות המצוה עצמה הובטח שאם אדם יוסיף יוסיפו לו מן השמים, אלא גם על התוספת במצוה וקיומה בדקדוק ובהידור מובטח לאדם שישלמו לו כפעולתו וכמשכורתו. ולכן על דברי הגמרא בסוטה (מח:) "משחרב הבית פסקו אנשי אמנה מישראל" פירש רש"י "שמאמינים בהקדוש ברוך הוא לוותר ממונם לנוי הידור מצוה וצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים", כי על כל המצוות כולן מובטח לו לאדם שאם יוציא עליהן ועל נויין והדורן ממון מכספו - הקדוש ברוך הוא ישלם לו על כך כפל כפלים. ואם כן נמצא שזהו מבחן גם על אמונתו של אדם בחי העולמים ובטחונו בו לקיים הבטחתו, וכאשר אדם מוציא ממון על מצוות כדבעי, הרי תוקע את האמונה בלבו.

נדיבות הלב אינה רק בהוצאות ממון, אלא גם במאמץ ובטרחת הגוף עבור המצוות. אל הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל הגיע פעם יהודי ואמר לו, שמעני כבוד הרב, קבלתי מאבי הזקן המתגורר אי שם ברוסיה מכתב, בו הוא מבקשני שאבוא אליו לבקרו. נסיעה למרחק רב כל כך תעלה לי עשרה רובלים, ואין לי סך זה, מה אעשה? אמר לו רבי חיים, אם אכן אמת בפיד ואין בידך את הממון הנדרש עבור הנסיעה לביתו של אביך, באמת אתה פטור מן הנסיעה. אולם, מההליכה אליו רגלי אינך פטור! התכבד נא ולך אליו ברגל, יקח כמה זמן שיקח...

והחפץ חיים זצ"ל, כאשר אירע ובשנה אחת לא היה ניתן להשיג אתרוג במקומו, טרח וקיבץ כסף מעוד עשרה אנשים עד שנאסף בידו סכום גדול והלך לקנות אתרוג בשותפות עבור כולם. וסיפר בנו של החפץ חיים שביום הראשון של סוכות עמד אביו ולימד כל אחד ואחד מן השותפים את דיני מתנה על מנת להחזיר ואת הלכות הקנאה בכדי שיצאו כולם את המצוה כהלכתה. וכך עשו גדולי ישראל מדורות עולם, שהיו טורחים במצוות ומהדרים בהם ככל יכולתם.

נדיבות הלב וקיום המצוות בהידור לשם שמים

והנה, היצר הרע אורב לנו מכל עבר ובכל פנה. גם מי שמדקדק במצוות ולא חס על כספו בהוצאותיהם, צריך זהירות ושמירה יתירה. שהרי, בתפילת ערבית אנו אומרים "והסר שטן מלפנינו ומאחרינו", כלומר, הסר מאיתנו את היצר הרע שבא להסיתנו ולהפריענו קודם קיום המצוה, שלא נעשה אותה בזריזות ושלא נקיים אותה כהלכתה, ומאחרינו - גם לאחר שקיימנו את המצוה כהלכתה עם כל פרטיה ודקדוקיה, בא היצר לפגום את כוונתנו בעשיית המצוה לשם שמים או להכשילנו בפחת הגאווה, וגם על זה אנו מבקשים מה' שיעזור לנו להנצל מהיצר הרע. לכן, כשאחד מקיים מצוה בדקדוק ובהידור וקונה אתרוג תמורת הון רב, צריך להשמר שלא תהיה כוונתו להתפאר בעיני בשר ודם ולא לכל מטרה אחרת, כי אם לשם ה', לעשות באהבה רצון אביו שבשמים.

וידוע המעשה עם רבי לוי יצחק מברדיטשוב ששנה אחת בזמן שכבר משמש ובא חג הסוכות עדיין לא מצאו אתרוג אחד בכל העיירה. נשלחו שלוחים לכל גלילות העיירה לנסות להשיג ולו אתרוג אחד עבור רבי לוי יצחק, ואכן אחד השלוחים מצא יהודי שהיה ברשותו אתרוג נאה, מהודר שבמהודרים. דא עקא, היהודי לא אבה להפרד מהאתרוג שברשותו, ורק אחר שהציע לו השליח שיעשה את החג במחיצתם בברדיטשוב יחד עם האתרוג, נאות היהודי, אולם בתנאי אחד. בתנאי שרבי לוי יצחק יבטיח לו שיזכה לשבת על ידו ובמחיצתו בגן עדן. השליח חזר אל רבי לוי יצחק וסח לו את כל המעשה, ורבי לוי יצחק נענה על אתר שהוא מוכן לכך ואף ערך שטר כתוב וחתום כדין שחלקו של היהודי מובטח על ידו בעולם הבא. השליח שב אל היהודי וזה הודיע שערב החג יבוא אל ברדיטשוב עם האוצר היקר שברשותו, האתרוג.

בערב החג כשהגיע היהודי לברדיטשוב החל לחפש מקום להתארח בו וסוכה לסעוד וללון בה כליל החג ולא מצא. להפתעתו, כל מי שהוא נגש אליו וביקש ממנו להתאכסן אצלו השיבו בשלילה. חקר היהודי ודרש

עד שנודע לו שרב העיירה, רבי לוי יצחק, הוא שאשם בדבר. יען הודיע רבי לוי יצחק לכל אנשי העיירה שאין לתת ליהודי הלז דריסת רגל באף סוכה בעיר.

רץ היהודי אל הרב ושאל אותו, רבי, על מה עשית לי כדבר הזה, הלא אין לי היכן לסעוד את סעודת החג! השיבו רבי לוי יצחק, אם רוצה אתה שתהיה לך סוכה לאכול בה בלילה, עליך למחול על השטר שחתמתי לך ולוותר על חלקך בגן עדן שביחד עמי. הלה כמובן לא הסכים, אך משנקפו השעות וכבר הגיע קרוב לחצות הליל, שב אל הרב והודיעהו כי הוא מוותר על חלקו בגן עדן, העיקר שיוכל לאכול בסוכה ולקיים את מצות אכילה בסוכה כהלכתה. או אז סידר לו הרב סוכה מהודרת לאכול בה, והיהודי הלך לסעוד שם את לבו, סר וזועף על שכך עשה לו הרב, ועל חלקו בגן עדן שהפסיד.

למחרת נקרא היהודי אל הרב. פנה אליו רבי לוי יצחק ואמר לו, דע לך שאת התחייבותי הראשונה אשמור וחלקך אכן מובטח עמי בגן עדן. אולם מאחר ועשית מסחר במצווה, הסכמת להעמיד את האתרוג שברשותך ולזכות את הרבים רק עבור שתקבל הבטחתי שתשב עמי בגן עדן, נגרע חלקך, כי זאת אין ראוי לעשות. ורק עתה, אחר שהעמדתיך בנסיון ועמדת בו בגבורה, הסכמת לוותר על חלקך בגן עדן בכדי לקיים לשם שמים את מצוות הבורא שציוונו לישב בסוכה, אכן ראוי אתה לשבת עמי במחיצתי לעתיד לבא.

ההכנה הראויה קודם קיום כל מצוה

כל שעסקנו עד עתה שייך כאמור לחלק הראשון של ההכנה הנצרכת לאדם בקיום המצוות. אולם כמו כן מחובתו של כל אחד ואחד להכין ולהכשיר את עצמו לקיום המצוה על ידי התבוננותו במעלת המצוה ובענינה, לבל יהיו מצוותיו בבחינת מצות אנשים מלומדה, וכמה מעלות טובות יש למי שעושה כן.

ראשית, טעויות רבות בקיום המצוות נמנעות על ידי התבוננות מוקדמת. בעיני ראיתי יהודי שבא לבית הכנסת לתפילת שחרית, ומיד בבואו הוציא את התפילין של יד ובירך עליהם בקול גדול ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי העץ... ומיד תיקן את עצמו "להניח תפילין". התבוננתי בדבר, היאך תפילין נהיו אבוקדו??? וההסבר בזה הוא כי לא מתבוננים מספיק קודם כל מצוה, מה אני הולך לעשות ולשם מה. כש'נופלים' אל המצוה בפתע פתאום, חוץ מהפסד הכוונה הראויה, ניתן גם לטעות באופן קיום המצוה בפועל.

שנית, הרבה מקדושת המצוות תלויה בהכנתו של האדם. וכמו ששמעתי פעם מאדם גדול ששאל, הלא בודאי כל אחד ואחד שמאמין בחי העולמים ובתורתו ומקיים את מצוותיו, מקיים גם את ההלכה הפסוקה בשולחן ערוך (סמ"ו ס"ג) לברך בכל יום מאה ברכות. ואם כן נמצא שבמשך שנה אחת עולים בידו של כל אחד רבבות של ברכות, אשר כל אחת ואחת מהם נוסכת בו טוהר ומוסיפה לו קדושה שהרי הברכה היא מצוה, ולשון הברכות עצמן "אשר קדשנו במצוותיו וצונו", ולכאורה ראוי היה שכל אחד יתקדש לבלי שיעור ויהיה כמלאך, ומדוע איננו רואים כן? ואכן זו תמיהה גדולה. ואמר אותו גדול, שבעל כרחנו צריך לומר שיש ברכה ויש ברכה. יש ברכה אשר באמת מוסיפה קדושה ומרוממת את האדם לשמי שמים וכמו שהביא מהרח"ו (שער רה"ק ט:): שאמר לו רבו האריז"ל שעיקר השגת האדם את רוח הקדש תלויה בכוונת האדם וזהירותו בברכות הנהנין, אולם כל זה בברכה הנאמרת בכוונה וכתקונה, ולא בברכה הנאמרת במהירות ובחטף. ברכה הנאמרת מן הפה ולחוץ, אין בכחה לקדש את האדם כל כך ואין בסגולתה להעלות מדרגתו כראוי.

ברכות השחר. חמש עשרה ברכות שתקנו לנו רבותינו אשר כל אחת ואחת מהן עולם ומלואו. אחד הולך לישון עייף כל כך שלא הולך לישון אלא צונח לישון, והקדוש ברוך הוא מחזק אותו ונותן לו כוחות, וכשמגיע

הבקר הוא קם ומתגבר כארי [ולפעמים מרוב שהוא ארי הוא רוצה לטרוף את כל השכונה...], ראוי שיתבונן בדבר ויברך הנותן ליעף כח במתינות מתוך הכרת הטוב, ולא תוך כדי הליכתו בדרך לבית הכנסת ובנשימה אחת כאילו היו אלו הברכות עשרת בני המן...

וזהו מה שאמרה הגמרא (ברכות ל:) שחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים, והשולחן ערוך כתב (סצ"ח ס"א) שהיו מגיעים בתפילתם להתפשטות הגשמיות קרוב למדרגת הנבואה. כלומר, שעל ידי שהיו שוהין שעה אחת הגיעו למדרגה נשגבה כל - כך. ומה עשו באותה שעה? התבוננו. התכוונו לתפילתם מתוך התבוננותם על מלכות ה' ועל הזכות לבא לשוח לפניו, על מעלת התפילה, כוונותיה ופירושיה".

הכנה לשבת קדש

יא. והנה הנביא ירמיהו מתאונן אחר החורבן ואומר (איכה ה, טו) "שבת משוב לבנו נהפך לאבל מחולנו". כוונת הפסוק שבית המקדש שהוא משוב לבנו, שבת, פסק. ובית המקדש שהיה מקור שמחתנו ומחולנו, נהפך לאבל ולתוגה.

אולם בדרך דרש שמעתי לבאר את כוונת הפסוק, "שבת", כלומר, יום שבת קדש שהוא 'משוב לבנו', 'נהפך לאבל', ומה טעם? - 'מחולנו', מימות החול שלנו, יען לא התכוונו בהם, בימות החול, כראוי לכבוד שבת קדש.

רבי זלמן בהר"ן זצ"ל, אחיו הגדול של הגאון רבי דוד בהר"ן, היה עני מופלג ולא היה בידו די מעות לקנות נעלים מיוחדות לכבוד שבת. למרות זאת לא נפל ברוחו כלל ובכספו הדל קנה שרוכים לנעליו, וכל ערב שבת היה משחיל שרוכים אלו לנעליו ואומר "לכבוד שבת קדש". והסביר, כי אמנם להשיג נעלים אין בידו, אך שרוכים יכול אני לקנות? - אעשה כן לכבוד שבת. ובכל מוצאי שבת תיכף ומיד אחר הבדלה, בעודו לבוש בבגדי שבת, כבר היה מטיב ומכין את הנרות לשבת הבאה תוך אמירתו "לכבוד שבת קדש".

על הרב מבריסק סיפרו, שבכל ערב שבת היה נוטל כסא אל מרפסת ביתו ויושב שם בבגדי שבת מוכן לקבל פני שבת. וכששאלוהו מדוע עושה כן, השיב, שהלכה פסוקה היא ברמב"ם (פ"ל מהל' שבת ה"ד) שישב אדם בכובד ראש מייחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך". ואם כאשר אדם יודע שעתיד לבא אליו משהו חשוב כבר זמן רב קודם לכן הוא וביתו מוכנים לקראתו, ובבואו אליו הוא יוצא לקראתו לקבל את פניו כראוי, כל שכן שכך צריך לקדם בכבוד וביקר את פני שבת המלכה, מקור הברכה, ולצאת לקראתה.

על כן, בימים אלו שבין יום הכפורים לסוכות, צריך להתכונן מבעוד מועד לכל המצוות הרבות הנוהגות בחג. וזאת, בהתבוננות בהם, בענינם ובטעמם.

ההכנה לשמחת החג

כאמור למעלה, על חג הסוכות בייחוד צוותה התורה "והיית אך שמח", ועליו לבדו נאמר שהוא "זמן שמחתנו". ואם על כל המצוות כולן אמרו בגמרא (מגילה לב.) "משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג", בכדי שבהגיע זמן קיום המצוה ידע כל אחד את אופן עשייתה, טעמה וענינה, בודאי שגם על מצות השמחה בחג ראוי להתבונן היאך באים לידי קיומה וכיצד ניתן לעשותה כהלכתה.

בעל ספר יסוד ושורש העבודה מזהיר בספרו על כל מצוה וסרך מצוה לעשותה בשמחה, על כל דבר הוא כותב ש"האדם יכניס שמחה בלבבו". אכן, הוא כידוע היה שמח במצוות באופן שאין לשער ולתאר. בצוואתו הוא מספר לילדיו שכשקנה פעם כלים וכפות לביתו, בזמן שעשה את החריץ בכלים החלביים [כפי שהיה מקובל בעבר להבדיל כך בין הכלים החלביים לכלים השרייים] התמלא שמחה כאילו הניח תפילין. אנחנו, אם היינו רוצים להסביר למישהו כמה אנחנו שמחים היינו אומרים "אנו שמחים כאילו הרווחנו מליון דולר", אבל אצלו השמחה הגדולה ביותר היתה הנחת תפילין. עוד סיפר שפעם אחת זכה לומר קדושה [כי בדרך כלל היה מאריך בתפילתו ומכיוון שלא היו ממתנינים לו לא היה מספיק לומר קדושה עם הציבור] וכל כך שמח על זה עד שעשה תפילה מיוחדת של שבח והודאה לבורא עולם שזיכהו לומר קדושה.

גם בדברי חולין היה נוהג כך, וכפי שסיפר על עצמו שפעם אחת נפלה מידו קופסת הטבק ונשארה סגורה. משראה שהקופסא נשארה סגורה

והטבק לא התפזר, עמד שם זמן רב ונתן שבח לבורא עולם על שלא נפתחה הקופסא³.

הוא, שהיה צדיק נורא ונשגב וכולו אש קודש ולהבה לה' יתברך, יכל להכניס שמחה בלבו על כל מצוה ומצוה. אבל אנחנו ואנשים כערכנו, איך נכניס שמחה בלבנו בלא הכנה מוקדמת, הלא מקודם אנחנו צריכים לבדוק ולהתבונן בכלל איפה נמצא הלב, אולי נפל... אולי התחלף...

וכבר ידוע שהגר"א זיע"א אמר שאחת המצוות הקשות ביותר היא השמחה בחג הסוכות, שנצטוונו בזה להיות שמחים שבעה ימים רצופים ומלאים. והדרך לבא אל השמחה, היא בעיון ובהתבוננות על שום מה אנו שמחים ומדוע חג הסוכות הוא זמן שמחתנו. וכבר עתה, קודם התקדש החג, מוטל עלינו לחקור בדבר. וכן שמעתי מאחד מרבותי שהכיר מגדולי

יב. ספורים רבים ומופלאים סופרו אודות עבודת ה' של בעל יסוד ושורש העבודה, רבי אלכסנדר מהורדנא שבליטא. ספרו שהיה מסגף עצמו ועושה תעניות רבות, ובמוצאי כל צום וצום היה מבקש שיכינו לו למאכל דוקא דגים, כי בדג יש עצמות רבות וכך הוא יהיה מוכרח לאכול לאט לאט, ובכך ירגיל עצמו להתגבר על תאות האכילה.

וכשעלה על המוקד הגרף פוטוצקי, גר הצדק רבי אברהם בן אברהם זצ"ל, ונשרף על קדושת שם ה' יתברך בחג השבועות, הסתגרו כל היהודים בבתיהם וחששו לצאת לרחובות העיר פן יפרעו בהם הגויים רח"ל. ורק רבי אלכסנדר, בעל היסוד ושורש העבודה, היה היחיד שהרהיב עוז בנפשו, התחפש לאיכר גוי והלך אל המוקד להיות עם גר הצדק ברגעיו האחרונים, לעודדו ולסמכו. ולאחר מכן שכנע את הממונים שהוא נזקק לאפרו של אותו קדוש לאיזה ענין, שילם על כך הון רב, והביא את אפרו לקבורה בבית החיים שבולינא.

ובאמת לעמוד על גדלותו איננו זקוקים לשום עובדה ומעשה, ודי לנו בדבריו הנוראים שכתב בעצמו בצוואתו "הריני גוזר ואומר שלא ידברו עלי שום שבח כלל רק מה שאני מעיד עלי שמים וארץ ויודע תעלומות יעיד עלי גם כן, שהייתי מאמין באמונת אלקותו שמו ממש כמשה רבינו", נורא נוראות! מי עוד יכול לומר על עצמו שזכה שתהיה לו אמונה כמשה רבינו שלא קם נביא בישראל כמותו?!

וגדול זה הבטיח, שכל מי שילמד בספרו הוא יהיה למליץ טוב בעדו. ובצעירותי הכרתי זקן אחד שעלה לארץ ישראל מגרוזיה, והיה לומד בספר יסוד ושורש העבודה מדי יום ביומו חק ולא יעבור. פעם שאלנו אותו מדוע מקפיד כל כך שלא יעבור עליו יום שאיננו לומד בספר הזה דף או שנים, והוא רמז לנו שהסיבה שהוא זוכה להאריך ימים היא בזכות לימודו בספר הקדוש הזה. ואכן, הוא נפטר לבית עולמו בהיותו קרוב לגיל מאה שנה.

ישראל בדור הקודם שהיו עושים תרגולים במצות השמחה קודם החג, כי כשם שלא יתכן שחייל ילמד להשתמש בנשקו ויתאמן בשעת הקרב, וצריך הוא לבא אל שדה המערכה מוכן ומאומן היטב, כך אין לבוא אל החג בחוסר כל, ורק אז, בשעה שכבר מחוייבים לשמוח, להתחיל להתבונן במהות החג ובטעם השמחה בו. והדרך לתרגל את השמחה היא בהתבוננות בדבר, כמו שנתבאר.

השמחה בכפרת עוונותינו וזיכוך נפשנו

סיבה אחת לשמחתנו בחג הסוכות, היא משום שאנחנו זוכים להיות בו נקיים וטהורים ללא רבב, שהרי כל חטאינו ועוונותינו נמחלו ביום הכפורים וכמו שהארכנו בזה למעלה שמי שנקי מחטא ועוון הרי הוא מושלם בנפשו ובא בזה אל השמחה. ובמדרש (שמו"ר פל"ד, א) אמרו רבותינו "יפה נוף משוש כל הארץ, שלא היה אחד מישראל מיצר כשהיה בית המקדש קיים, למה, שהיה אדם נכנס לשם מלא עוונות והיה מקריב קרבן ומתכפר לו, אין שמחה גדולה מזו שהיה יוצא צדיק, הָיָי יפה נוף משוש כל הארץ". המדרש מעיד ש"אין שמחה גדולה מזו". ואכן, כשאדם מתבונן בדבר, בחסד ה' שעשה עם בניו אהוביו להורות להם את דרך התשובה וליתן להם מחילה סליחה וכפרה, וכשאדם שם אל לבו שכל זמן שהיה מטונף ומלוכלך בחטאיו היה מרוחק מן השם ועתה הוא קרוב אליו, וכלשון הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ו) "התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנוא לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד וכו', אמש היה זה מובדל מה' אלוקי ישראל והיום הוא מודבק בשכינה, צועק ונענה מיד ועושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה", מיד הוא בא אל השמחה.

השמחה בריבוי מצוות החג

סיבה נוספת כתבו רבותינו שלכך נקרא חג הסוכות "זמן שמחתנו", משום שהא-ל ברוך הוא הרעיף לנו מברכותיו ברכת טוב ונתן לנו במועד הזה ריבוי מצוות חביבות ויקרות, שאי אפשר לעשותם רק עתה ולא בזמן

אחר. וזהו טעם נוסף לחיוב השמחה בימים אלו, כי על האדם מוטל להתבונן ביקרותן של המצוות ולהעריך כיאה להן.

מצוות מיוחדות הם המצוות הנוהגות בימים אלו. אם זו מצות סוכה שהיא המצוה היחידה [לכו"ע] שאדם מקיים אותה בכל גופו בכל רגע ורגע ששוהה בסוכה, ואם זו מצות ארבעת המינים שאדם מקיים בכל רגע ורגע שנוטל בידו". וכן מצות "ושמחת בחגך" מצוה מיוחדת היא, שהלא בכל רגע ורגע שאדם שמח במועד הזה הוא מקיים מצוה עשה! וכאשר אדם מתבונן במצוות רבות ומיוחדות אלו, ושם אל לבו מה שכתב השל"ה הקדוש (עשרה מאמרות מאמר שלישי ורביעי) ש"מצוה" הוא לשון צוותא, כי באמצעות המצוה אדם נדבק ומתחבר לבורא יתברך, מיד הוא בא אל השמחה.

וכך כותב הפלא יועץ (בערך שמחה) "על כל מצוה ומצוה שעושה יגיל וישמח יותר ויותר ממוצא שלל רב". הבה ונדמה לנגד עינינו, אחד שיצא לטייל לבדו על שפת הים, לשאוף אויר צח. לפתע הוא מבחין שבין גלי הים צף ארגז גדול, והגלים נושאים אותו עמם לעבר החוף. הוא עומד ומביט בארגז כמו מהופנט דקות ארוכות, וגלי הים מקרבים את הארגז יותר ויותר, עד שאחד הגלים נושא עמו את הארגז הישר לידי של האיש.

זה פותח את הארגז בסקרנות, ועיניו מסתנוורות מברק היהלומים הרבים אשר אצורים בקרבו. כסף וזהב, מרגליות ואבנים טובות. בן רגע הפך לעשיר כקורח.

האיש הזה, האיש מרגיש עכשיו? - שמח. אי אפשר לתאר בכלל את שמחתו, ואין ספק שזהו היום המאושר בחייו.

♦♦ ————— ♦♦♦ ♦♦♦ ————— ♦♦

יג. ואמנם בגמרא אמרו (סוכה מב.) שמזמן שאדם מגביה אותם כבר יצא ידי חובתו, אולם כבר הביא הגאון רבי יוסף ענגיל (גליוני הש"ס סוכה מו.) את דברי הראשונים שמכל מקום כל זמן שאדם מחזיק אותם בידו הוא מקיים מצוה קיומית, ומטעם זה ספרו רבותינו (שם מא:) שאנשי ירושלים היו מחזיקים בידיהם את ארבעת המינים כל היום, כי קיימו מצוה נוספת בכל רגע ורגע. וכך ספרו תלמידי הגר"א על הגר"א זיע"א, שבשעת פטירתו, בחול המועד סוכות, היו אחוזים בידו ארבעת המינים.

כאשר מגיעה לפנינו מצוה, כל מצוה, כך צריכה להיות הרגשתנו, ואף יותר מזה. הכסף והזהב הם דברים נפסדים חולפים ונאבדים, ואילו המצוה היא קנין נצחי לעד ולעולמי עולמים. זהו שכותב הפלא יועץ "גיל וישמח יותר ויותר ממוצא שלל רב".

המצוות מביאות את האדם אל השמחה

ואמנם, המצוות עצמן סגולתן שמביאות את האדם המקיימן אל השמחה האמיתית, וכמו שכתב הגאון בעל ערוך לנר בספרו בכורי יעקב (תוספת בכורים סי' תרסט) שאם אדם מסתפק על שמחה שהוא שמח אם זו שמחה של מצוה או לא, יוכל לבחון זאת לאחר זמן. אם לאחר זמן עדיין הוא מרגיש שמחה - הרי ששמחתו היא שמחת מצוה, כי המצוה נותנת באדם עושר פנימי שגורם לו לשביעות רצון ולנחת רוח גם בחלוף זמן רב מקיום המצוה. אולם אם שמחתו שמחה ריקנית, שמחה של הוללות, אין זו אלא לשעתה, ולאחר זמן ירגיש ריקני ועצוב. וכך בכל פעם שאדם עצוב וכעוס וחושב לעשות כרצונו וללכת ולהשביע תאוותיו כדי לשמח נפשו, הרי שהוא טועה טעות חמורה, כי מיד אחר שיעשה מה שיעשה, יהיה כל כעסו ועצבונו חוזר ונעור. ורק אם ילך ויחזק עצמו בדרך התורה והמצוות, הם שיחזקו ויתמכו את רוחו ונפשו ויביאוהו אל השמחה ואל שלות הנפש.

וכך סיפר לי יהודי, שאירע ופעם נצרך ללכת לרופא. בעודו ממהר בדרכו עצר אותו אחד ושאל אותו היאך מגיעים לכתובת מסויימת. היהודי ניסה להסביר לו אך ללא הועיל. ההוא לא הבין ואף ביקש ממנו שילך עמו ויראה לו את הכתובת המדוייקת. זה החל להסתפק, הלא יש לי תור אל הרופא ואצה לי הדרך, ואם אלך עמו בטח שאפסיד את התור. הסתפק היהודי עד שהחליט לשבור את יצרו וללכת עם אותו אחד, וכך עשה. אמר לי אותו האיש, עד היום, אחר כמה שנים מהמעשה, בכל זמן שאני נזכר במעשה הטוב ההוא שעשיתי שגמלתי חסד בגופי עם אותו אחד, אני מתמלא מזה שמחה ויש לי הרגשה טובה.

הנביא ישעיה, אשר מובא בספרים שהוא השני במעלה אחר משה רבינו, אומר (ישעיה מג, כב): "לא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל". ידוע מה שביאר בזה המגיד מדובנא על פי המשל לשני סוחרים שנסעו יחדיו לכל הירידים, האחד היה עסקו באבנים טובות ומרגליות, והשני היה מסחרו במכירת מתכות. יום אחד לעת כי ינטו צללי ערב נכנסו ללון בפונדק אחד, ומאחר ודרך האכסניות שיש משרת שתפקידו לקחת את מטלטליהן של האורחים ולהביאם לחדרם, עלו שני הסוחרים תיכף ומיד אל החדרים שהוקצו להם, והשאירו אחריהם את תיקיהם ומזוודותיהם למען יעלם המשרת.

לאחר זמן מה דופק המשרת בדלת חדרו של סוחר היהלומים, כשמאחוריו משתרכת מזוודה גדולה, ואומר לו כך: שמעני אדוני, מימי לא הרמתי והעליתי מזוודה כה גדולה וכבידה, תצטרך להוסיף סכום כסף נוסף עבור זה. מיד השיב לו הסוחר, אם כן טעות בידך. מזוודה זו אינה שלי, כי תיקי תיק יהלומים הוא וקל משאו, וכל טרחתך לא היתה אלא לשוא.

זהו שאומר הקב"ה לישראל "לא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל", אם אתם עושים את המצוות והם לטורח וליגיעה עליכם, הרי ש"לא אותי קראת יעקב", לא אלו הם מצוותי. יען מצוות ה' יתברך אינם למשא, אלא אדרבה, הם שמביאות את האדם אל השמחה.

התבוננות במעלת המצוות ומעלת השמחה בהן

אך עם כל זה שהמצוות עצמן מביאות שמחה לאדם, מוטל גם כן החיוב על כל אחד ואחד להתבונן במעלת המצוות וחביבותן ולתקוע בלבם את השמחה בעשייתן. סח לי זקן אחד, שהכיר יהודי שהתגורר בבתי נייטין שבמאה שערים, ובכל יום ויום היו רואים אותו בבוקר רוקד משמחה, שש ועולז. כשהיו שואלים אותו על מה זה ועל מה זה, היה משיב, הלא בכל יום ויום כשאני פותח את עיני אני נזכר שאני נמצא בארץ ישראל, וכי זהו מלתא זוטרתית בעיניכם? הלא לדעת רוב הראשונים

יש מצוה דאורייתא לגור בארץ ישראל, והמתגורר בה מקיים מצות עשה בכל רגע ורגע, והכיצד לא אשמח בדבר הזה שאני מקיים בלא טרחה כלל? ואחר כך לכשאני יוצא מביתי לבית הכנסת לתפילת שחרית, איך לא אשמח בהליכתי לקיים רצון קוני ולשפוך שיחי לפניו?

אנשים לא מתבוננים. היום אם תציע לאחד כרטיס טיסה לצרפת או לאיטליה, כמה יהיה שמח! אבל במעט התבוננות אדם צריך לעורר את עצמו, הלא בכל רגע ורגע שהוא בא"י הוא מקיים מצוה, ובזה הרי הוא צריך להיות שמח יותר!

והנה, כתב בספר ארחות צדיקים [אשר קרוב לי לודאי שמחברו הוא תלמיד הרא"ש] בשער השמחה שמצוה שעושים אותה בשמחה גדולה מעלתה אלף ידות יותר ממצוה שעושים אותה שלא בשמחה. והגאון החיד"א בספרו לב דוד כתב, שקיבול השכר על השמחה במצוה גדול יותר מהשכר על המצוה עצמה, וכן מצאתי בחתם סופר.

ולכן, כל אחד צריך להביא עצמו לידי שמחה בקיום המצוות. ויש הרבה מצוות שאדם מקיים אותם בלא להתאמץ כלל כדוגמת מצות מזוזה. בהרבה פוסקים (שו"ת הגרעק"א תנינא סי' יג ועוד) מבואר שאם אדם לא בירך כשקבע את המזוזה יכול לברך אח"כ כי מצות מזוזה היא מצוה נמשכת כמו שכתבו התוספות במסכת בבא קמא (נו:): ונמצא שמקיים מצוה בכל רגע ורגע בכל מזוזה ומזוזה שבפתחי ביתו. ואם אדם מתבונן בזה ובא לידי שמחה, הרי גדילה מעלתו אלף ידות כמו שכתב הארחות צדיקים. וכך בכל המצוות כולן, בשבת ובציצית, בתפילה ובברכה, ועל כולנה תלמוד תורה שכל תיבה ותיבה ממנה היא מצות עשה בפני עצמה.

על כן נקרא חג הסוכות "זמן שמחתנו", כי אכן בהתבוננות ראויה על ריבוי המצוות שנתן לנו ה' יתברך נבא בנקל לידי אושר ושמחה.

השמחה בקרבת ה' לכל אחד ואחד ובאחדות ישראל

והנה, הפייט אומר "ישמח ישראל בצל סוכתו יסתופף יחסה תחת עברתו", משמע ששמחת ישראל אינה רק בגלל חג הסוכות עצמו, אלא גם מחמת צל הסוכה. וצריך להבין, מדוע תלויה השמחה בצל הסוכה.

והענין יתבאר במה שדרשו רבותינו (ויק"ר ל, יא) שארבעת המינים מכוונים כנגד ארבעה חלקים בכלל ישראל. האתרוג שיש בו טעם ויש בו ריח מכוון כנגד הצדיקים הגמורים העוסקים בתורה ובנוסף הם גם בעלי מעשים טובים. הלולב - כפות התמרים, יש מהם פירות אולם אין מהם ריח, כנגד אותם שהם בעלי תורה אך אין בהם מעשים טובים. ההדס שיש לו ריח טוב אולם אין בו טעם ואין לו פירות מכוון כנגד אותם שיש מעשים טובים בידיהם אך ריקים מן התורה הקדושה. והערבה שאין בה לא טעם ולא ריח משולה לאותם אלו הריקנים מכל, אלו שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים.

והנה, בפיוט "סוכה ולולב"י אנו אומרים "משה ואהרן כדי ערבות". ולכאורה צריך באור, הלא כדי ערבות מכוונים כנגד אלו שאין בידם תורה ומעשים טובים, ואין לנו בישראל גדולים בתורה ובמעשים טובים יותר ממשה רבינו ואהרן הכהן שהיו מוסרי התורה ומנהיגי העם ושופטיו! ולכאורה מן הראוי היה לדמות ולהמשיל את משה ואהרן אל האתרוג?

וביארו בזה המפרשים שכוונת הפייט לומר שלמשה ואהרן היה עסק עם כדי הערבות. כלומר, שלא תפסו לעצמם מקום להתגדר בו ולומר שאין הדבר לפי גדלותנו וכבודנו להתעסק עם פשוטי העם ולעלות אותם בהר ה', אלא אדרבה, הפקירו את עצמם אף לירודים ביותר שאין בידם לא תורה ולא מעשים טובים, וקרבות לדרך התורה ועבודת ה'.

♦♦♦♦♦

יד. הפיוט "סוכה ולולב" זכה להיות נפוץ בקרב כל ישראל והוא עדות לכך שנתחבר ברוח הקדש. שכך הוא הכלל בידנו על כל השירים והפיוטים, שפיוט שנתפשט בכל העם הוא אות וסימן שהפייט חברו ברוח קדשו [כמו שנתבאר בספר הדר יעקב ח"ב סי' א].

וממוצא הדברים אנו למדים, שגם מי שהוא נמוך ושפל בתכלית, מכל מקום אף הוא חלק בלתי נפרד מישראל. וביותר, הלא הלכה פסוקה היא שאם אדם נוטל אתרוג לולב והדסים ללא ערבות, לא יצא ידי חובתו. ללמדנו, שאף אותם השפלים והרשעים חלק מישראל הם ולא אבדה תקותם שהרי אולי ישובו ויתעלו בעבודת ה', ולכן אסור לדחותם ולרחקם אלא אדרבה צריך לקרבם ולחזקם, ואף לאגדם באגודה אחת עם הצדיקים והחסידים הגדולים ביותר. ואמנם תנאי יש בדבר, שהשפלים והרשעים ירצו להתקרב ולהתחזק בעבודת ה' יתברך ויבואו להתאחד עם הצדיקים עוסקי התורה ונקיי הכפים, ואם אכן יבואו כדי הערבה אל משה ואהרן, ויתאגדו סביבות האתרוג, אזי אכן יוכלו במשך הזמן להטהר ולהתקדש לבלי שיעור וגבול.

הגמרא במסכת בבא מציעא (פה.) מספרת שרבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, התיישר שלש עשרה שנה ביסורים נוראים, ומבואר שם בגמרא שיסורים אלו על ידי מעשה באו.

וזוהו המעשה. פעם אחת הלך רבינו הקדוש בדרכו, ובאותה הדרך הלכו אנשים שלקחו עמם עגל לבית השחיטה. העגל שהבין וידע את דרכו, הצליח ונמלט מידי האנשים. אלו התחילו לרדוף אחריו, והעגל רץ, הכניס ראשו תחת כנף בגדו של רבינו הקדוש, ובכה שיצילו מן השחיטה. אמר לו רבינו הקדוש, זיל, לך עמם, כי לכך נוצרת. הלא לצורך זה נבראת, בכדי שתהיה מאכל לבני אדם. ואומרת הגמרא, שבגלל שכך השיבו רבי ולא חס עליו, באו עליו יסורים נוראים אלו כל אותם השנים.

ולכאורה צריך להבין, הלא באמת כדין השיבו רבי שכל בהמה מיועדת לשחיטה ולאכילה, וכמו שאמר רבי יוחנן (ברכות יז.) 'סוף אדם למיתה וסוף בהמה לשחיטה'.

וביותר קשה, דהנה הגמרא בפסחים (מט:) אומרת שעם הארץ אסור באכילת בשר, ופירש רש"י הטעם לכך משום שאינו יודע ההלכות הנצרכות. אינו יודע כיצד לשחוט ואנו בקי בהלכות ניקור כיצד לנקר

ולהוציא את החלב בשלמותו^ט. והנה לפי פירוש זה של רש"י, אם יהודי תלמיד חכם ישחוט וינקר וימלח ויבשל וכו', יוכל עם הארץ זה לאכול את הבשר, שהרי אין ספקות בכשרותו.

אולם השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ד, ה) ביאר את דברי הגמרא באופן אחר. כידוע הקדוש ברוך הוא ברא בעולמו ארבעה יסודות שמהם עשוי העולם כולו, הדומם, הצומח, החי, והמדבר, שהוא המין האנושי [ובספר הכוזרי הוסיף שיש מין נוסף, כלל ישראל, שהם מובדלים מהמין האנושי ומהוים בחינה בפני עצמה].

ארבעה יסודות אלו הם ארבעה מדרגות. השפל והנמוך שבהם הוא הדומם, למעלה ממנו הצומח שיש בו מעלה יתירה, כח הצמיחה, למעלה הימנו החי שיש בו גם נפש, ולמעלה מכולם המדבר, האדם.

וכל מדרגה ומדרגה משמשת זו שמעליה ומתעלה עמה. הדומם משמש את הצומח, שהרי בעפר שהוא הדומם, שותלים שתיל וממנו צומח עץ ולבסוף יוצא ממנו פרי, נמצא שהדומם שימש את הצומח. ובכך שהצומח שזו מדרגה גבוהה יותר השתמשה בדומם, אף הדומם התעלה והתרומם בכך שמילא את ייעודו וסייע לצומח לצמוח. לבהמות נותנים לאכילה צמחים ופירות ונמצא שמדרגת הצומח משמשת את החי, המדרגה שמעליה, ובכך מדרגת הצומח התעלתה אף היא. והמדבר - האדם, הן באכילתו את בשר הבהמות נהיה הבשר הזה חלק ממנו, ואם כן נמצא ששימש החי את המדבר, והתעלה עמו.

אמנם, כל זה אם את בשר הבהמה אכל בן תורה תלמיד חכם ובר לבב, אז משמשת מדרגת החי את המדרגה הגבוהה ממנה, מדרגת המדבר, ובכך אף היא מתעלית ומתרוממת. אולם אם אוכל את הבשר עם הארץ,

◆ ◆ ◆ ◆ ◆

טו. שהרי גם אם מנקר את רוב החלב אם השאיר חלב כשעורה ואכלה עבר באיסור חמור שבמזיד עונשו כרת ובשוגג חטאת. וכבר שמעתי מראש הישיבה רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל על מנקר אחד שהיה מתהדר בכך שיודע לעשות את מלאכתו היטב, ופעם אחת בדקו ומצאו שניקר חלק מן הבשר והשאיר את החלב.

אין לבשר שום עילוי באכילתו, והבהמה טוענת לו, מאי חזית דסמיק דמא דידך מדמא דידי ומדוע שתאכל אתה אותי ולא אני אותך... ולכך עם הארץ אסור באכילת בשר. ולפי זה שורת הדין נותנת, שאפילו אם תלמיד חכם ישחט וינקר ויעשה כל הפעולות להכשרת הבשר, אין לעם הארץ רשות לאכול אותו, יען אין באכילתו עילוי לבהמה כלל.

ומעתה, תמה המשגיח דליקווד הגה"צ רבי נתן ווכטפוגל זצ"ל, מה מאד יפלא עונשו של רבי! הלא כאשר תלמיד חכם וירא שמים יאכל את בשר העגל אף לעגל עצמו יהיה בזה עילוי ובכך יבא אל תיקונו ושלמותו, ואם כן כשרבי השיבו זיל כי לכך נוצרת, אף לטובתו של העגל הוא כן! ועוד יותר תגדל התימה, כי אם על רבי היתה הקפידא בכך שלא חס על העגל להצילו ממוות, אם כן מי ששוחט את העגל ודאי חמור מעשהו יותר ויותר, ומדוע לא ראינו אף שוחט שנענש ביסורים כרבי?!

וביאר המשגיח זצ"ל, כי באמת צדק רבי. בודאי שבהמה נועדה לשחיטה ואין תביעה על שוחטה, ואף יותר מכך, העגל יתעלה בהאכלו על ידי תלמידי חכמים. אולם למרות שהוא צדק, היתה עליו תביעה דקה מן הדקה על שגירש את העגל ממנו, כי עם אמנם שעצם אמירתו "זיל כי לכך נוצרת" נכונה היא לכשעצמה, אבל הלא העגל הכניס ראשו תחת כנף בגדו ובכה! ולמי שמכניס עצמו ובא להסתופף אצל רבי, אין אומרים לו לד.

וזו ענינה של מצות הסוכה. בחג הסוכות כאשר אנו נכנסים אל הסוכה הרי שאנו באים לחסות ולהסתופף בצל כנפיו של ה' יתברך, ומי שמכניס עצמו ובא לחסות תחת כנפי השכינה, אף שבאמת מצד מעשיו אינו ראוי לקרבת ה', מכל מקום זוכה לרחמי ה' יתברך וחסדיו, ולא אומרים לו 'צא מכאן'.

וז. וכך ביאר רבי יוסף יעב"ץ את הפסוק 'אנה ה' כי אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי'. כידוע יש שני סוגי עבדים, יש עבד שהוא 'יליד בית', כלומר, שגם אביו ואבי אביו היו עבדים ונמצא שהוא עבד לאדונו מאז לידתו, ויש עבד שהוא 'מקנת כסף', כלומר, שמלכתחילה היה בן חורין

ולזה נתכוון הפייט באמירתו "ישמח ישראל בצל סוכתו". כי אכן השמחה של ישראל בחג הסוכות היא על שה' מקרב אותנו אף שאיננו ראויים לכך, וזאת על ידי "צל סוכתו", על ידי שאנו מצדנו באים עם רצון להתקרב לה' יתברך ולחסות בצלו. וזהו גם כן ענינה של הערבה, אשר למרות היותה מכוונת כנגד אותם שאין בהם תורה ומעשים טובים מכל מקום אף היא חלק ממצות ארבעת המינים ואף לה יש חשיבות, ומדוע? - אין זאת אלא משום שהיא מצדה באה מתקרבת ומתאגדת עם האתרוג, עם תופשי התורה ובעלי החסד, וכמו שנתבאר.

ובירושלמי (פ"ט מברכות ה"א) מספר רבי פנחס, שפעם אחת בשעה שמלכות רומי הרשעה שלטה בארץ ישראל והוציאה גזירה על כל היהודים הלך רב בדרכו מחמי טבריה. בדרך עצרוהו חיילים רומיים ושאלוהו מי אתה, ורב השיב אני משתייך לאנשי מושל העיר טבריה. מששמעו החיילים את דבריו הניחו לנפשו ופטרוהו לשלום. בערב באו הרומיים לביתו של מושל העיר ושאלו אותו, עד מתי תתחבר אל היהודים, הן פגענו ביהודי אחד שכששאלנוהו מי הוא השיב שהוא מאנשיך. שאל המושל את הרומיים ומה עשיתם לו? השיבו, פטרנוהו

ואדון לעצמו, אולם עבר עליו מה והפך לעבד. אם בגלל שהיתה מלחמה בין שתי ארצות ואנשי ארצו נהיו לעבדי הכובשים, אם בגלל שנשבה על ידי אלו אנשים, ואם בגלל שירד מנכסיו ומכרוהו לעבד כדי לשלם בדמי מכירתו את חובותיו.

על איזה עבד צריך לשמור שמירה מעולה פן יברח? אין ספק שעל העבד מן הסוג השני. מי שהיה בן חורין והפך לעבד, לעולם לא ישלים עם מצבו האומלל, ובכל הזדמנות שתקרה לדרכו הוא ינסה לברוח ולהמלט משביו. אך מי שגם אביו היה עבד, אין חשש שיברח, כי מאז לידתו לא טעם חירות מהי.

זהו שמבקש דוד המלך ע"ה, אנה ה', הלא אני 'עבדך בן אמתך' מאז ומעולם היינו עבדיך, אני עבדך, אבי היה עבדך, וכל אבותי מדורות עולם היו עבדיך. ומשכך, אין ספק שלא אברח ממך ואין כל חשש בדבר, ולכן, אנא ממך 'פתחת למוסרי', הסר ממני כל המעיק עלי ומטריד את מנוחת נפשי, כי לעולם אהיה עבדך ואעשה רצונך.

וזה מה שאנו מכריזים וקוראים בחג הסוכות. בורא עולם, שלך אנו ולך אנו עבדים! איננו בורחים ונמלטים ממך, אלא אדרבה, אנו באים אליך לחסות בצלך. וקריאה כזו אינה שבה ריקם והקב"ה נענה לה, ואף מפתח ומסיר כל מוסרותינו, בכדי שנוכל להתקרב אליו ולעבודתו ית"ש כראוי.

לשלום. אמר להם המושל, טוב עשיתם, כי למרות שאין דבריו נכונים ואיני מכירו כלל, מכל מקום כיון שתלה את עצמו בי, כדאי הוא לפטרו מן המלכות.

אומר ע"ז הירושלמי, "ומה מי שהוא נתלה בבשר ודם - נצול, מי שנתלה בהקדוש ברוך הוא לא כל שכן, הדא הוא דכתיב (יואל פ"ג פ"ה) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט". כלומר, כל מי שתולה עיניו בקדוש ברוך הוא, בודאי שימלטהו ה' יתברך מכל רעה שהיתה עתידה לבא עליו.

וזו סגולת הסוכה, כי בבואנו אליה אנו מכריזים קבל עם ועולם שאנו רוצים לבוא ולהסתופף בצל השכינה, צלא דמהימנותא, ותולים את עצמנו בחי העולמים לבדו. ועל זו שמחתנו, שה' יתברך עושה עמנו חסד ותיכף ומיד כאשר אנו עושים כן אף הוא פורס עלינו סוכת שלום וחסד ומקרבנו אליו, ומושיענו מכל צרה וצוקה.

סוכת שלום ושמירת הלשון

נתבונן עוד בעניני ורמזי הסוכה. הנה הגמרא אומרת (סוכה כז:): ראויים כל ישראל לשבת בסוכה אחת, כלומר, שאין דין הסוכה כדין הלולב. במצות הלולב בכדי לצאת ידי חובה צריך אדם שיהיה הלולב שייך לו, אולם את מצות הסוכה ניתן לקיים גם בסוכת חבירו.

אולם עוד ביארו רבותינו את כוונת הגמרא, שראויים כולם לשבת יחד, יען הסוכה מאחדת את עם ישראל כולו ללא יוצא מן הכלל. לכן גם נקראת הסוכה "סוכת שלום", כי מצות הסוכה בכחה ובסגולתה להרבות שלום ואחדות בקרב ישראל.

ולכן הראשון שבנה סוכות הוא יעקב אבינו וכמו שנאמר (בראשית לג, יז) "ויעקב נסע סוכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות על כן קרא שם המקום סוכות", משום שיעקב מדתו מדת השלום כמו שכתוב (בראשית כו, כז) "ויעקב איש תם", ופירש התרגום ויעקב איש שלים, כלומר, איש שלום ורעות אהבה ואחוה, וענין הסוכה הוא השלום, כמו שנתבאר.

והעיקר בזה למעשה, להזהר בימים אלו מאד מכל מה שהוא היפך השלום, מריב וממדון, ובפרט מדבורים אסורים ומלשון הרע שהוא אם כל חטאת והפוכו של השלום והאחווה. ודבר זה נוכל ללמוד מעצם המילים "שלום" ו"לשון הרע", כי תיבת שלום נגזרת משלמות, ומהי שלמות? כשכל הפרטים מחוברים יחדיו ומאוגדים זה בזה ללא חסרון אף אחד מהם - זהו שלמות, וזהו שלום. אולם "רע" פירושו מחוסר, מפוזר ומפורד, כמו שכתוב (תהלים ב, ט) "תרועם בשבט ברזל", תרועם - תשברם ותפוררם לרסיסים ולחלקים קטנים, זהו "רע" וזהו תוצאותיו של לשון הרע שגורם פירוד וחסרון באחדות ישראל. נמצא שזהו הפכו של השלום.

וכך מצינו ליעקב אבינו ע"ה, סמל השלום, שבשעה שירד ללבן התפלל "ושמרני בדרך הזה" ודרשו רבותינו (ב"ר ע, ד) שהתפלל להקב"ה שיצילוהו מלשון הרע, כי לשון הרע הוא היפך השלום. לכן גם אומר הפסוק (תהלים לא, כא) "תצפנם בסוכה מריב לשונות", כי כאמור ענין הסוכה להרבות שלום ורעות, ולכן בזמן זה צריך שמירה מיוחדת להנצל מריב, ובפרט מ"ריב לשונות", כי עיקר הריב והמדון בא מכח דבורים אסורים בכלל, ודיבורי לשון הרע בפרט.

ובספר נחלת דוד לתלמידו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל כתב דבר נפלא ששמע מרבו הגר"א זיע"א. כידוע אותיות הא' ב' מחולקות לחמשה חלקים. יש את האותיות שמתבטאות על ידי השפתיים, והם אותיות בומ"ף, יש את אותיות הלשון - דנטל"ת, אותיות מוצא השיניים הם זסשר"ץ, אותיות החיך - גיכ"ק, ואותיות מוצא הגרון - אחע"ה. חלוקה זו לחמשת מוצאות הפה מופיעה כבר בתקוני הזהר והאריכו בזה הקדמונים".

◆◆◆◆◆

י. והנה ידוע שתיבת בראשית, התיבה הראשונה בתורה הקדושה, כוללת את כל התורה כולה. ולכשנתבונן נמצא שתיבה זו כוללת כל מוצאות הדיבור, האות ב' היא מאותיות השפתיים, האות ר' מאותיות השיניים, א' מאותיות הגרון, ש' ג"כ מאותיות השיניים, י' מאותיות החיך, ות' מאותיות הלשון.

והנה תיבת "סוכה", אמר הגר"א, מורכבת מארבעה יסודות במוצאות הפה. האות ס' שייכת למוצא השיניים, האות ו' למוצא השפתים, כ' למוצא החיך, וה' למוצא הגרון. מוצא דיבור אחד נחסר ב"סוכה", מוצא הלשון. והטעם, כי אלו ד' המוצאות מקיפות ומסובכות את הלשון מכל ד' רוחותיו", ובחג הסוכות קבע הקב"ה בסגולת הזמן שאלו המוצאות שומרים את הלשון לבל ידבר מה שאינו צריך, ולבל יכשל בדיבורים אסורים ובלשון הרע".

ובספר שפתי צדיק כתב הערה נפלאה בשם זקינו בעל חידושי הרי"ם, דהלא הן עתה יצאנו בקדושה ובטהרה מהימים הנוראים, בהם התקדש

♦♦♦♦♦

ית. הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל בעל החיבור העצום פרי יצחק, היה מגאוני דורו ובהיותו בן עשרים וחמש שנים בלבד כבר שימש כרבה של פטרבורג שברוסיה. בעת שעלה מקובנא שבליטא לארץ ישראל נתקבצו ובאו כל יהודי ירושלים וגדוליה לקבל את פניו בכבוד הראוי לו. גדולי ירושלים דרשו לפני הקהל הרב בשבחו של רבי יצחק ובמעלותיו, ולאחר מכן כבדו את רבי יצחק עצמו לשאת את דבריו.

כולם ציפו בקוצר רוח לשמע מתק שפתיו של רבי יצחק אשר היה נואם בחסד עליון, וכמו שהעיד על עצמו רבי אליהו לאפיאן זצ"ל שבצעירותו זכה לשמוע ממנו כמה שיחות, ושיחות אלו נכנסו אל לבו והפכו אותו באופן שאין לתאר ולשער.

רבי יצחק נעמד על מקומו וכך אמר: הן אמנם שראוי הוא שאדבר, אולם הלא רואים אתם שכבר זקן אנכי ונשרו לי כל שיני, ואם לכל אדם יש שתי חומות ללשונו, חומת השיניים וחומת השפתים, אני לא נותרה לי אלא חומה אחת, חומת השפתים, ולכן איני יכול לדבר. כאן סיים רבי יצחק זצ"ל את דבריו, והעידו שדרשה זו היתה כנגד כל הדרשות כולם. הן מצד עצם דבריו המעוררים ונוקבים עד חדרי בטן, והן מצד שבדרשה זו, אף שלא היו בה מערכות ופלפולים כפי שעשה בספרו פרי יצחק, נתגלתה רום מעלתו וגובה דרגתו.

יט. והנה ידוע שעסק התורה, בכל חלקי התורה, מסוגל לכל ישועה שהיא הן ברוחניות לקדש את האדם ולהצילו מפח יקוש, והן בגשמיות להריק עליו ברכה והצלחה לבלי די. אמנם יש חלקים מסויימים בתורה אשר יש בתלמודם סגולה פרטית לענין מסויים. למשל, לימוד מסכת מכות מסוגל לבטל הרהורים רעים כמו שהביא החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ה אות ט) שתיבת "מכות" בגימטריא "הרהורים". לימוד מסכת שבת מסוגל לפרנסה שהרי השבת היא מקור הברכה. וכמו כן קבלה בידנו מגדולי עולם שלימוד מסכת סוכה מסוגל להציל את האדם ממחלוקות וקטטות, מלשון הרע ומדיבורים אסורים, ולהביאו אל השלום והאחוה. וזהו כדברי הגר"א זיע"א שחג הסוכות מסוגל לכך, ולכן אף בעסק התורה הקשור לחג הסוכות הוקבעה סגולה זו.

פינו על ידי כל תפילותינו, וזה עתה היה יום הכפורים בו הובטחנו שנמחלו לנו כל עוונותינו. ואם כן, אם אדם שומר מעתה את פיו שלא לדבר בו דבורים אסורים נמצא שכל דבוריו הם בבחינת הבל פה שאין בו חטא כתינוקות של בית רבן, שזו המעלה הנשגבה ביותר.

וכדאיתא במדרש (ב"ר פס"ה, כ), "אבנימוס הגרדי [שהיה גדול הפילוסופים אצל אומות העולם ולא קם כמותו מעולם חוץ מבלעם בן בעור] נתכנסו כל אומות העולם אצלו אמרו לו, תאמר שאנו יכולים לפגוע באומה זו. אמר להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם, אם מצאתם שם **תינוקות מצפצפים בקולם** אי אתם יכולים להם ואם לאו אתם יכולים להם, שכך הבטיחן אביהם ואמר להם אם הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידים ידי עשו", עד כאן לשון המדרש, ובזהר הקדוש (ויקרא יז, ב) אמרו רבותינו שקיומו של ישראל בגלות הוא בזכות תינוקות של בית רבן. ומדוע כל כך גדולה מעלת תינוקות של בית רבן? - משום שהבל פיהם זך וטהור. וכמו שאמרו בגמרא (שבת קיט). "אמר ריש לקיש בשם רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל תינוקות של בית רבן, אמר לו רב פפא לאביי שלי ושלך מה הוא", הלא גם אנו עוסקים בתורה הקדושה בקדושה ובטהרה בעמל וביגיעה. והשיב לו אביי "אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא", כי אמנם אף אנו עוסקים בתורה בקדושה ובטהרה אבל סוף סוף תינוקות של בית רבן פיהם נקי וטהור עוד יותר, ובזכותם מתקיים העולם.

ולפי זה נמצא, שכל שפיו זך ומצוחצח מעלתו ומעלת תורתו ותפילתו כמעלת תינוקות של בית רבן, ועתה בימים אלו כל אחד זוכה לדרגה זו, וכמה רב הפסדו של מי שמדבר דבורים אסורים ואינו שומר את פיו כראוי.

וזהו שאמרה הגמרא (סוכה לד.) שאחד מדיני הערבה שיהיה "פיה חלק", ובפשטות כוונת הגמרא שיהיו עלי הערבה חלקים וללא פגימות. אולם עוד רמז יש כאן, שגם מי שנמשל לערבה, שאין בו טעם ואין בו

ריח, מכל מקום עתה כשבא לחסות בצל ה' ובא להתחזק ולהתקרב, צריך בראשית דרכו שיהיה פיו חלק, נקי מלשון הרע ושאר דבורים אסורים. לכן גם אמרו רבותינו בסוכה (שם) שהצפצפה פסולה לערבה ומי שנוטל אותה לא יצא יד"ח, כי המצפצף והמדבר כל היום - דרכו פסולה.

וענין זה צריך חיזוק תמיד, בכל עת ובכל שעה. אולם בימים אלו שהם ימי אחדות ושלום צריך להזהר בהם זהירות יתירה, ובפרט שזמן זה יש בו סיעתא דשמיא ועזר אלוקי ממעל להצליח בזה, כמו שאמר הגר"א.

ועוד טעם יש בזה. שהרי, כבר כתב גאון עוזנו החיד"א זצ"ל (כסא רחמים על אדר"נ פ"א ה"ד) שאם נספור ונמנה תיבת "פה" בגימטריא, יצא המנין מכוון כנגד תיבת "אלהים", ותיבת "שְׁפָה", שעל ידה, על ידי השפה נחתך ונגמר דיבור האדם, מכוונת בגימטריא כנגד תיבת "שכינה", וכן תיבת "לשון" בגימטריא יוצאת "שכינה". כי כל דיבורי פיו ושפתי של האדם הם חלק אלוה ממעל ממש. שהרי דיבור האדם הוא מנשמתו של האדם וכפי שנאמר בתורה (בראשית ב, ז) 'ויהי האדם לנפש חיה' ותרגם יונתן "לרוח ממללא", ונשמתו של כל אחד ואחד מישראל חצובה מכסא הכבוד חלק אלוה ממעל, ולכן עונשו של המדבר לה"ר חמור כל כך כמו שהאריכו רבותינו בכל מקום².

ואם כן בחג הסוכות שהוא זמן הקרבה הגדולה ביותר לה' יתברך, אז אנו מסתופפים בכל גופנו ונפשנו תחת הסוכה, תחת כנפי השכינה, היאך

◆◆◆◆◆

כ. וכומו שאומר הפסוק (משלי ו, טז) 'שש הנה שנא ה' ושבע תועבות נפשו'. יש שש דברים שה' שונא, אולם השביעי חמור מכולם, הוא "תועבות נפשו". מה הוא השביעי? - "משלח מדנים בין אחים", המספר רכילות ולשון הרע וגורם בזה לפירוד ולשנאה, לריב ולמדון. ובהרבה טעמים יש לבאר את חומר העוון, ואחד מהם הוא, כי כמו שבדרך מלכותא דארעא אם אחד עובר על חוקי המלכות והמדינה, כגון שבונה בלי רשיון וכדו', יתכן שיעלימו מזה עין לזמן מה, אולם אם יבואו שכנים וילשינו את שכנם שבונה בלי רשיון, אז אי אפשר להעלים מזה עין ומוכרחים להזדקק לתביעה, כך הדבר גם כלפי מלכותא דרקיעא. כי כאשר יהודי חוטא ונכשל באיזה עון לעתים יניחו לו איזה זמן בגלל צדקותיו שעשה משכבר הימים או בגלל סיבות אחרות, אולם כאשר אדם מדבר סרה בחבירו ומספר עליו שעשה דבר רע, אזי יש כאן קטרוג ותביעה כנגד ישראל וצריכים להזדקק מיד לתביעה.

נוכל במו פינו המכוון כנגד השכינה לפגום ולקלקל. והנה בדורנו, שכולם תרים ומחפשים בו אחר סגולות ועצות שונות לברכה וישועה, צריך לידע ולהודיע כי העצה היותר טובה והסגולה היותר מועלת להנצל מכל מרעין בישין, היא לשמור את כל מוצאות הפה כראוי. כי כאשר אדם נשמר מדיבורים אסורים הרי מרבה בכך אהבה ואחוה ושלוש ורעות, וכבר אמרו (עוקצין פ"ג מי"ב) לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה אלא השלוש. ולכך אנו אומרים בכל יום בתפילתנו "וברכנו אבינו כולנו יחד ברכה שלימה", כי בשעה שאנחנו יחד - אז ברכת ה' היא ברכה שלימה ומושלמת.

וזהו אחד מרמזי חביטת הערבות, אשר לוקחים להן ה' בדים - חמשה ערבות. כי ביום הושענא רבא שהוא זמן גמר חיתום הדין ובו מתפללים באריכות לזכות בברכת ה' לשנה טובה ומבורכת, ראוי ליטול חמשה ערבות המכוונות כנגד חמשת מוצאות הדיבור ולחבוט בהם, להודיע שאנו שבים בתשובה על הדיבורים האסורים ויותר אין לנו חלק בהם, ורק בכך תוכל לבוא הברכה אל ביתנו ולשרות בתוכנו.

גאולת ישראל בחג הסוכות תלויה באחדות העם

הברכה הגדולה ביותר לעם ישראל, הגאולה השלימה, תלויה באחדות ובשלום בקרב העם. וכמו שכתב החפץ חיים שבהיות ובעוון זה של שנאת חנם גלינו מארצנו כמו שאמרו בגמרא ביומא (ט:): בודאי שהגאולה אף היא תלויה בזה ורק כשתשרור האהבה והאחוה בכלל ישראל נזכה לגאולה. ואכן כך מצאנו אצל יעקב אבינו שאמר לבניו (בראשית מט, א) 'האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים' ודרשו רבותינו (ב"ר צח, ב) "ואגידה" - לשון אגודה, כי רק בזמן התאסף והתאגד ישראל אלו לאלו ניתן לדבר מעניני אחרית הימים, כי אכן בהתאחד ישראל תבוא הגאולה.

והנה בשבת חול המועד של פסח וסוכות קוראים בתורה את פרשת ראה אתה אומר אלי. ובהפטרה יש חלוקה, שבשבת חוה"מ סוכות

מפטירין ביום בא גוג, את סדר בא המלכים עמו להלחם בישראל ואשר אז יראה השי"ת עוזו נוראותיו ונפלאותיו ללחום מלחמת עמו ולהצילם מידי שונאיהם, ובשבת חוה"מ פסח מפטירין את הפטרת העצמות היבשות, שזו הפטרה המדברת מענין תחיית המתים העתידית במהרה בימינו.

והקשה הטור (או"ח סי' תצ), הלא ידוע שרבותינו מסדרי ההפטרות סדרו לקרוא בכל שבת ומועד הפטרה בנביאים המשתייכת לאותו ענין שהקריאה בתורה עסקה בו, ומה שייכות הפטרות אלו, 'יום בא גוג' ו'העצמות היבשות' לפרשת 'ראה אתה אומר אלי'.

ושאלה זו, מביא הטור, כבר נשאלה לרב האי גאון לפני למעלה מאלף שנה. וכך השיב, "שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן וְנִצָּחַת גוג ומגוג בתשרי, ומשום הכי בניסן מפטירין העצמות היבשות ובתשרי ביום בא גוג". ונמצינו למדים שחג הסוכות הוא הזמן המוכשר לגאולה, ומדוע? - מהטעם שכתבנו, כי חג הסוכות הוא זמן אחדות ישראל, ועת שישראל מאוחדים ומאוגדים בו הוא העת המסוגל לגאולה. וכן כתב שם בנחלת דוד, שבהיות וחג הסוכות הוא הזמן הראוי לתיקון חטאי הדיבור והוא הזמן לשוב מזה, ויש בו עזר ממעל לשמירת הדיבור המביאה לשלום ורעות בקרב ישראל, א"כ נמצא שחג הסוכות מסוגל להיות זמן הגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.

העולם הזה עראי וימיו כצל עובר

הגמרא במסכת עבודה זרה (ג.) מספרת שלעתיד לבא עתידין אומות העולם לבא אל הקב"ה ולומר לו תנה לנו את התורה ונעשנה, ויאמר להם הקב"ה, שוטים שבעולם. מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? - ואף על פי כן לפנינו משורת הדין אתן לכם מצוה קלה שיש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה, מיד כל אחד

ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו^א. והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה כתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר (תהלים ב, ג) 'ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו'.

ושואלת הגמרא, הלא גם ישראל בזמן שמצטערין מן הסוכה פטורין הימנה, ואם הקדוש ברוך הוא הקדיר על אומות העולם חמה מנרתיקה הרי פטורין מן המצוה ועל מה התביעה? ואומרת הגמרא שבאמת היו פטורים מן המצוה, אך הטענה על אומות העולם היא שבשעת יציאתם מן הסוכה הם מבעטים בה. כי אמנם נכון הדבר שגם ישראל באופן כזה שיוצאת החמה מנרתיקה פטורין מן הסוכה, אך מדוע לבעט בה? עד כאן דברי הגמרא.

וראוי להתבונן, מדוע מכל המצוות שבתורה לא ראה הקב"ה ליתן לאומות העולם אלא מצות סוכה. ולשון הגמרא שהקב"ה אמר להם "אתן לכם מצוה קלה שיש לי וסוכה שמה". ולכאורה, ישנן מצוות רבות שעשייתן קלות יותר מקיום מצות סוכה, ולמה לא נתן הקב"ה לאומות העולם אחת מהן?

וכתב שם המהרש"א, דהנה רבותינו אמרו במסכת סוכה (כח:): שאף שחג הסוכות אינו אלא שבעה ימים, מכל מקום צריך כל אדם להכניס אל סוכתו את כל כליו הנאים ומצעותיו המשובחים כאילו הסוכה היא דירת הקבע שלו. והענין בזה, לרמז לאדם שכשם שבמשך שבעת ימי החג הוא נהוג בסוכה כבדירת הקבע שלו ואעפ"כ הוא יודע שאין זו אלא דירת עראי ותיכף ישוב לביתו הרגיל, כך העולם הזה אשר ימיו כצל עובר, אף שלעיני האדם נראה לפעמים שזו דירת הקבע שלו, האמת היא שאינו אלא דירת עראי, ופרוזדור בעלמא לפני הטרקלין.

כא. יש המפרשים שכך היה המנהג מימות קדם לבנות את הסוכה בראש הגג, וכמו שכתב רש"י בסוכה (כה:). ויש שרמזו בדברי הגמרא ש'אומות העולם עושין סוכה בראש גג', שגם בשעה שאומות העולם כבר עושים איזו מצוה עדיין יש חילוק בעשיית המצוה בינם לבין ישראל. עם ישראל מקיים את המצוות לשם שמים ולא לעיני בני אדם להתפאר, אך גוי שעושה מצוה עושה זאת לגדל את כבודו וגאותו, ולכן הם עושים את הסוכה בראש גגם, לפרסם עצמם ושמן.

ועל כן בחר הקב"ה במצות סוכה ונתן דוקא אותה לאומות העולם, לרמז להם שהיו צריכים לזכור שהעולם הזה אינו אלא דירת עראי, ומדוע לא התכוננו לדירת הקבע, לעתיד לבא, כמו שצריך? עתה כבר מאוחר מדי, כי מי שטרם בערב שבת הוא שיאכל בשבת, ומי שלא טרם, מנין יאכל?^כ

וזהו שהביא הגאון רבי חיים פלאג'י מספר הזהר הקדוש (ח"ג רנ"ו ע"א) שהסוכה היא דוגמת תיבת נח. ואמנם בודאי שיש עומק לפנים מעומק בדברי הזהר וכלולים בו הרבה סתרי תורה, אך בפשטות נראה שענין ההשוואה והדימוי של הסוכה לתיבת נח, כי כמו שבדורו של נח עת נשחתה הארץ והתקלקל העולם כולו ראה הקב"ה שאין ברירה מלבד הבאת מבול לעולם לכלות את כל הבריאה, ולנח ובני ביתו עשה ה' תיבה שתצילהו מן המבול ותבדילהו מן התהו ובהו שמחוצה לה, כך גם ענינה של הסוכה. כי מחוצה לה, ברחובות העיר ובחוצות קריה שוטף מבול רוחני נורא את כל הנקרה בדרכו! ובחג הסוכות אנו באים להסתופף בצל הסוכה שמזכירה לנו שהעולם הזה כולו דירת עראי ומבדילה אותנו ממבול הפתויים אשר אין בהם ממש ואחריתם תהו ואבדון.

ולכן בשבת חוה"מ סוכות יש שנוהגים לקרוא את מגילת קהלת, כי דוקא בזמן זה הנקרא 'חג האסיף' על שם שאדם אוסף בו את תבואתו מן השדה, ואדם יכול לבא מזה לשמחה ולאשר ולשכוח מאין בא ולאן הולך, קוראים את מגילת קהלת. אשר קריאתה מזכירה לאדם כי זהו הבל

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

כב. ובאמת עצם מציאותם של האומות הוא העולם הזה. גוי איננו יכול לוותר על כי הוא זה מתענוגות העולם שלבו נמשך אחריהם, וכמובא בחז"ל (במדב"ר פכ"א כ) המעשה בגוי אחד שערך סעודה מיוחדת במינה, בה יכול היה כל מוזמן לבקש ולקבל כל מעדן שיעלה על רוחו. גדולים ונכבדים היו באותה הסעודה, לה הזמין את כל אנשי עירו. והנה, באמצע הסעודה ביקש משהו אגוזי פרך ולא היה שם מעדן זה. כיון שראה כך בעל הבית הגוי שחסר לו משהו בסעודה, חרה אפו. וברוב זעמו נטל את הטבלא, השולחן שלפניו, שהיה יקר ששה ככרי כסף, ושבר אותו. היה שם התנא הקדוש רבי דוסתאי שאמר לו: מפני מה עשית כך, והגוי השיב לו "אתם אומרים שהעולם הזה שלנו והעולם הבא שלכם אם אין אנו אוכלין עכשיו אימתי אנו אוכלים", ועל זה אמר רבי דוסתאי "קראתי עליו ובטן רשעים תחסר".

הבלים, הכל הבל ורעות רוח, ואין יתרון אלא למה שהוא למעלה מן השמש, לעסק התורה הקדושה וקיום מצוותיה, אשר הם העומדים לו לאדם לנצח נצחים.

וכבר אמרו רבותינו במדרש (קה"ר פ"ג, יא), שאילו היה עומד אדם עני או אדם שאינו עשיר כל כך ואומר לנו שכל עניני העולם הזה הבל ושטות, היה פתחון פה לאי מי לטעון שאינו אומר זאת אלא משום שלא טעם עושר מעודו ולא השיג כל כך שמחה והנאה מפתויי העולם, אך מי שאומר 'הבל הבלים הכל הבל' הן שלמה המלך הוא, שהיה מופלג מאד בחכמתו ובעשירותו, ומאחר והוא מעיד כי 'סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם', נסתתמו כל טענות ומענות.

וכך היה דרכם של גדולי ישראל בכל הדורות כולם, לההביל את עניני העולם הזה. ובני הגר"א זיע"א בהקדמתם לביאור הגר"א על השו"ע ספרו על אביהם, שתמיד כאשר היה בא אליו אחד מבניו, אף שלא ראה אותו שנה או שנתיים וגדלה שמחתו למאד, לא שאל אותו מאומה על עסקי בניו וביתו או פרנסתו, כי הלא מה יש לשאול בזה אחר שהכל מסור בידי ה' יתברך כרצונו. אלא הגר"א היה משקה אותו ומציע מטתו לנוח מיגיעת הדרך, ומיד לאחר מכן היה אומר לו הן בודאי בדרך הנה התבטלת וחסרת מסדר לימודך, שב עתה ותשלים את חוק תלמודך.

והנה יש שכששומעים מעשה זה אומרים שזהו לפי דרגתו של הגר"א ואין זה שייך אלינו. חס ושלום לומר כן! גם אם נכון הדבר שכשאלינו יבא משהו, עלינו לפי מיעוט ערכנו להתעניין בשלומנו ובפרנסתו, אבל הן לנו גם כן נתנה מצות סוכה המלמדת ומשכלת אותנו שלא לשקוע בהבלי העולם העראי הזה, וגם אנו קוראים מגילת קהלת! על כן בודאי שגם אנו צריכים להתבונן תמיד בהבלו ובאפסיותו של העולם הזה, כי אכן, זה כל האדם.

קידוש החומר

הזהירות שלא ללכת שבי אחר פתויי העולם הזה, להנות ממנו ולשכוח את דירת הקבע, העולם הבא, הוא ענין גדול ונשגב מאד בפני עצמו. אך האמת היא, שיהודי, גם כשנזקק לעניני העולם הזה ומוכרח להשתמש בו ולהנות ממנו לצרכיו, יכול וצריך להשתמש בו לשם שמים, ובכך הוא מקדש את החומר והופך את הבלי העולם הזה למעלות רוחניות רמות וגבוהות.

וגם לזה רומזת הסוכה. שהרי, בגמרא בסוכה (כח:) דרשו רבותינו מן הפסוק תשבו כעין תדורו "כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי, כיצד, היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשנן בסוכה". והנה למרות שיש ענין גדול שלא לצאת מן הסוכה כלל וכלל ככל האפשר, וכמו כן יש מעלה גדולה מאוד למי שמקיים את דברי הגמרא כפשוטו ועוסק בתורתו כל העת בסוכה, מכל מקום חיוב הסוכה מן הדין אינו אלא לענין אכילה ושינה. מדוע? - כי באו להודיעונו בזה שדוקא עניני הגשמיות, השינה והאכילה, צריכים להעשות בסוכה, כי אז אף הם יתעלו בכח המצוה ובסגולתה ויהפכו בעצמם לענינים רוחניים המקדשים את האדם.

וזהו מה שאמרה הגמרא (סוכה ט.) 'כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר חג הסוכות שבעת ימים לה', מה חג לה' אף סוכה לה', דהיינו, דכמו ש'חג', כלומר - קרבן חגיגה, שייך לגבוה ואסור להדיוט להשתמש בו ואם השתמש - מעל, אף הסוכה כן. נמצא, שלמרות שהסוכה אינה עשויה אלא מעצים בעלמא, מכל מקום חל עליה שם שמים כמו שחל על הקרבן, כלומר, שהעץ מתקדש כקרבן. ועוד אמרו רבותינו בגמרא (סוכה יב.) שעושין את הסוכה מפסולת הגורן, לרמוז שאפילו את הפסולת שבעולם הזה, הדבר השפל ביותר, ניתן להעלות ולקדש. וכבר העירו חכמי הסוד שתיבת סוכה בגימטריא הו"ה ואדנות, יען חל עליה שם שמים, וכדברי רבותינו.

ולפי זה נוכל להבין דבר פלא. הנה כידוע אומות העולם מאז ומעולם התבוננו בחגי ובמועדי ישראל וחיקו אותם גם כן. למשל, שבת. כל הדתות העתיקות אותה מישראל. יש מהם שקבעוה ביום שישי ויש שקבעוה ביום ראשון, ואלו ואלו נשרפים בבית הדשן... כך גם חג הפסח אשר העתיקו אותו חלק מן הגויים, וכך בכל חג וחג, צא וראה שיש אי אלו דתות שזייפו והעתיקו אותו אליהם.

מלבד חג אחד. את חג הסוכות לא העתיקה אף אומה מעולם. ובאמת צריך להבין על מה ולמה שונה חג הסוכות משאר החגים והמועדים, שרק הוא נחלת ישראל לבדם.

והטעם בזה הוא כפי מה שנתבאר, שענינה של הסוכה הוא לקדש את החומר ולהעלות אף אותו למקום הקדושה והטהרה, ולזאת אין הגוי מסוגל. וכמו שאומרת הגמרא במנחות (עג): שגוי שרוצה להתנדב ולהביא קרבן יכול להביא קרבן עולה שנשרף כולו על המזבח אבל אינו יכול להביא לא קרבן חטאת ולא אשם או שלמים. כי קרבנות אלו נאכלים גם לבני אדם, יש מהם שנאכלים לישראל, אם הם קדשים קלים, ויש שנאכלים לכהנים בלבד, אם הם קדשי קדשים.

והסיבה לכך, אומרת הגמרא, כי גוי לבו לשמים, ופירש רש"י "כוונתו שיהיו קרבנותיו כליל לשמים ולא שיאכלו", על כן אי אפשר להקריב קרבן כזה של גוי, כי אינו גומר בדעתו וברצונו להקריב קרבן שנאכל לבני אדם.

ומדוע? - כי גוי יכול להבין רק את ענינה של קרבן העולה שעולה כליל על גבי המזבח לרצון לפני ה', אבל אינו מסוגל להבין בשום אופן כיצד קרבן שנאכל לבני אדם יכול לכפר על חטא ואשם. אינו יכול לקבל מה שאמר הקב"ה שעל ידי שהכהנים אוכלים בעלים מתכפרים, או כיצד אכילת בשר קרבן השלמים על ידי הבעלים ירצה לפני ה'. בשום פנים ואופן אינו מסכים שאכילה שהיא ענין גשמי, יכולה להעשות דבר רוחני^כ.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

כג. ובשם הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל אמרו, שכוונת הגמרא, שגוי, עם אמנם שמוכן לעתים

ולכן לא העתיקו הגויים את מצות הסוכה אל דתם, כי מצוה זו שענינה לקדש את החומר אינה מתיישבת על לבם וסותרת את דעתם התפלה שגשמיות לבד ורוחניות לבד.

ומטעם זה התייחד חג הסוכות להקרא הוא לבדו "זמן שמחתנו", וכבר הערנו למעלה מדוע זה כך, והלא כל המועדים ורגלים נתנו לששון ולשמחה. אך לפי מה שנתבאר יובן היטב, כי בעוד שאר החגים נעתקו ונזדייפו אצל אומות העולם, חג הסוכות מיוחד הוא לישראל, ואנו לבדנו חוגגים אותו. ולכן נקרא שמו "זמן שמחתנו", דהיינו, הזמן בו רק אנו ששים ושמחים.

ולכן הקב"ה עתיד ליתן להם לעתיד לבא דוקא את חג הסוכות ולא חג אחר. כי את שאר החגים באמת הם כבר קיימו, אולם את חג הסוכות מעולם לא עשו וגם אינם יכולים לעשות, כי לבנות סוכה ולהסתופף בצלה זו סתירה לסברתם שאי אפשר לקדש את החומר. ולכן מיד הם יוצאים ומבעטים בה, כי כאשר הקב"ה יתן להם לעתיד לבא מצוה זו, יווכחו בטעותם ובשיבושם שטעו כל הימים.

מעלת הישיבה בסוכה והשמחה בישיבתה

כבר הבאנו את דברי הגמרא שבמשך כל ימי החג אדם צריך לעשות סוכתו דירת קבע. אולם מי שמביא את כליו הנאים לסוכה והוא עצמו לא נמצא בה, מה הועיל? הלא המכוון הוא שהאדם ישהה בסוכתו כל העת, ועל כן אמרו שם בגמרא שאף משנן בסוכה. כלומר, על אף שבדרך כלל יש מעלה גדולה לאדם הלומד בבית הכנסת או בבית המדרש וכמו שאמרו בירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) 'ברית כרותה היא, היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח', והרמב"ם כתב (הל' תפלה פ"ג

להקריב קרבן למזבח, אבל לעולם לא יוכל לתת משלו לחבירו, ובודאי שאינו גומר בדעתו כשנודב את הקרבן שיאכלו ויהנו ממנו הכהנים.

ולכן בן נח נהרג על פחות משהו פרוטה, כי גם על פחות משהו פרוטה הוא מקפיד. זאת משום שאין לגויים את כח הנתינה, כי אם לישראל לבד.

הי"ב) 'כל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא שוכח', בחג הסוכות יש לו לאדם ללמוד בסוכה, כי אף היא קדושה ונשגבה, וכמאמר חז"ל ששם שמים נקרא עליה וצל שד-י חופף מעליה, ובתוכה נמצאים כל שבעת האושפיזין קדישין.

ומובא מהקדמונים שאמרו כך, הלא ידוע לכל אחד ואחד מה כחו בתורה, כמה הוא יכול להעמיק להבין ולחדש וכמה לא, הרי אם נקח יהודי ת"ח ונשאל אותו, היכול אתה לחדש חידושים כרבי עקיבא איגר, יאמר שנטרפה דעתנו, מדוע? - כי הוא יודע בנפשו שאינו מגיע לקצה קצהו של רוחב דעתו של הגרע"א. אולם, אמרו רבותינו הקדמונים, בחג הסוכות, בזמן שאדם יושב בתוך הסוכה והוגה בתורה הקדושה נפתחים לו שערי בינה מן השמים, והוא יכול ללמוד ולחדש בתורה הרבה מעבר לכוחותיו הרגילים^{יד}.

ונצטט מלשונו של הפלא יועץ (ערך סוכה): סוכה היא מצוה חשובה וחביבה הבאה מזמן לזמן, ולו חכמו ישכילו כמה חביבה מצוה זו, בין לפי הפשט, והיא העומדת לאדם לכפר במקום גלות, ובין לפי הסוד גבהו סודותיה, ומעט אשר השיגה ידיעתנו הוא שהשכינה פורשת כנפיה עלינו ושבעת אושפיזין עלאין אשר נצוצי נשמתם שוכנים שם, אשר מטעם זה גדלה קדושתה כקדושת בית הכנסת ומטעם זה אסור לנהוג בה מנהג בזיון, וכל שכן שחוק וקלות ראש. ואמרו על האריז"ל שהיה נזהר שלא לדבר שיחת חולין תוך הסוכה.

רבים הם האנשים שאין להם אפשרות לבנות את הסוכה במרפסת או על גג ביתם, והם נאלצים לבנותה למטה בריחוק מקום מדירתם. ומצוי שלפעמים אנשים מצטערים ומתלוננים על הקושי ללכת לרדת ולעלות כל פעם, ויש גם היזק ראייה מן השכנים לסוכה... ולעתים נשארים מחמת כן הרבה בביתם. אנחנו צריכים לחזק בלבנו את דברי הפלא יועץ

◆◆◆◆◆

כד. ובגמרא (שבת קלג:) אמרו רבותינו שצריך לקשט את הסוכה ולשים בה נוי, ואין לך נוי ועיטור גדול מזה, לשבת בתוך הסוכה ולעסוק בתורה הקדושה.

שהסוכה עומדת לאדם לכפר במקום גלות, ואם כך בכל אדם ובכל סוכה, כל שכן מי שקשה עליו ההליכה והסוכה מרוחקת ממנו, שכל טורח וטורח שיש לו עולה לו לחשבון גדול של זכויות עצומות וכפרת עוונות, ועושה שמחה גדולה בפמליא של מעלה.

עוד צריך להתבונן במה שכתב הפלא יועץ בהמשך דבריו שם: "מה אנו ומה חיינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו אשר בחר בנו יוצרנו ולא זו מחבבנו, וחיבה יתירה נודעת לנו עד אין חקר ועד מקום שאין יד שכלנו מגעת, ומעט אשר עינינו הן הרואות שיעצנו בעצה טובה ונתן לנו ראש השנה ויום הכפורים לכפר בהם עוונותינו, ובאהבתו ובחמלתו כאב את בן ירצה רצה לשמחנו מיגוננו ומצערנו שנצטערנו בימי התשובה, ונתן לנו תיכף את חג הסוכות וצונו לשמוח וקובע לנו שכר טוב על שמחתנו, היש חיד מתוק מזה".

הרי, שה' יתברך נתן לנו באהבתו אותנו את חג הסוכות על כל מצוותיו דוקא בכדי שנוכל לשמוח ביותר אחר הימים הנוראים, וכשאדם מתבונן בגודל חסדי ה' ורחמיו עלינו ובאהבתו אלינו הרי הוא בא אל אהבת ה' ואל השמחה^י.

◆◆◆◆◆
כה. הרבה מרבתינו הראשונים כתבו ספרי שירות ותשבחות לה' יתברך, וכפי שפירש הראב"ד (בהשגתו שבסוף הל' תשובה) את הפסוק 'באהבתה תשגה תמיד', 'תשגה' מלשון 'שגיון', כלומר, שיר. כי אדם צריך להרגיש קרוב לה' יתברך עד שיבוא ברוב אהבתו לשיר תמיד שירים לבורא יתברך.

והגאון החתם סופר זצ"ל, חיבר בין שלל חיבוריו הנפלאים והנוראים ספר הנקרא "שירת משה", ספר שבו כתב שירי אהבה וקילוסין לכבוד ה' יתברך. פעם שאל אותו בנו, הלא אתה רב העיר הגדולה פרשבורג ועסוק בצרכי העיר יומם וליל, והנך משיב תשובות בהלכה לכל קצוות תבל לשואלים להורות להם דבר ה' זו הלכה, וגם הנך ראש ישיבה גדולה ונכבדה וטרוד אתה באמירת שיעורים לתלמידיך הגדולים, ואימתי היה סיפק בידך לכתוב שירים אלו?

השיב לו החתם סופר, דע בני ששירים אלו כתבתי בימים שבין יום הכפורים לחג הסוכות. בימים אלו התגברה אהבתי לה' יתברך כל כך עד שהיה קולמוסי כמו כותב מאליו דברי שירות ותשבחות לחי העולמים.

והשמחה בחג מוסיפה טהרה וקדושה באדם, וכמו שמצינו בשמחת בית השואבה. בחג הסוכות היו מתכנסין כל ישראל בעזרה ושמחים שמחה יתירה וכמו שנביא בס"ד בהמשך, ושמחה זו נקראת 'שמחת בית השואבה' יען בחג הסוכות שאבו מים ממעין השילוח לנסכם על גבי המזבח. אולם התוספות בסוכה (נ:) הביאו מדברי הירושלמי שהטעם ששמחה זו נקראת בית השואבה, משום שמשמחה זו שאבו רוח הקודש, שהרי אין שורה רוח הקודש אלא מתוך שמחה שנאמר (מ"ב פ"ג פט"ו) 'והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה''. ומספר הירושלמי שיונה הנביא זכה להשראת השכינה ולרוח קדשו אחר שעלה לרגל ובא לשמחת בית השואבה.

חג הסוכות זמן תשובה מאהבה

אמנם, צריך להבין. אם אכן נקראת שמה של שמחה זו 'בית השואבה' בגלל שבריבוי השמחה לשם שמים שורה רוח הקדש על האדם, אם כן כל ישראל הבאים לעזרה ועולים לרגל היו צריכים להיות נביאים, ומדוע לא ראינו אלא ליונה הנביא שבבואו לשמחת בית השואבה שרתה עליו השכינה ונתחנך לנבואה?

וכתבו המפרשים לבאר שיונה הנביא הכין את עצמו בקדושה ובטהרה, והיה דומה לפמוט שמוכן להדלקה, יש בו כוסית שמן ופתילה ולא חסר אלא מעשה ההדלקה. לכן, כשעלה לרגל ובא לבית המקדש, הועילה לו שמחת בית השואבה, נדלק נרו ושרתה עליו השכינה. אבל שאר האנשים, לא הכינו את עצמם כראוי קודם לכן ונחסר בהם השמן והפתילה, ואם כן איך תוקד בהם השלהבת לשרות עליהם רוח הקדש.

ואמנם, אין ספק שעצם השמחה בחג היא מעלה נעלה ונשגבה מאד לכל אחד ואחד, אולם מכל מקום כל אחד לפי ערכו צריך להכין עצמו ולפשפש במעשיו, ואז תהיה שמחתו שלימה לפני המקום ותתנוסס בו רוח טהרה ממרום.

וכפי ששמעתי מדודי שאמר דבר נפלא בשמו של זקנינו הגדול רבי יעקב מונסה זצ"ל [שהיה איש אלהים קדוש ונורא]. כידוע יש שני סוגים של תשובה. יש תשובה מיראה, כלומר, כאשר אדם עבר עבירות ושם אל לבו אשר רע ומר עוזבו את ה' ואוי לממרה את פיו - מגודל פחדו עושה תשובה. ואמנם גם זו תשובה טובה מאד כאשר אדם זוכר שיש דין ויש דיין, וכך מתבאר בספר המצוות להרמב"ם (מ"ע ד'), שכאשר מדבר בגדר יראת ה' מבאר את יראת העונש [ולא את יראת הרוממות], משום שאכן זהו שורש ועיקר היראה.

אולם יש תשובה נוספת, תשובה מאהבה. זו באה כאשר אדם מתבונן בכל חסדי השי"ת עמו ובכל הנסים הנפלאות והטובות שעושה לו. אז מתגברת בלבו האהבה לה', ומאהבתו הוא שב אליו. תשובה זו מעולה ומשובחת עוד יותר, שכן האהבה גדולה מן היראה.

ובגמרא (יומא פו:) מבואר שיש הפרש בין התשובות. בתשובה מיראה עוונותיו של אדם נהפכים מזדונות לשגגות, אולם בתשובה מאהבה הופכים הזדונות לזכויות.

אמר רבי יעקב מונסה, ראש השנה ויום הכפורים הם ימי תשובה מיראה, וכשמם "ימים נוראים", לשון מורא ויראה, אולם חג הסוכות הוא זמן תשובה מאהבה, בו ראוי לאדם להתבונן בחסדי ה' ובטובותיו עמו ולשוב אליו מאהבה.

והנה המדרש אומר (תנחומא אמור כב) על הפסוק "ולקחתם לכם ביום הראשון" - ראשון לחשבון עוונות, וכבר עמדו המפרשים לבאר מדוע היום הראשון של חג הסוכות הוא הראשון לחשבון עוונות ולא הימים שמיד אחר יום הכפורים. ורבי יעקב זצ"ל ביאר לפי דרכו את כוונת המדרש, שביום זה אנו פונים להקב"ה ומבקשים ממנו, עתה תעשה את חשבון עוונותינו להפוך לנו אותם לזכויות, שהרי עכשיו בחג הסוכות אנו עושים תשובה מאהבה. והראוני שסנגורן של ישראל רבי לוי יצחק מברדיטשוב כבר כתב לבאר כן בדברי המדרש בספרו קדושת לוי (בדרוש לשבת תשובה שנדפס קודם פרשת האזינו).

ולפי הדברים הללו נוכל להבין את לשון המדרש "ראשון לחשבון עוונות". דהנה על המשנה (אבות פ"ג מ"א) 'דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון', דקדק הגר"א זיע"א שיש שני ענינים, יש דין ויש חשבון. הדין הוא על עצם מעשה העבירה, למשל, אחד דיבר ח"ו לשון הרע חמש דקות, הרי הוא נידון ונשפט על העוון החמור שעבר משך חמש דקות. אולם יש גם את ה"חשבון", שהרי בזמן זה שדיבר לשון הרע יכל לעסוק בתורה ולקיים את מצוות ה', וגם על זה נענש. ונמצא ש'חשבון' זהו הדין על זמן מעשה העבירה, שיכל האדם לנצלו לעבודת ה'.

ולכאורה, כאשר אדם שב אל ה' ועושה תשובה לכפר על חטאיו, הדבר תלוי. אם עושה תשובה מיראה, שעוונותיו נעשות לו שגגות, אזי נמצא שהתשובה הועילה לו רק על ה"דין", כלומר, על עצם מעשה העבירה, שמעתה לא יחשב לו כעוון בזדון אלא כחטא בשוגג, אולם ביחס אל ה"חשבון" לא הועיל כלום, שהרי סוף סוף באותו הזמן שחטא יכל לעסוק בתורה ומצוות ולא עשה כן. אכן, אם עושה תשובה מאהבה, ונמצא שעוונותיו נהפכים לזכויות, אזי נמצא שתיקן את ה"חשבון", כי מעתה גם לא ייתבע על אותו הזמן שחטא, שהרי נחשב לו כל זמן זה כמעשה מצוה.

וזהו מה שאמרו רבותינו שיום זה הוא הראשון "לחשבון" עוונות. כי בהיות ואלו הם ימי תשובה מאהבה, אנו פונים אל ה' ומתחננים לפניו שיהפוך כל עוונותינו לזכויות, ואז אף 'חשבון' העוונות, כלומר, הזמן בו עסקנו בחטא ובעוון במקום לעסוק בתורה ומצוות, אף הוא יהפוך לזכות לקבל שכר טוב בעבורו.

ולכן שמחת בית השואבה נקראת 'שואבה' - ששואבין ממנה רוח הקדש, כי באמת ימים אלו מסוגלים לכל אחד ואחד להטהר ולהתקדש, לשוב בכל לב לאבינו שבשמים ולזכות לתשובה המשובחת, תשובה מאהבה. ומשנכין עצמנו כראוי, אזי באמצעות השמחה שבחג נוכל להיות ראויים להשגת רוח הקדש, כל אחד כפי ערכו ומעלתו.

חובת השמחה לבני ביתו ולעניים

וממצות השמחה בחג, שישמח את אשתו ובני ביתו. וכמו שנפסק בשולחן ערוך (או"ח תקכ"ט ס"ב) "חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים עליו. כיצד משמח, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו", זהו חלק ממצות החג, וצריך לשים לב בדבר כי לעתים מחמת הטרדות שקודם החג בבניית הסוכה ובקניית ארבעת המינים שוכחים זאת. ואין שום חילוק בין אתרוג מהודר אשר אדם מוציא עליו ממון בעין יפה למצות שמחת בני ביתו, וגם בזה צריך ליתן בעין יפה. ואין לאדם לחוס על ממונו בענין זה, ואדרבה, הוצאת הממון על תכשיטי אשתו היא סגולה לעשירות, וכמו שאמר רבא (ב"מ נט.) לאנשי עירו 'אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו', אם תכבדו את נשותיכם - תזכו לברכת ה' ולעשירות. וכן צריך לחשוב מחשבות מראש מה ישמח את בניו הקטנים, ולפעמים אלו דברים פעוטים וקטנים, אבל התועלת מהם גדולה, ובזה מקיים את המצוה כפשוטה בהידור.

עוד נפסק בשולחן ערוך (שם) "וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר עניים", והמשנה ברורה שם הביא את דברי הרמב"ם שכתב "ומי שנועל דלתי חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר 'זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם', טמא הוא, ושמחה זו קלון הוא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם". כלומר, שהקב"ה נוטל את החג וזורק אותו ח"ו, אם לא עוזרים בידו העניים ושבורי הלב. כי מחובתו של האדם שידאג גם לשמחת שאר אחיו, ובכך, בשמחת כל ישראל, שמח הקב"ה ומתעלה ומתקלס שמו. ובאמת, לפי מה שאמרו (תנחומא ראה יח) 'אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך', נמצא שכשאדם עוזר ביד עני ומשמחו הרי מקיים בזה גם את מצות שמחתו שלו, כי בשמחו את העני מובטח לו שה' ירבה אף את שמחתו שלו.

וזה נוהג בכל החגים כולם, אבל בחג הסוכות החיוב לתמוך בעניים גדול עוד יותר. וכמו שמביא הפלא יועץ (ערך סוכה) את דברי הזהר הקדוש שבדרך שבעולם כל אחד שמזמין אורח לביתו צריך להאכילו ולהשקותו, וכאשר אדם מזמין לסוכתו את שבעת האושפיזין עילאין קדישין, כיצד מאכילם, הלא רוחניים הם? - על ידי שמאכיל עניים ואביונים. ואם אדם תורם ונודב בעין יפה לעניים, האושפיזין מברכים אותו ברוב ברכות, אולם אם לא - אז ח"ו מקללים אותו בקללות נמרצות.

והגאון בעל הדברי חיים מצאנז זצ"ל שהיה חד בדרא בגודל צדקת פזרונו לישראל, אמר פעם, נכון שלא נותר בידי כסף לקנות קישוטים לסוכה, אולם אף אני קיימתי את מה שאמרו חז"ל (שבת קלג:): שצריך לקשט את הסוכה ולהרבות בנוי שלה, ובמה? במה שנתתי לעניים ולנזקקים כסף רב להוצאות החג.

וכתב הכף החיים (סי' תרכ"ה אות טו) בשם הקדמונים, שרבי חיים ויטאל היה עושה עצמו בערב סוכות גבאי צדקה ומכתת רגליו לאסוף צדקה לעניים. וגם כיום אני מכיר רבים מיקירי ירושלים שהולכים קודם סוכות ומקבצים ממון עבור נזקקים למען יוכלו אף הם לחוג את החג בשמחה, וכמו שכתב המשנה ברורה לעשות כן, וזה לשונו: "גם בזהר הקדוש מפליג מאד בעונש מי שאינו נותן לעני מסעודתו ביום טוב רחמנא לצלן, והעתיקו דבר זה כל האחרונים ונתפרסם גודל החיוב לכל ישראל, ועל כן אינו מצוי שישאר עני ביום טוב בלי סעודה. אבל מה נעשה עם האומללים והנדכאים בעיר שמתביישין לפשוט יד ולבקש, ועל כן נהגו באיזה מקומות שקודם יום טוב הולכין נבוני לב לבתי העשירים לקבץ עבור אלו המרי נפש, ואשרי האנשים שמשימין עין על זה שמזכין לעצמן ומזכין לכל אנשי העיר".

מעלת הפעולות הנפעלות מן המצוות

כבר דברנו הרבה על חשיבות הענין שלא לחסוך בהוצאות ארבעת המינים, ולהשתדל שיהיו כשרים ומהודרים אליבא דכולי עלמא. בעת אנו

נוטלים את ארבעת המינים ומקיימים את המצוה בפועל, למרות שאיננו יודעים את כוונות הנענועים, מכל מקום שומה עלינו לשית לב לכך שאנו עושים בזה נחת רוח לה' יתברך, וכמו שאמרו רבותינו בסוכה (מה.) 'כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן'.

הגמרא אומרת (סוכה לז:) שמנענעים לכיוון ארבע רוחות כדי למנוע רוחות רעות, ומעלים ומורידים את ארבעת המינים כלפי מעלה ומטה בכדי לעצור טללים רעים. בפשטות, רוחות רעות גורמות להפסד התבואה, וכן טללים רעים הכוונה היא לטל היורד מן השמים, אשר לפעמים יורדים טללים המזיקים לפירות ולתבואה, ומצות נטילת ארבעת המינים מסוגלת למנוע זאת. אך המפרשים כתבו שהכוונה גם לכל הגזרות הרעות, שבכח המצוה הזו לבטלם.

והרמח"ל בספר דרך ה' כותב "תהיה אימתם [של ישראל] נופלת על כל אויביהם על ידי נטילת לולב ומינוי, והוא מה שאמר הכתוב (דברים כח, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", כלומר, שבכחה של מצוה זו להפיל אימה ויראה על כל שונאי ואויבי ישראל.

ואין הכוונה רק לאויבי הגוף של ישראל, אומות העולם החפצים לכלות זכר ישראל מן העולם. שכן בחז"ל מבואר שהכוונה גם לאויבים הרוחניים של ישראל, השטן וגונדא דיליה, וכמו שאמרו רבותינו במדרש (ויק"ר ל, ב) שכשם שהמנהג שהמנצח במלחמה מרים ומגביה את נשקו לאות נצחון על יריבו, כך ישראל נוטלים את הלולב לאות ולמופת כי דידן נצח, וגברנו על השטן וחילותיו. כך גם מספרת הגמרא (סוכה לח.) על רב אחא בר יעקב, שהיה תופס בידו את הלולב ואומר "דין גירא בעיניא דשטנא", כלומר, לולב זה הוא חץ בעיניו של השטן^י.

♦♦♦♦♦

נ. ואמנם לא כל אחד יכול לעשות כרב אחא בר יעקב ולהתגרות בשטן, וכמו שאומרת שם הגמרא שרק הוא יכל לומר כן בלא לחשוש מהשטן. והאריז"ל ביאר הטעם כי רב אחא בר יעקב

וצריך לדעת דבר זה, שבפעולותינו כאן אנחנו פועלים תיקונים גדולים וענינים רמים ונשגבים למאד. הרמב"ן כתב שמצות האתרוג מהווה תיקון לחטא אדם הראשון, ועל כן דרשו רבותינו (ב"ר טו, ז) על הפסוק 'כי תאווה הוא לעינים' שזהו האתרוג. וכך כתב הפלא יועץ (ערך סוכה) על נענועי הלולב "הם דברים העומדים ברומו של עולם".

וזכורני שבילדותי ראיתי את המקובל רבי סלמאן מוצפי זצ"ל בשעת נענועיו את הלולב וסידור הרש"ש פתוח לפניו, ומחזה אלהים היה לראותו כשפניו להבות אש קודש בעומק כוונותיו והשגותיו.

ההכנה להושענא רבא

בספר סדר היום מביא שהיו שבירכו במוצאי יום הכפורים איש את רעהו בברכת גמר חתימה טובה, והטעם, כי דין ומשפט האדם לא נגמר עד הושענא רבא, וכמו שבארנו למעלה שרק במבחן פעולותיו של האדם בשתי התקופות, תקופת יראתו ופחדו בימים הנוראים, ותקופת שמחת

התנוצץ בו ניצוץ מיעקב אבינו ע"ה שנלחם בשרו של עשיו ויכל לו, ולכן גם נקרא שמו "בר יעקב".

ולכן מספרת הגמרא (קדושין כט:): שבעיר מגוריו של אביי היה מזיק בבית המדרש שדרו היתה להזיק לתלמידים. יום אחד בא לעיר רב אחא בר יעקב ואביי הרגיש בו שהוא קדוש וחסיד [כמו שאומרת הגמרא בערוכין דף סג. שרב אחא בר יעקב היה מופלג, ופירש רבינו חננאל 'מופלג גדול בחכמה מופלג משאר חכמים', וכ"כ רש"י ז"ל 'רב אחא בר יעקב הרבה מאד היה זקן וחכם'], צוה אביי לכל אנשי העיר שלא יתנו לאורח ללון בביתם, בכדי שיהיה רב אחא מוכרח ללכת לישון בבית המדרש, יפגוש במזיק, ויהרגו ברוב קדושתו ובגודל חסידותו.

ואכן, כך היה, ורב אחא נאלץ ללון בבית המדרש. ויהי בחצי הלילה נראה אליו המזיק בדמות נחש בעל שבע ראשים. עמד ראב"י בתפילה לבורא עולם וכרע בתפילתו שבע כריעות, ובכל כריעה וכריעה נפל ראש אחד מן הנחש, עד שבגמר תפילתו נפל ראשו האחרון ובטל מן העולם. למחרת כשפגש ראב"י את אביי סיפר לו את מה שאירע עמו בלילה ואמר לו שהיתה זו סכנה גדולה, אלא שהקב"ה עשה עמו ברוב חסדיו נס ופלא.

וכתב שם המקנה בשם המגלה עמוקות, שבשבע הכריעות שכרע רב אחא בר יעקב פעל ועשה את התיקון שעשה יעקב אבינו קודם בואו אל עשיו וכמאמר הכתוב (בראשית לג, ג) "וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו", והיינו כי ברב אחא התנוצץ ניצוץ מנשמתו של יעקב, וכמו שהבאנו.

לבו בחג הסוכות, יהיה הדבר ניכר אם אכן שב אל אלהיו בכל לבו או לא. זהו, כתב הכף החיים, הלשון הושע - נא, הושע נ"א ימים שמתחילת חודש אלול ועד יום זה, שבו נגמר ומסתיים הדין. וכידוע מה שאמר על עצמו החתם סופר בשנת פטירתו, שנת ת"ר, עברתי בשלום את הדין של ראש השנה, ועברתי בשלום את המשפט ביום הכפורים, אולם לא עברתי בהצלחה את מסירת הפתקאות בהושענא רבא, ואכן, מיד אחר חג הסוכות, בכ"ה תשרי, נסתלק החת"ס ונתבקש לישיבה של מעלה.

המשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל היה אומר, כשם שבין ר"ה ליום הכפורים קבע הקב"ה עשרת ימי תשובה בהם בוחנים את קבלותיו של האדם בראש השנה ומעיינים אם אכן הוא מקיים אותם כראוי, כך גם בין יום הכפורים ליום הושענא רבא ישנם עשרה ימים, ואף עשרת הימים הללו הם כעשרת ימי תשובה, בהם נבחן כל אחד אם מחזיק בקבלותיו שקיבל על עצמו ביום הכפורים, ואם באמת סר מדרכו הרעה ושב אל ה'.

כידוע, בזהר הקדוש (ח"ג לב.) כתוב שביום הושענא רבא נמסרים הפתקים, בהם כתובים כל תוצאות האדם, לשלוחים. רבי אליהו לאפיאן (נד' בס' קדוש אלול) ביאר את הענין כך: ידוע מה שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ב) "ומה היא התשובה, שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", וצריך להבין, האמנם מי ששב אל ה' בכל לבו, ולאחר זמן רב שוב תקף עליו יצרו וחטא, מתברר למפרע שתשובתו מתחילה לא תשובה היתה? וכבר עמדו על זה המפרשים וכתבו שכוונת הרמב"ם, שאדם צריך לשוב אל ה' בכל כחו עד שיהיה הדבר גלוי וידוע לידוע כל תעלומות, שכיום, אם יבוא חטא זה אל האדם, ישלוט ביצרו ולא יחטא. ואם כיום שב באמת בכל לבו ובכל כחו, ולאחר זמן רב תתקרה התעוררות לבו לה' יתברך ויתקפהו יצרו וישוב ויחטא, יחשב

♦♦♦♦♦

ומטעם זה רב אחא לבדו יכל לומר כן בלא לחשוש מהשטן. וכך ביאר האריז"ל את הפסוק "ויאמר עשיו יש לי רב אחי", "רב אחי", כלומר, שעתיד גם רב אחא, מנצחו של יעקב, לבא כנגדי ולנצחני.

החטא הזה לחטאו הראשון, בלא חסרון בתשובתו שעשה מכבר. כי בזמן ששב, בהתעוררותו לקרבת ה' יתברך, הרי היה ידוע שבמצבו זה לא יחטא לעולם.

וכיצד בוחנים את האדם ורואים אם תשובתו וקבלתו היו מעומק לבו עד שיודע כל תעלומות מעיד עליו שלא ישוב לזה החטא? - מתבוננים במעשיו בתקופה שלאחר תשובתו. אם מחזיק בקבלותיו ומקיים את תשובתו לאורך זמן, הרי זו ההוכחה שתשובתו שלימה היתה וממילא היא רצויה לפני ה' יתברך, וגם אם לאחר זמן תפחת התעוררות לבו, אין זה חסרון בתשובתו. אולם אם מיד אחר ששב, כבר הוא חוזר אל דרכו הרעה ושוכח את כל הבטחותיו לשפר את דרכיו, הרי זו הראיה שגם תשובתו עצמה, לא שלימה היתה.

לכן התביעה של הקב"ה על חטא ישראל במעשה העגל היתה "סרו מהר מן הדרך" (שמות לב, ח), כי אם מיד לאחר מתן תורה חוטאים ישראל, הרי שזו ראיה והוכחה שמעמד הר סיני עצמו וקבלת התורה בעצמה לא היתה בשלמות, כי אם היתה קבלת התורה שלימה, גם אם היו יתכן שיחטאו לאחר זמן, מכל מקום לא היו חוטאים בזה מיד.

וזהו, אמר רבי אליהו לאפיאן, ענין מסירת הפתקים. הן זה עתה עברו על כל איש ישראל הימים הנוראים, בהם אין גם אחד שלא התחזק והוסיף יראת ה' בלבבו, ואין אחד שלא התאמץ לשוב אל ה'. אולם עתה, בימים אלו הסמוכים ליום הכפורים, נבחן כל אחד על עצם תשובתו. אם מחזיק בקבלותיו ובמעשיו הטובים - הרי זו ההוכחה שהיתה תשובתו שלימה, אולם אם שוכח וזונח תיכף ומיד את כל קבלותיו, הרי שמתברר כי גם תשובתו היתה חסירה, מן השפה ולחוץ. וכנגד כל קבלה וקבלה שאדם קיבל על עצמו הוא מקבל עכשיו פתק, ואם נתברר ונתאמת בימים אלו שקבלתו אמיתית היתה, גם הפתק שכנגדו פתק של טובה הוא, מלא ברכת ה'. אך אם בימים אלו מתנהג כמימים ימימה, כאילו לא עברו עליו זה עתה הימים הנוראים, ומתברר שקבלותיו לא היו אמיתיות, גם הפתק שנמסר לשלוחים דומה להן.

לפיכך, כל אחד ואחד צריך בימים אלו לקיים את תשובתו ולהמשיך ולהחזיק בכל קבלותיו והבטחותיו, ובזה יוכל לבוא ליום הושענא רבא כראוי, לזכות בדין גם בו, ולקבל פתקא טבא.

כל אחד מישראל ראוי לזכות בדין ביום הושענא רבא

יום גדול זה, יום הושענא רבא, מיועד ומסוגל לכל אחד ואחד בישראל, יהיה מי שיהיה. האדמו"ר מסטריקוב זצ"ל כתב מאמר נפלא בענין זה, ונביא מדבריו.

הרמב"ם בסוף הלכות לולב (פ"ח הי"ב) מביא באריכות את דברי רבותינו במסכת סוכה (נא). כיצד היתה שמחת החג, וכך לשונו: "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים'. וכיצד היו עושין, ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו"^י.

ממשיך הרמב"ם: "ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה, והיאך היתה שמחה זו, החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלותים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו ומי שיודע בפה - בפה, ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע, ואומרים דברי שיר ותשבחות, ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב".

כז. הדבר הראשון אותו היו עושים ועליו היו מקפידים, להבדיל בין האנשים לנשים למען לא תהיה תערובת ח"ו, כי אם תהיה תערובת רח"ל אזי אין זו שמחה של מצוה, אלא אדרבה, יצא כל שכרם בהפסדם, הפסד מרובה, בסילוק השכינה מישראל ח"ו, וכמו שתרגם יונתן בן עוזיאל את הפסוק (דברים כג, טו) 'ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחרך', 'דלא יסלק שכינתיה מביניכון'. ולכן המשנה אומרת שהיו מתקנין שם 'תיקון גדול', ומפרשת הגמרא שהכוונה לדבר זה, שהבדילו והפרידו כהלכה.

עוד כותב הרמב"ם: "מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע"י.

שמחת האדם בעשיית המצוות

נח. והרמב"ם בסיום דבריו שם כותב דברים אשר צריכים להיות נר לרגלינו תמיד: "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו, חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך, וכל המשפיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה', שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני השם", עד כאן לשון הרמב"ם.

וכתב המגיד משנה על דברים אלו, "דברי רבינו מבוארים בכמה מקומות בתלמוד, ובבמה מדליקין (שבת ל:) אמרו "ושבחתני אני את השמחה - זו שמחה של מצוה". ועיקר הדבר הוא, שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן, אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן, ויעשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת, ויקל בעיניו טרחן, ויבין כי לכך נוצר לשמש את קונו, וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגיל, לפי ששמחת שאר דברים תלויה בדברים בטלים שאינם קיימים אבל השמחה בעשיית המצוות ובלמידת התורה והחכמה היא השמחה האמיתית, וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שיבח שמחת החכמה ואמר, בני, אם חכם לבך ישמח לבי גם אני".

המגיד משנה כותב לנו בשלש תיבות בודדות, הוראה, שיש בה גם משום עצה נפלאה. **"ויקל בעיניו טרחן"** ויבין כי לכך נוצר לשמש את קונו וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגיל", לפעמים כשמתאמצים בעשיית מצוה יש תחושה כי אין מה לעשות וצריך לקיים את המצוה. על האדם להקל בעיניו טרחן, איך? - בהתבוננותו במעלת הקושי וההתאמצות דוקא, וכמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ה מכ"ז) 'לפום צערא אגרא', ובמסכת אבות דרבי נתן (פ"ג מ"ו) אמרו רבותינו 'אחת בצער ממאה שלא בצער', וכאשר אדם משיב זאת אל לבבו ומפנים את זה, הקושי עצמו מביא לו שמחה, שהרי מצוה אחת עולה לו למאה! חמש דקות של לימוד תורה בעמל ובדחק נחשבים לו ליותר משמונה שעות של עסק התורה!

ומסיים המגיד משנה "וזהו ששלמה שיבח שמחת החכמה ואמר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני". יש עומק בדברים אלו, שכן הזהר הקדוש אומר (ח"ב דף קפד:) "חדוה דבר נש משך לגביה חדוה אחרא עלאה", כלומר, כאשר אדם שמח כאן בשמחה של תורה ומצוה, הוא פועל שיושפע עליו מלמעלה עוד ועוד שמחה אמיתית. וזהו שאומר הפסוק, 'בני אם חכם לבך' ושמח

מדברי הרמב"ם אנו למדים שהשמחה בחג הסוכות בבית המקדש היתה שמחה עצומה ונדירה בעוצמתה, וכמפורש בעדות רבותינו (סוכה נא.) 'מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו'.

מתי היו שמחים שמחה נפלאה זו? מבואר במשנה במסכת סוכה שהיה זה בשעת שאיבת המים ממעין השילוח וניסוכו על גבי המזבח. כל הקרבנות, בין הבאים משל יחיד ובין הבאים משל ציבור, טעונים הבאת נסכים למזבח. אולם בעוד כל נסכי הקרבנות הם נסכי יין, בחג הסוכות, הלכה למשה מסיני שמנסכים על המזבח מים. ולכאורה צריך להבין, מדוע נקבעה ונתקנה השמחה הגדולה הזו דוקא בשעת ניסוך המים?

עוד צריך להבין, שאל האדמו"ר מסטריקוב, מדוע בכל הקרבנות יש עבודות המקדימות את הקרבנות על המזבח, למשל, קודם שמעלים את אימורי הבהמה להקרבה ישנם ארבע עבודות, שחיטה, קבלת הדם, הולכת הדם, וזריקת הדם, ואת היין מנסכים אחר כל אלה. כך גם בכל המנחות, קודם שמקטירים את המנחה יש עבודות מוקדמות, בלילת השמן עם הסולת, לבונה וקמיצה. אולם בעוד בכל הקרבנות והמנחות יש עבודות הקודמות להקרבתם והקטרתם, בניסוך המים לא מצאנו כל עבודה מוקדמת, תיכף ומיד אחר שאיבת המים מן המעין מנסכים אותם ע"ג המזבח, מה פשר חילוק זה?

והביאור בזה, משום שרצתה התורה הקדושה לרמז לנו, שגם מי שאין לו שייכות לעבודת ה' כלל וכלל והיה רחוק עד היום מאלהיו ומעבודתו ית"ש, מכל מקום, אם בא עם מעט נקיות וטהרה ועם רצון להתקרב לעבודת ה', אזי ה' יתברך מקבל אותו באהבה. ולכן דוקא בניסוך המים אומרת התורה, קחו נא מים מן המעין ונסכו אותם ע"ג המזבח כמו שהם, למרות שלא עשו בהם עבודה והכנה מוקדמת, משום שבהיות והם מים חיים מן המעין, כלומר, נקיים וטהורים, ובאים אל המזבח, כלומר,

♦♦♦♦♦

אתה בעבודת המצוות, 'ישמח לבי גם אני', אף הקב"ה משפיע עוד שמחה ואושר לאדם.

שברצונם להתקרב אל הקדושה ולהטהר ולהתקדש לה', יִרְצו לקרבן לפני ה' וראויים הם להקרבה כמות שהם.

ולכן כל כך רבתה השמחה בקרב ישראל בשעה זו של ניסוך המים. כי מצוה זו מוציאה מלבם של טועים האומרים הלא התרחקנו כל כך מה' ואיך נוכל להתקרב לבורא יתברך, ומצוה זו מודיעה לכל את הכח העצום שיש לכל מי אשר בשם ישראל יכונה, יהיה באיזו מדרגה שיהיה, שיכול להתקדש ולהתקרב אל ה', אם רק יבוא עם מעט נקיות ורצון להתעלות. ואז, כבר יקדש אותו ה' ויעלהו על דרך המלך^ט.

ועל פי זה, אומר האדמו"ר מסטריקוב, נבין את ענין הערבה בהושענא רבא. הן בכל ימות החג נוטלים את הערבה יחד עם שאר המינים, ורק בהושענא רבא נוטלים את הערבה לבדה, מדוע? - משום שהערבה נמשלה לאותם שאין בהם לא טעם ולא ריח, לא תורה ולא מעשים טובים. ואף על פי כן, כאשר הערבה באה ומגיעה ברצונה להתקרב, מקרבים אותה ומצרפים אותה אל שאר המינים וגם בה יש מעלה, מזדקקים לה ונוטלים אותה כל ימות החג. אולם, יען ואין בהם תורה ומעשים טובים,

◆◆◆

נט. וכל פעולה קטנה שעושה האדם למען ה' בבואו להתקרב אליו, אפילו אם זו פעולה קטנה כחודו של מחט, אסור לזלזל בה! האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל סיפר פעם בדרשתו שדרש קודם תקיעת שופר, סיפור הדוקר את הלב עד בית חללו. סיפר האדמו"ר, שבהיותו בהונגריה קודם מלחמת העולם השנייה, בעת שכבר פלשו הגרמנים הארורים למדינה, בא אליו יהודי הרחוק מתורה ומצוות, וכך אמר לו: שמע, כבוד הרב. אני רואה שמיום ליום המצב נעשה בכי רע, ובכל רגע תלויים לנו חיינו מנגד, רצוני לעשות תשובה. שאלתי אותו, סיפר האדמו"ר, ואיך תעשה תשובה? אמר היהודי, החלטתי שתשובתי תהיה, שאם עד היום בכל שנה ושנה כאשר ערכתי מסיבת יום הולדת חגגתי אותה לפי התאריך הלועזי, מהיום והלאה אעשה את הסעודה ביום ההולדת לפי התאריך העברי...

שמעתי את הדברים יוצאים מפי היהודי, סיפר האדמו"ר, וצחקתי. זו תשובה?! ולא רק אני צחקתי, בודאי גם מלאכי מעלה כששמעו זאת, צחקו. אבל, יש אחד ששמע את זה ולא צחק. מי זה? - אחד יחיד ומיוחד, מלכו של עולם. הוא - מקבל גם תשובה כזו. אמנם נכון הדבר שאם היה מקבל על עצמו לשמור את השבת או להניח תפילין היתה מעלתו גדולה יותר, אבל סוף סוף כיון שבא לעשות תשובה וקיבל על עצמו איזו קבלה לכבוד הבורא יתברך לפי הדרגה שלו, אין ספק שקבלו אותו ואת תשובתו.

אין להם מעלה מצד עצמם, וכל מעלתה של הערבה היא מחמת היותה אגודה עם שאר המינים, מסופחת אל אלו שיש בידיהם תורה ומעשים טובים.

אולם כל זה בראשית דרכה. אבל לאחר זמן, מאחר שבאה להתקרב אל ה', פותחים לה פתח ממרום ומקדשים ומקרים אותה - את אלו המשולים לה, לבורא יתברך. ולכן, אחר שבעת ימי החג, בהם כל ישראל מסתופפים בצל הסוכה, בצל ה', ומקיימים מצוות רבות וחשובות, מקבלים גם אלו שהיו בבחינת ערבה טהרה וקדושה מצד עצמם, וכבר ראויה הערבה להנטל בפני עצמה.

ולכן אומרת הגמרא שביום הושענא רבא היו זוקפים את הערבה בצד המזבח, לידע שמעתה ראויה הערבה להיות זקופה, עומדת בכוחות עצמה, ולהודיע, שכל זאת "בצד המזבח" יען שהתקרבה ובאה אל המזבח, אל הקדושה. ולפיכך אנו נוהגים לחבוט את הערבה, בכדי לרמוז שכל זכותה של הערבה וכל קדושתה לא באה מצד עצמה אלא רק אחרי שהתקרבה אל הקדושה, ולולי זה - לחביטה היא ראויה.

ועל כן קבע ה' יתברך ברוב רחמיו את גמר הדין ביום זה, בכדי שלא יהיה אחד שיאמר, אמנם היו ימי תשובה, ואמנם נכון שחג הסוכות הוא זמן תשובה מאהבה, אבל לא בי הדברים אמורים, אני חוטא בנפשי ומרוחק מהבורא. לזה נקבע היום בו יש זקיפה לערבה, כגמר הדין, לפרסם כי כל אחד ואחד בכל מצב שהוא, אין צריך לעשות אלא דבר אחד ובזה לזכות בדין ולקבל פתקא טבא - להתקרב, לבוא אל ה' ולומר לפניו, נכון, יודע אני בעצמי שאנכי עפר ואפר, אין בי לא טעם ולא ריח, אולם באמת רצוני להתקרב אליך ולעבדך בלבב שלם. והובטחנו שה' יתברך ברוב רחמיו וחסדיו על בניו אהוביו יקבלנו ברצון.

והנה, בגמרא מבואר (סוכה מד:) שאין לברך על מצות חבטת הערבה ביום הושענא רבא, והטעם, כי חביטת הערבה אינה מצוה לא מדאורייתא ולא מדרבנן אלא מנהג הנביאים, ואין מברכים על המנהג. וראוי להתבונן,

הן יום הושענא רבא הוא היום בו נגמר הדין שהחל בראש השנה. מצוות רבות מאד קבלנו וקיימנו בימים אלו, תקיעת השופר, עינויי יום הכפורים, הסוכה, שמחת החג, ארבעת המינים, ועוד ועוד. מדוע המצוה האחרונה בה אנו מסיימים את ימי המשפט היא מצוה שאינה אלא מנהג, האם לא היה ראוי שתהיה המצוה החותמת מצוה חשובה מדאורייתא?

אולם לפי המבואר שמחסד האל ברוך הוא היה לקבוע את יום גמר הדין ביום זה, בו גם הרחוקים יכולים לזכות בדין על ידי התקרבותם, נבין גם את זאת. כי את מצות חביטת הערבה אנו מקיימים בלי לדעת את טעמה ובלי להבין את ענינה, וכל עשייתנו היא מחמת שכך עשו הנביאים ואנו עושים אחריהם כהוראתם וכמנהגם. בחינה זו שייכת לפשוטי העם שאינם יודעים ומבינים דבר, אולם ברצונם לעבוד את ה' כפי יכולתם ועושים כמנהג והוראת הנביאים. לכן דוקא ביום זה, יום גמר הדין, חותמים במצות חביטת הערבה, להודיע שיום זה מיועד ומסוגל גם לאלו הרחוקים והפשוטים, שברצונם ובבואם להתקרב לה' - זוכים אף הם בדין.

שמחת תורה - קשה עלי פרידתכם

ולאחר היום הגדול הזה, יום הושענא רבא, מגיע חג שמחת תורה. את ענינו של חג זה נלמד מדברי הגמרא במסכת סוכה (נה:), שם העירו רבותינו מדוע כל ימות החג התמעטו הפרים, כלומר, ביום הראשון של חג הסוכות הקריבו שלש עשרה פרים, ביום שלאחריו התמעטו הקרבנות ולא באו אלא שתיים עשרה פרים, וכך הלכו הפרים ונתמעטו עד שביום האחרון, הושענא רבא, לא באו אלא שבעה פרים. ולפי זה לכאורה היה מן הראוי שביום שמחת תורה יבואו ששה פרים, ולא כן הדבר, כי ביום שמחת תורה לא בא אלא פר אחד בלבד.

וכך אמרו רבותינו: 'שבעים פרים כנגד מי, כנגד שבעים אומות. פר יחידי למה, כנגד אומה יחידה. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו

לי סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך'.

וביאור הדברים, שבכל ימות החג אכן פרס עלינו ה' ברחמיו את סוכת שלומו וקרבתו לעבודתו באהבה ובשמחה, אך גם לגויים היתה אחיזה מסויימת בענינו של החג. שהרי, מטעם זה מקריבים בחג בבית המקדש שבעים קרבנות כדי לכפר על שבעים האומות ואז ירדו גשמים בכל העולם, וכפי שמסיימת הגמרא שם "אמר רבי יוחנן אוי להם לעובדי כוכבים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שבית המקדש קיים מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן". ורבותינו במדרש אמרו (במדב"ר פ"א, ג), שאילו היו יודעים האומות איזו ברכה מביאים הקרבנות לעולם, לא די בכך שהיו נמנעים מלהחריב את בית המקדש, אלא היו מוסיפים ושולחים לשם משמרות של כבוד.

אבל יום שמחת תורה, הוא היום בו ה' יתברך אומר לישראל, בני, עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם, הקריבו לפני קרבן אחד ותו לא, והוא יירצה בעיני יותר מכל קרבנות העמים, וכמו שפירש רש"י שם "אין לי הננייה וקורת רוח בשל אלו אלא משלכם".

ולא על חנם אמרו רבותינו שביום זה אנו עושים סעודה לכבוד ה' יתברך, שהרי מצאנו במגילת אסתר (ה, ו) "ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך", וכבר ידוע מה שאמרו במדרש (אסת"ר פ"ג, י) שכל מקום שנאמר במגילה "המלך" הכוונה גם למלכו של עולם, נמצא, שזמן הסעודה הוא עת רצון מיוחדת ושעה מסוגלת לפני ה' יתברך. ולכן נקטו רבותינו ואמרו שזהו עת סעודה עם המלך, כי אין עת רצון גדולה יותר מיום שמחת תורה, בו ידידות וקרבת ה' יתברך לבניו חביביו, עם ישראל, מגיעה לשיאה.

ולכן רבותינו בזהר הקדוש הפליגו מאד מאד במעלת ובסגולת היום, ונצטט מדבריהם הקדושים (ח"ג פרשת צו דף לב). "בהאי יומא פקיד

מלכא למיהב פתקין לסנטירא ומסתיימי דינין ואסתים לישנא בישא מעלמא ביומא קדמא דירתא שירותא דדינא הוא וסיומא הוא בהאי יומא", ביום הושענא רבא מצווה מלכו של עולם ונמסרין הפתקים, בהם כתובים גזרותיו לטוב ולמוטב, ביד השלוחים. ביום זה, יום הושענא רבא, נגמרים הדינים ומסתתמים הקטרוגים על ישראל, כי הדין והמשפט שהחל בתחילת החודש, בראש השנה, נגמר ביום זה.

מדוע ביום זה נגמרים הדינים ונסתמים הקטרוגים? - ממשיך הזהר הקדוש "תא חזי, ביומא דא שלמין ומסיימי עמין עכו"ם ברכאן דלהון ושראן בדינא, וישראל ביומא דא מסיימי דינין דלהון ושראן בברכתא דהא ליומא אחרא זמינין לאשתעשעא במלכא לנטלא מיניה ברכאן לכל שתא ובהוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודוהי", כלומר, שבהיות ולמחרת, ביום שמחת תורה, מזומנים ישראל לבדם לסעודה אצל הקב"ה שמחבב אותם ומשתעשע בהם, ואז נוטלים ישראל את ברכת ה' לכל השנה כולה, על כן מוכרח שהדין והמשפט יסתיים יום קודם לכן. וכל המענות הטענות והקטרוגים שיש על ישראל נסתמים ביום זה, ורק האומות, שבימי החג באו הקרבנות לכפר עליהם וליתן להם ברכה, נכנסים עתה לדין ולמשפט.

והסיבה שדוקא ביום זה נוטלים ישראל את ברכות ה' לשנה שלימה, כי זהו יום שמחת התורה, והתורה היא מקור הברכה, וכמו שאמרו (אבות פ"ב מ"ז) "מרבה תורה מרבה חיים". וכבר כתב הרמב"ן (שער הגמול ענין דין ר"ה אות ב) ש"חיים" לאו דוקא אלא כל הטוב נקרא בשם 'חיים'.

ומסיים הזהר "ומאן דיתיב עם מלכא ונטל ליה בלחודוהי, כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה, ועל דא כתיב אהבתי אתכם אמר השם". בכל הימים הגדולים והנשגבים שעברו עלינו זה עתה לא מצאנו הבטחה שכזו, שכל מה שנבקש נקבל! וכל זה יען ביום זה נמצאים כלל ישראל עם ה' לבדם ושמחים בשמחתה של תורה.

מעלת התפילות בשמחת תורה

וכך לשונו של רבי חיים פלאג'י בספרו מועד לכל חי (סי' כ"ה ס"א) "מאד מאד יזהר בתפילות שמיני עצרת לאמרם בכוונה גדולה, כי מלבד שכל התיקון של הימים מיום ראש השנה עד שמיני עצרת הוא נשלם והכל תלוי ביום הזה, עוד בה כי אין בכל אלו הימים יום רצון לה' לשמוע ה' תפילתו בכל מה דבעי כיום הזה וכמו שאמרו בזהר הקדוש דכל מה ששואל מהקב"ה מתקבל תפילתו ועושה בקשתו. ואם כן מן הראוי הוא להיות כל היום מתבודד עם קונו ללמוד בתורה ולעתור ולרצות לפני ה' שישמע תפילתו ויעשה בקשתו, וזה ברור. וכן אמרו בזהר הקדוש בסדר נח (דף סג:) "ובעוד דאיהו בלחודיה עם מלכא שאיל ליה כל צורכו, ויהיב ליה".

מבואר מדבריו, שבהיות וביום זה כל בקשותנו מתקבלות וכל תפילותנו רצויות, צריך לנצל את היום לתפילה. ואמנם, צריך לדעת על מה לבקש ולהתפלל. עיקר התפילה צריכה להיות על הענינים הרוחניים שלנו שהם הם החשובים לנו באמת, שנזכה ויהיה שבתנו בבית ה' כל ימינו ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו, ושנזכה להיות עבדי ה' הנאמנים כל ימי חיינו, לעשות נחת רוח לפניו ולעבדו בלבב שלם.

והנה בספרים כתוב שאפילו אם אדם לא זכה בדינו בימים הנוראים, ואפילו אם בהושענא רבא נגזר דינו שלא לטובה ח"ו, מכל מקום בשמחת תורה, שאז נמצאים ישראל לבדם אצל המלך, ניתן להעביר את רוע הגזירה על ידי תשובה תפילה ותחנונים. ולכן, אם אדם בא לפני ה' ומבקש מעומק לבו שיזכה השי"ת להתקרב אליו ולעשות את רצונו כל חייו, בודאי שתפלתו תתקבל ברצון וייחתם דינו לטובה, שהרי קבלה בדינו מרבי סעדיה גאון ורבי יהודה החסיד שלמרות שתמיד כאשר אדם מתפלל ומבקש איזה דבר מעיינים בדינו ושוקלים את מעשיו אם ראוי לקבל את תפלתו אם לאו, כל זה דוקא בבקשות על עניני גשמיות, אבל כאשר אדם מבקש בקשה רוחנית מעומק לבו, אין בודקין במעשיו כלל

וכלל ובכל אופן ממלאים בקשותיו ומקבלים את תפילותיו, כי אין בקשתו על עצמו אלא על כבוד שמים.

והאמת היא שכאשר אדם מבקש שיזכה לעשות נחת רוח כל ימיו לה' יתברך, הרי שכלולה בבקשתו זו כל משאלות לבו, גם רצונותיו הגשמיים. כי בודאי כל מי שזוכה להיות עבד ה' נאמן, הקב"ה ברוב טובו וחסדו דואג לכל צרכיו, כמלך הדואג להזמין לעבדיו די צרכם וספוקם כל הימים.

טעם לשמחת התורה בשמיני עצרת

והנה יש להעיר הערה גדולה בענינו של חג שמחת תורה. הלא התורה הקדושה נתנה לישראל בחג השבועות, ולכאורה מן הראוי היה ששמחת התורה תהיה ביום בו היא נתנה, ומדוע קבעו את השמחה הגדולה הזו עתה?

ושמעתי לבאר [וכן מצאתי שכתב בס' ידי אליהו], לבאר את הענין בדרך משל. מעשה היה במלך אחד גדול רם ונשא, ולו בת נאה חסודה וחכמה, וכל יודעיה ומכירה גמרו עליה את ההלל. כאשר הגיעה פרקה לינשא, הוצעו לפניה נערים רבים טובים ומוכשרים מכל קצוות הממלכה, אך ויהי לפלא, כולם מאנו לקחתה, ונער אחר נער דחה אותה. כך עברו וחלפו חודשים ארוכים, והיא עודה יושבת בארמון בודדה ועזובה.

אביה המלך לא יכל לראות את בתו בשברון לבה, ויום אחד, כאשר לא יכל עוד לשאת את צערה ויגונה, גמר בלבו שהנער הראשון שיעבור על יד הארמון יילקח בעל כרחו לחתן עבור בתו. ואכן כך היה, כעבור דקות אחדות עבר שם איזה נער פשוט, עבדי המלך נטלוהו עמם ובלא לשאלו דבר לקחוהו והביאוהו אל המלך. זה הודיע לו כי בעוד חודש ימים עליו לבוא אל הארמון, ולישא לאשה את בתו הנסיכה.

מששמע זאת האיש אמר בלבו, אם אף אחד לא רצה לישא את הנסיכה עד שהוכרחו לקחת איש פשוט כמוני ולכוף אותי לזה, מי יודע מה מצבה

של בת המלך הנסיכה, אולי יש לה איזה מום, אולי דבשת כפולה... אולם, כמובן שלהמרות פי המלך לא יכל, ובלית ברירה אמר למלך שאכן, בעוד חודש ימים יגיע אל הארמון, ובינתיים יכין עצמו אל החתונה. המלך נתן בידו סכום כסף גדול בכדי שיוכל לקנות לו מלבושים נאים, ונפרד ממנו לשלום.

הגיע היום המיועד. החתן בא בשערי הארמון, ובשעה הנקובה יצא אל גן הארמון, לעבר החופה. בדחילו ורחימו הוא נכנס תחת החופה, והנה, לראשונה הוא רואה את בת המלך לפניו. מחפש את הדבשת ולא מוצא... בודק אם אינה עוורת, אם יש לה אף, והכל נראה בסדר... כנראה, מציין לעצמו החתן, שכלפי חוץ הכל מושלם, אבל לבטח יש לה איזה מום פנימי.

החתנתו. ובכל יום ויום שעובר רואה החתן ומבין איזו כלה נדירה נפלה בחלקו, כלה נאה וחכמה, צדיקה וצנועה.

חולפים כמה חודשים, וביום שגרתי אחד מגיע החתן אל חמיו המלך ובקשתו שטוחה לפניו: ברצוני לערוך סעודת נשואין גדולה, כיד המלך. הביט בו המלך בפליאה ושאל, הלא החתונה כבר היתה לפני חודשים מספר, ומדוע נזכרת עתה לעשות סעודת נשואין? והחתן כך משיבו: אמנם החתונה התקיימה כבר לפני כמה חודשים, אולם אז הייתי בחתונה ולבי בל עמי, דואג הייתי אלו מומין יש בה וכמה חסרונות ימצאו אצלה. אולם כיום, כאשר אני רואה איזו כלה נפלאה קבלתי, ברצוני לעשות סעודה מחודשת, סעודה גדולה ונכבדה לכבודה של בתך הנסיכה.

זהו המשל. והנמשל, מובן מאליו. הקדוש ברוך הוא נטל את בתו האהובה, התורה הקדושה, וחיפש לה חתן. הלך אצל ישמעאל, בן דוד שלנו... ושאל: האם רוצים אתם לקחתה? - שאלוהו, מה כתוב בה, מה יש בה? אמר להם הקב"ה, 'לא תגנוב'. אמרו לו ישמעאל, אם כן זו לא בשבילנו, קח אותה מאתנו. הלך הקב"ה לעשיו והציע להם את התורה הקדושה. שאלוהו, מה יש בה? אמר להם - 'לא תרצח', אמרו לו, אין באפשרותנו לקבלה, הן אצלנו זו מלאכתנו, קח אותה מלפנינו.

כך הלך הקב"ה עם בתו, התורה הקדושה, וסיבב אצל שבעים אומות, וכולם ללא יוצא מן הכלל דחו אותה מלפניהם. עד שבא הקב"ה לישראל, שהיו אז אומה שפלה ורצועה, הן מצד שהיו בעלי מומין בגופן אחר כל עבודות הפרך שעבדו במצרים, והן מצד שנטמאו והושחת רוחם, כמו שנאמר 'וירעו אותנו המצרים', כלומר, שעשו אותנו רעים בעצמנו, רח"ל.

ובהיות והיו ישראל שקועים בטומאה עד צואר, עם שבארכעים ותשעת הימים שמאז יציאתם ממצרים ועד חג מתן תורה קדשו וטהרו את עצמם, מכל מקום עדיין לא יכלו להבין היטב מה כתוב בתורה ועוד לא השיגה בינתם גודל הזכות בקבלת התורה והמצוות, והקב"ה הוצרך להכריח אותם לישא את בתו ולקבל את התורה, וכמו שאמרו חז"ל (שבת פח.). שכפה עליהם הר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם.

אך משעוברים כמה חודשים, ורואים ישראל ומבינים איזו כלה נפלאה קבלו, את התורה הקדושה שכל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, או אז, משמכירים את התורה ומבינים בערכה, רוצים ישראל לעשות

ל. עד כדי כך, כתב הרמב"ם (הל' ע"ז פ"א ה"ג), שכמעט קט נעקר העיקר ששתל אברהם אבינו. שהרי אברהם אבינו ע"ה נטע אמונה בלבות האנשים ופרסם מלכות שם שמים בעולם וישראל הם שממשיכים את דרכו לפרסם שם ה'. ובהיותם במצרים שקעו ישראל בטומאה כל כך עד שכמעט ונעקרה דרך זו של אברהם אבינו.

ורבינו האריז"ל גילה סוד גדול ונפלא במה שכתוב בהגדה "אני ולא מלאך אני ולא שליח", ולכאורה צריך להבין, מדוע באמת לא נגאלנו ממצרים בידי מלאך ושליח? ביאר האריז"ל, כי כל כך גדלה הטומאה בארץ מצרים, "ערות הארץ", שאם היה נשלח לגאול את ישראל "מלאך" אותיות מיכאל, או שרף, הכוונה גבריאל מלאך האש (לשון שריפה), או "שליח" - בגימטריא משה, היו הם בעצמם מתקלקלים גם כן מרוב הטומאה, ולכן הוצרך הקב"ה לגאול את ישראל בעצמו ולא על ידי אחר.

ורבותינו דרשו (מדרש תהלים מזמור קיד) על הפסוק 'או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי', "אמר רבי אחא בשם רבי יונתן מהו גוי מקרב גוי, כאדם שהוא שומט את העובר מתוך מעי הבהמה בזמנו, כך הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים". והיינו שדרשו חז"ל את תיבת 'קרב' מלשון קרביים - מעיים, כלומר, שעם ישראל בהיותו במצרים תחת עול השעבוד וריבוי הגזירות הגיע למציאות כזו שהיה בלוע שם כל כולו, והפך להיות בטל לטומאתה של מצרים וחלק ממנה.

סעודת נשואין מחודשת לרגל קבלתם את התורה. ולכן באים ישראל דוקא עתה אל המלך, חודשים מספר לאחר חג מתן תורה, ומבקשים ממנו לעשות סעודה יחד עמו, לשמוח ביחד במתנה הנפלאה שקבלנו.

ולכן יום שמחת תורה מיוחד לישראל וכלשון הזהר הקדוש "בהוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודוהי", כי זהו הזמן בו שמח החתן, עם ישראל - יחד עם הקב"ה, בתורה הקדושה. ומכיון שהתורה לישראל לבד נתנה וכמו שנאמר 'תורה צוה לנו מורשה קהלת יעקב', ודרשו מכאן רבותינו (סנהדרין נט.) שגוי העוסק בתורה חייב מיתה, בדין הוא שלא ישתתפו בשמחה זו אלא ישראל לבדם.

חייב ומעלת השמחה בשמחת תורה

זהו עיקר ענינו של יום, כשמו כן הוא, שמחת התורה. ואמנם היום מסוגל גם לתשובה ותפילה וכמו שהבאנו למעלה, ולכן צריך לקיים את שני הדברים בהידור. גם לפנות זמן מבעוד מועד להתפלל לה' יתברך מעומקא דלבא ולכוון בתפילות היום כדבעי, וגם לשמוח בשמחתה של תורה ללא שיעור וגבול.

וכך כתוב ברמ"א (סי' תרס"ט ס"א): נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות כל מקום לפי מנהגו, ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת כמו שמקיפים עם הלולב, הכל משום שמחה. ונהגו עוד להרבות הקרואים לספר תורה וקורין פרשה אחת הרבה פעמים ואין איסור בדבר, ועוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'. ועל דברי הרמ"א שנוהגים להקיף את הבימה, הביא המשנה ברורה שמקור הדברים כבר מרב האי גאון שכתב שביום זה רגילים אצלנו לרקוד בו אפילו כמה זקנים, בשעה שאומרים קילוסים לתורה.

ומוסיף המשנה ברורה: 'ולכן יש להתאמץ בזה לרקוד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתוב (ש"ב ו, טז) גבי דוד המלך ע"ה מפזז ומכרכר בכל

עוז לפני ה', וכן כתבו משם האריז"ל. והעידו על האריז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו על ידי שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה, וגם על הגר"א ז"ל כתבו שהיה מרקד לפני הספר תורה בכל כחו'.

ואכן, כך היו נוהגים גדולי ישראל בכל הדורות כולם. על רבי יצחק בלאזר זצ"ל ספרו שגם לעת זקנתו היה רוקד ומפזז בחג שמחת תורה במשך כל היום כולו, עד שחששו עליו בני משפחתו והביאו רופא שישגיח על בריאותו. כמובן שמעולם לא אירע שנזדקק רבי יצחק לאותו רופא, יען שום נזק לא אירע ולא יארע לאדם משמחה של מצוה^{לא}.

רבי זלמן בהר"ן היה נוהג לשבת בחג שמחת תורה עם ספר תורה בחיקו כל היום. שאלוהו פעם, ילמדנו רבינו, הן אנו אפילו מגילת אסתר לא יכולים להחזיק כל היום... ואיך בך יש כח להחזיק ספר תורה זמן רב כל כך. השיב להם רבי זלמן, אם היו מביאים לכם שק מלא זהב ויהלומים להחזיק בו יום שלם, האמנם גם אז הייתם אומרים שכבד הוא? ודאי שלא. והתורה, אצלי יקרה היא עוד יותר!

וכתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פט"ז), שכאשר אדם מרבה בשמחה לפני ספרי התורה, אזי הוא מעורר על ידי זה שמחה וחדוה עצומה בעולמות העליונים.

שהרי, כך הכלל בידנו. כל פעולה שאדם עושה ופועל כאן בעולם השפל, הוא מעורר בזה את ההנהגה המכוונת כנגד פעולתו בעולמות העליונים. למשל, כתוב בזהר הקדוש (ח"ג צב:) שאם מישהו עושה חסד עם חבירו הרי הוא מעורר בזה את הנהגת החסד של ה' יתברך, ומתנהגים אף אתו בחסד, ועוד הוא גורם שבזכותו מושפע חסד בבריאה כולה.

♦♦♦♦♦

לא. בטבריה התגורר רב זקן אחד, אשר סבל כל ימי חייו ממיחושים ברגליו. יום אחד בשנה היה שוכח מכאביו ורוקד כמו נער צעיר, ביום שמחת תורה. פעם שאלו אותו היאך אתה יכול לרקוד כל כך ברגליך החלושות, והשיב להם, הלא גמרא ערוכה היא במסכת סוכה (מז.) 'שמיני עצרת רגל בפני עצמו'...

וכך ביאר רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל (נפש החיים ש"א פ"ז) בשם המדרש את הפסוק "ה' צלך על יד ימינך", ה' - צלך, כמו שהצל זו בכל תנועה ותנועה שנע האדם, כך כל פעולה שאדם עושה כאן, ולו הפעולה הפעוטה והקטנה ביותר, פועלת שתתעורר כנגדה ההנהגה העליונה.

ועל כן, אשריו ואשרי חלקו של מי ששמח בכל נפשו ומאודו בשמחת התורה, שעל ידו מתעוררת שמחה גדולה ונפלאה בעולמות העליונים.

ומובטח לו לכל הזהיר בשמחתה של תורה ביום זה, מסיים בעל יסוד ושורש העבודה, שלא תפסוק התורה מזרעו. זו הבטחה שאינה חוזרת ריקם! יש כאלו שמחפשים מנין שעושים בו את ההקפות בשלש דקות, אבל רבותינו לא נהגו כך! אדרבה, על רבינו האריז"ל מובא (שער הכוונות דרושי חג הסוכות בהקדמה דף קד.) שגם כאשר כבר גמרו את ההקפות בבית הכנסת בו התפלל, אם ראה מנין נוסף בבית כנסת אחר שבו עדיין מרקדים לכבוד התורה, היה מצטרף אליהם ורוקד עמם בכל כחו.

וצריך לזכור ששמחת תורה היא שמחה לכל אחד ואחד מישראל, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג ה"א) "כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כל מי שירצה יבא ויטול", ללא יוצא מן הכלל.

על פסוק זה, 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', כתבו רבותינו הראשונים רבינו הרמב"ן ורבינו בחיי, שלכך אמרה התורה "קהלת יעקב" ולא "קהלת ישראל", לפי שיש שתי בחינות בישראל. יש את בחינת 'ישראל' שהתורה מעידה שנקרא כך 'כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל', ואם כן זו בחינתם של ישראל כשהם בדרגתם הגבוהה. ויש בחינה נוספת, בחינת 'יעקב' - י' עקב, לשון שפלות, וזו בחינתם של ישראל במצבם השפל והנמוך. ולכן אמרה התורה מורשה "קהלת יעקב", לידע ולהודיע שהתורה שייכת לכל אחד ואחד מישראל, יהיה מי שיהיה ובאיזה מצב שיהיה, לכולם יש חלק בתורה.

והקדמונים (מובא במדבר קדמות להרחיד"א מערכת י' אות ו') רמזו זאת בשמם של "ישראל", ראשי תיבות יש ששים רבוא אותיות לתורה, כי לכל נשמה מששים רבואות נשמות ישראל יש שורש ואחיזה בתורה הקדושה משלה. ולכן, אסור לאף אחד אשר בשם ישראל יכונה שתכנס מחשבת און בלבו שהוא לפי דרגתו ומצבו אינו קשור אל התורה הקדושה. זו טעות גדולה וקשה, אחד משיבושי היצר הרע, שמנסה לייאש את האדם ולהוריד את ערכו בעיניו.

שמחת התורה במסירות נפשם של ישראל עליה

והנה, ביום גדול ונשגב זה אנחנו שמחים בתורה, בכלה היקרה אותה הועיד לנו אביה המלך, הוא ה' יתברך, מלכו של עולם. אולם צריך לתת את הדעת לשאלה קטנה אחת, התורה הקדושה, האמנם גם היא שמחה אתנו?

במה שמחה התורה? במסירת נפשו של אדם עליה. שכך, במסירות נפשו, הוא קונה את התורה והיא הופכת להיות חלק ממנו, בשר מבשרו ועצם מעצמיו.

ידוע המעשה שפעם אחת בא בחור אל החפץ חיים זיע"א ומשאלתו בפיו להתקבל לשיבת ראדין, ישיבתו המעטירה של החפץ חיים. פנה אליו הח"ח ושאלו, מה שמך? אמר לו הבחור כך וכך. שאל אותו החפץ חיים, האם לוי אתה? והבחור ענה לו בשלילה.

פנה אליו שוב החפץ חיים ושאל אותו, ומדוע אינך לוי? אמר הבחור, אינני לוי כי אבא שלי אינו לוי. חזר הח"ח ושאל, ומדוע אביך אינו לוי? והבחור השיבו, אבי אינו לוי, כי אבא שלו, כלומר, סבא שלי - איננו לוי. החפץ חיים לא הרפה ושאל בשלישית, ומדוע סבך לא היה לוי? כאן הבין הבחור כי לא בחנם החפץ חיים שואל שאלות אלו, ושתק.

או אז פנה אליו החפץ חיים ואמר לו, אסביר לך טעמו של דבר. לפני כמה אלפי שנים, בשנת ב' אלפים ותמ"ח שנים לבריאת העולם, קבלו

ישראל את התורה במעמד רב הוד בהר סיני. אז נהיו ישראל לעמו של ה' יתברך, הגיע העולם אל תיקונו ובטלה מיתה מן העולם. אולם זמן קצר אחר מתן תורה, חטאו ישראל בעגל, וכשירד משה מן ההר וראה בהגיעו אל המחנה את המחולות ואת הריקודים שעושים ישראל מסביב לעגל, זעק, מי לה' אלי! נקבצו ובאו סביב משה כל שבט לוי. ומה אמר להם משה? מעידה התורה (דברים לג, ח - ט) "וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידיך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה, האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו", ופירש רש"י שפסוק זה נאמר על זמן חטא העגל, שלאחר שבאו בני שבט לוי אל משה צוה אותם משה שיהרגו כל אחד את אבי אמו, את אחיו מאמו ואת בן בתו [ולא את אביו ממש או אחיו מאביו או את בניו, שהרי אלו לויים הם ובני לוי לא חטאו בעגל כלל], וכבשו בני לוי את מדת הרחמנות הטבועה בהם והלכו ועשו את דבר ה' במסירות נפש.

לכן, אמר החפץ חיים לאותו נער, אני כהן משבט לוי ואתה לא. כי לפני דורות ודורי דורות, כאשר משה צעק מי לה' אלי, זקיני משבט לוי הגיע אל משה במסירות נפש ואילו זקינך לא. ואף אתה, בכל פעם שתעמוד לפני איזה נסיון שיש בו משום מסירות נפש, זכור תזכור שברגע אחד אתה יכול לזכות לך ולזרעך לדורות עולם בנצח נצחים, כשם שזכו בני לוי במסירות נפשם לעשות דבר ה', שנתקדשו על ידי ה' ונבחרו להיות המשרתים והמשמשים לפניו בבית המקדש.

והעבודה בבית המקדש היא רק חלק אחד משכרם של בני שבט לוי על מסירות נפשם, שהרי זכו גם לתורה הקדושה, וכמו שממשיכה התורה "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך", ופירש רש"י "ראויין אלו לכך", כי רק במסירות נפש ניתן להיות ראויים להשגת התורה הקדושה ולקנינה.

ועל כן, לא על חנם קוראים קריאה זו, 'וללוי אמר', בשמחת תורה. כי מפרשה זו אנו למדים שהתורה אינה נקנית אלא במסירות נפש, ובזה לבד תהיה גם שמחתה של התורה שלימה. רק כשנדע שכך היא דרך קנין

התורה ונקבל על עצמנו לעסוק בה במסירות נפש, תהיה השמחה ביום הזה שמחה מושלמת. שמחתנו שלנו בחלקנו הטוב ובגורלנו הנעים שזכינו לקבל את התורה הקדושה, ושמחתה של התורה בנו.

ומצאנו ביאור נוסף בפסוקים אלו, ממנו נדע ונשכיל מהי מסירות נפש לעסק התורה.

כך ביארו בתוספות על התורה, בעלי התוספות: 'האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע', כלומר, שבט לוי פורקים מעליהם עול חשבונות רבים ועוסקים בכל נפשם ומאודם בעסק התורה, ובכדי להיות עסוקים בתורה הקדושה לבדה ללא טורח הבית ועול הפרנסה, ובכדי ללמוד תורה בדיבוק חברים, עוזבים הם את ביתם וגולים למקום תורה, לישיבה. שם הם עמלים בתורה בכל כחם שנים רבות עד שבשובם אל ביתם אומרים "לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע", כבר אין זוכרים כיצד נראים אחיהם ואינם מזהים את בניהם. וכך, על ידי עמל התורה במסירות הנפש, זוכים ל"יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", התורה נקנית להם ונהפכת לחלק מהם.

ואכן, כך למדו ועסקו בתורה בכל הדורות. וכפי שמספרת הגמרא במסכת כתובות (סב:) שהתנא רבי חנניא בן חכינאי חפץ לצאת לדרכו אל הישיבה. ומכיון שרבי שמעון בר יוחאי התחתן כמה ימים קודם לכן, ביקש רשב"י מרבי חנניא שימתין עוד יום אחד, אז יסתיימו שבעת ימי המשתה שלו, וילכו שניהם אל הישיבה יחדיו.

אמר לו רבי חנניא, איני יכול. כיון שכבר עתה ביכלתי לחזור אל הישיבה, איני מסוגל להשאר כאן אפילו עוד יום אחד.

הלך רבי חנניא, ובמשך שנים עשרה שנה רצופות ישב בישיבה ועמל בתורה. לאחר י"ב שנה של עסק התורה ברציפות, שב לעירו, ומשחזר גילה שבשנים אלו השתנו הדרכים והתחלפו הרחובות, ולא ידע אנה יפנה והאיך ימצא את ביתו.

אמר רבי חנניא בן חכנאי לעצמו, אלך ואשב על שפת הנהר, שם מתקבצים אנשים רבים ומתוך שיחתם אולי אוכל לדעת ולהבין היכן ביתי. ואכן, כך היה. כעבור זמן שמע רבי חנניא קול קורא ומכריז, בת חכנאי, הגיע זמנך לשאוב מים מן הבאר, הביט רבי חנניא אנה ואנה וראה נערה העומדת וממלאת את כדה מים מהבאר, הבין רבי חנניא שזו בתו, ומשפנתה הנערה לשוב אל ביתה הלך אחריה, עד שהגיעו שניהם אל הבית.

אשתו של רבי חנניא ישבה אז בביתה ונפתה קמח. כשנכנס רבי חנניא אל הבית בפתע פתאום לא עמד לה לבה ברוב התרגשותה, ונפטרה. אמר רבי חנניא, רבונו של עולם, עניה זו ששלחה אותי לישיבה לעסוק בתורה הקדושה כל כך הרבה שנים במסירות נפש, זה שכרה? ומספרת הגמרא שנעשה לה נס וקמה לתחיה.

והגמרא מוסיפה לספר שבדומה לזה היה מעשה עם רבי חמא, שאף הוא הלך ללמוד בישיבה שתים עשרה שנה רצופות. כאשר שב לעירו זכר את כל אשר אירע לרבי חנניא שנפטרה אשתו כשנכנס לביתו בפתע פתאום, והחליט שלא להכנס תיכף לביתו אלא לשלוח קודם לכן שליח שיודיע בביתו שחזר.

בינתיים, עד שיגיע השליח אל ביתו, נכנס רבי חמא ללמוד בבית המדרש. מששמעו בביתו של רבי חמא שהגיע, שלחו אליו לבית המדרש את בנו, רבי אושעיא. רבי אושעיא הכיר מיד באביו ונגש אליו, אך רבי חמא, שמזה שתים שנה כבר לא ראהו, לא זיהה ולא הכיר אותו. רבי אושעיא לא גילה לרבי חמא שהוא בנו, והחל לדבר עמו בלימוד. זמן רב דברו ביניהם, וכל כך השתומם רבי חמא על חריפותו של רבי אושעיא עד שאמר לעצמו, אולי לא טוב עשיתי שהלכתי אל הישיבה, אולי אילו הייתי נשאר כאן ומלמד את בני תורה, אף הוא היה גדול בתורה כל כך.

הלך רבי חמא אל ביתו, ואחריו נכנס בנו רבי אושעיא. משראה רבי חמא שנכנס עמו התלמיד חכם הזה שפלפל עמו בבית המדרש סבר

שבודאי בא להמשיך לשוחח עמו בלימוד, ונעמד לכבודו. אמרה לו אשתו, "מי איכא אבא דקאים מקמי ברא", מדוע הנך עומד לפני בנך? או אז נודע לו שבנו הוא זה, ונתיישבה דעתו...

זהו "את אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע", וגם בדורות המאוחרים יותר שמענו כאלה. לגאון מוילנא זיע"א היו שני בנים, רבי אברהם ורבי לייב, אף הם היו גאוני עולם, ובהקדמה לביאור הגר"א שעל השולחן ערוך הם מספרים מקצת מדרכיו והנהגותיו בקודש של אביהם, הנהגות נפלאות ונוראות שאינם נתפסות בשכל אנושי כללי.

ובתוך דבריהם מספרים בני הגר"א על אחיהם רבי שלמה זלמן שהיה אהוב מאד אצל אביו הגר"א בהיותו מיוחד מאד במדותיו הטובות ומוכתר בנימוסיו, שפעם אחת חלה ונפל למשכב. דרכו של הגר"א היתה לנדוד מדי פעם ולסוע לפרקים למקומות מרוחקים, בהם יוכל לשבת ולהגות בתורה בלא מפריע, ולכן אף עתה נפרד הגר"א מביתו ונסע למחוז חפצו.

לב. בין הספורים והעובדות שכותבים שם בני הגר"א, הם מספרים שהגר"א בהיותו בן תשע שנים, כבר למד את כל ספרי האריז"ל. ובתוך כמה זמן סיים ללמוד את כל ספרי האר"י? - חצי שנה בלבד...

עוד מספרים שם שפעם התארח הגאון בביתו של מאן דהו. הגאון לא הרגיש טוב ולא יכל להכניס דבר לפיו, אולם משהגיש לפניו בעל הבית ארוחה דשנה והפציר בו לאכול, לא סירב הגר"א, התאמץ לאכול את כל אשר לפניו, ומיד לאחר מכן הקיא באין רואים את כל שאכל. בעל הבית, משראה שהגאון אכל הכל, סבר לתומו שהאוכל היה טעים במיוחד והגיש לפני הגר"א שוב סעודה דשנה... הגאון שוב לא סירב, ואכל הכל, והקיא הכל... כך חזר הדבר ונשנה שלוש וארבע פעמים.

שאל אותו אחד מתלמידיו, מדוע הרב מצער את עצמו כל כך. מפני מה לא יאמר לבעל הבית שאינו חפץ עוד לאכול, ואף קשה עליו האכילה? השיב לו הגאון, הן אמרו רבותינו (פסחים פו:): "כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה", וכל מקום שנאמר בתלמוד "עשה", פירושו שצריך לקיים את הדבר עד שתצא נפשו.

והנה הלכה זו לא נפסקה להלכה, לא ברמב"ם ולא בשולחן ערוך ואף לא בשאר פוסקים. אבל הגר"א, ביראת השם שבקרבו, כיון שיצא הדבר מפי רבותינו בגמרא, ימסור את נפשו על הדבר כפשוטו.

הגר"א הגיע אל יעדו וחיש מהר שקע בתלמודו, וברוב עמלו ויגיעתו נשכחו ממנו כל עניניו ועניני ביתו. חודש חלף, עד שפעם אחת כאשר נכנס למרחץ והוכרח להפסיק ממשנתו, נזכר שהניח את בנו חולה בביתו וכבר חודש ימים שלא ראהו ולא דרש בשלומו, או אז מיהר הגר"א ושב אל ביתו.

וכבר אמר הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד שלמרות שמצאנו אדם שלמד שבעים שפות בלילה אחד, יוסף הצדיק, שבשעה שהיה בבית האסורים בא מלאך ולמדו את כל השפות, מעולם לא מצאנו שהיה אדם שלמד את כל התורה בלילה אחד, כי קנין התורה והשגת אמיתותה הוא רק על ידי עמל ויגיעה תמידית שנים על גבי שנים במסירות הנפש.

בישיבת וולוז'ין ישב אברך ועסק בתלמודו בשקידה רבה. יום אחד קיבל מברק מאשתו בו היא מספרת שנולד להם בן, ומבקשת ממנו שישוב אל הבית. נגש האברך אל רבי חיים מוולוז'ין וסיפר שנולד לו בן, שמע רבי חיים את הדברים ובירכו במזל טוב. הוסיף האברך ושאל, מה עושים? ואף רבי חיים שאל כנגדו: וכי אתה מוהל? תמנה שליח שיקיים מצות מילה עבורך ואתה תשאר כאן ותמשיך בתלמודך.

והיום? היום כשאברך נולד לו בן לא רואים אותו בכולל שלשה שבועות, אשתו ילדה והוא יוצא לחופשת לידה...

ולכן בשמחת תורה אנו קוראים פסוקים אלו, 'האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו וכו'', בכדי שנשים לנגד עינינו את הדברים ונחקוק אותם על לוח לבנו, שכך, ורק כך, היא דרכה של תורה. לעמול בה בשקידה ובהתמדה, במסירות נפש של ממש, ובזה זוכים לקנין התורה, וממילא באים גם אל שמחתנו בתורה ולשמחתה של התורה בנו.

העוסק בתורה זוכה לברכה הגדולה ביותר

ואלו אשר פורקים מעליהם עול החשבונות הרבים ומקבלים על עצמם את עול עסק התורה, זוכים לברכת ה' הגדולה ביותר, ואף זאת רואים

בקריאת התורה של שמחת תורה, בפרשת וזאת הברכה. שכן בפרשה זו משה רבינו עומד ומברך כל שבט משבטי ישראל בברכתו המיוחדת לו, יש שבט שהתברך בברכה קצרה ויש שבט שזכה להתברך בברכה ארוכה יותר.

והשבט שקיבל את הברכה המקוצרת ביותר הוא שבט יששכר, שכל ברכתו מסתכמת בשתי מילים: "ויששכר באהליך". וצריך להתבונן בדבר, הלא בני יששכר הם לומדי התורה וכמו שנאמר (דה"א יב, לג) 'ומבני יששכר יודעי בינה לעתים', ואם כן לכאורה מן הראוי היה שברכתו של יששכר תהיה ארוכה יותר מברכת שאר השבטים, ובודאי שלא הקצרה שבהם!?

על שאלה זו עמד רבינו בחיי, וכך לשונו "מה שקיצר בברכתו מפני שברכתו שבירך אותו במילה זו היא כוללת כל הברכות, והוא שאמר ב"אהליך", שני אהלים, אהל של מעלה ואהל של מטה, ואם כן בירכו בשמחת אהל של מטה והוא שכתוב פקודי ה' ישרים משמחי לב, ובשמחת אהל של מעלה ששם השמחה שלימה וכלשון הברכה שתקנו רז"ל (כתובות ח.) שהשמחה במעונו, ושם השכר כפול". כלומר, אמנם נכון הדבר ששבט יששכר התברך בברכה הקצרה ביותר, בשתי מילים בלבד, "ויששכר באהליך", אולם זו למעשה הברכה הגדולה ביותר, לזכות לשבת באהלה של תורה. ובהיותו העוסק בתורה זוכה לכל ברכת ה', נמצא שבברכה זו כלולות כל הברכות כולם.

ולא די בזה שהעוסק בתורה זוכה לברכת ה' הגדולה ביותר, אלא זה העוסק בתורה מוסרים בידו את מפתח הברכות, ויש בכחו לעשות בבריאה כרצונו.

וכמו שמצינו בגמרא בחולין (יז.) שספרו רבותינו על רבי פנחס בן יאיר שהלך בדרכו למצות פדיון שבויים והצטרף אליו יהודי נוסף שהיה בדרכו לטחון קמח לאפיית המצות. כמו כן התלווה אליהם גוי נוסף, והלכו שלשתם יחד.

בדרכם פגעו בנהר שוטף ולא יכלו לעברו. פנה רבי פנחס אל הנהר [וביאר שם התוספות שפנה אל המלאך הממונה על הנהר] וציווה עליו "נהר נהר חלוק מימך", והנהר השיב לרבי פנחס, הלא גם אני צריך לעשות רצון קוני, ועוד שאני בודאי עושה את רצון קוני שבראני להיות נהר שוטף, ואתה - הן רק ספק הדבר אם אכן תצליח דרכך ותפדה את השבויים כרצונך.

שב רבי פנחס ואמר לנהר, חלוק לי מיד את מימך ואם לא תעשה כן אהפוך אותך ליבשה. עתה, חלק הנהר את מימיו ועשה לרבי פנחס שביל בתוכו שיוכל לעבור בו. עבר רבי פנחס את הנהר והגיע אל גדתו השנייה.

אמר היהודי הנוסף לרבי פנחס, הלא גם אני צריך לעבור את הנהר לצורך מצוה, שהרי אני בדרכי לטחון קמח עבור המצות. מששמע כך רבי פנחס שב וציווה את הנהר "חלוק מימך שאף זה הולך לדבר מצוה", נחלק הנהר ועבר היהודי. לאחר מכן אמר רבי פנחס לנהר, חלוק שוב את מימך ותן אף לגוי לעבור בך, בכדי שלא יאמרו עלינו שאיננו דואגים למלווים אותנו. שב הנהר ועשה שביל גם עבור הגוי.

ואומרת על זה הגמרא "כמה נפיש גברא כמשה", בא וראה מה רב כחו של רבי פנחס בן יאיר שיכל לצוות על הנהר להפסיק את שטף מימיו ולחלוק אותו, כמו שעשה משה רבינו בשעתו בזמן יציאת מצרים בים סוף. ובאמת מנין לו כח זה? מכח התורה. וכמו שכתבו האור החיים (שמות יד, כז) והנפש החיים (ש"ד פי"ח) שמי שמוכתר בכתר התורה נמסרים כל סדרי בראשית בידו ויכול לפעול בהם כרצונו. לכן יכל רבי חנינא בן דוסא (תענית כה.) בהבל פיו שאמר 'מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק' לפעול שהחומץ ידלוק כל השבת כולה, ולכן יכלו כל גדולי התורה מדורות עולם לשנות את הטבע כרצונם ולפעול ישועות בברכתם, בכח התורה שמסרו עליה את נפשם. ומשכך, נמצא שבתורה הקדושה ובעסק בה כלולות כל הברכות, ולכן לא התברך שבט יששכר אלא "באהליך", כי זו כאמור, הברכה הגדולה והיקרה ביותר.

חובתנו בהרבצת התורה ובהרבות כבוד שמים בדורנו

ובקריאת התורה של יום גדול זה בו אנו שמחים בחלקנו בתורה, ישנה הערה גדולה ונכבדה נוספת.

רבותינו אמרו (ברכות נח.) מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. אם נתבונן במלכותו של מלך עלוב, מלך בשר ודם, נוכל להשכיל ולהבין מזה את הנהגת ה' בעולם.

הבה ונתבונן מעט, כותב החפץ חיים בספרו שם עולם, כיצד מסייר מלך במלכותו ובארצו, להראות תפארת גדולתו ומלכותו. המלך יוצא מארמונו שבעיר הבירה בלויית פמליה מלכותית, יחד עם שרי ממשלתו ופקידיו, ונודד עמם ממדינה למדינה ומעיר לעיר.

בכל עיר אשר באים אליה המלך ופמלייתו, מקדם את פני המלך השר הממונה על אותה העיר. שר העיר מתלווה אל המלך בכל מסעו בעיר שתחת אחריותו, עד שהמלך עוזב את העיר שלו וממשיך בדרכו לעיר אחרת. אז, מניח השר את המלך, ובבא המלך אל העיר הבאה, מקדם את פניו השר האחראי על העיר ההיא.

כשהמלך יוצא למסע בכל מלכותו, אינו פוסח על עיר קטנה כגדולה, ולא מניח אף עיירה שאינו מבקר בה. בעיירות קטנות מעין אלו אין שר האחראי עליה מטעם המלכות, אולם יש שם איזה קצין או שוטר הממונה על הסדר הציבורי ועל שמירת החוק. ועתה, כאשר המלך מגיע לבקר בעיירה קטנה שכזו, מתלווה שוטר זה אל המלך בכל זמן שהייתו בעיר.

אין ספק שאם יבוא אדם ויערער על כך ויאמר, זהו בזיון המלך! כיצד יתכן שבעוד בערים הגדולות התלוו אל המלך שרים גדולים ונכבדים, בעיירות אלו מקדמים את פניו שוטרים זוטרים ופשוטים?! אדם שיטען כך לשוטה יחשב, כי על כל אחד מוטלת החובה לכבד את המלך וללוותו בתחום שלו, ואין הדבר משנה כלל מה ערכו או רום מעלתו.

ומהי מרכבתו של ה' יתברך? התורה הקדושה. ונוכל לשמור עליה על ידי שנרבה בהרבצת התורה ככל האפשר, בייסוד תלמודי תורה וישיבות, בהקמת שיעורי תורה ובהעמדת תלמידים רבים ככל הניתן¹.

ידוע שכאשר המגיד מדובנא היה שוכר לו בית, היה מתנה מראש עם המשכיר שיוכל להכניס לביתו את כל מי שירצה. זאת משום שדרכו היתה שבכל פעם שיוצא העירה ומבחין בשבועי לב, באומללים ונדכאים, היה מקבצם ומביאם אל ביתו, שם היה דואג לכל מחסורם.

פעם אחת יצא המגיד אל רחוב העיר, והנה הולך לפניו יהודי עיוור בשתי עיניו, ל"ע, ועם העיוור הולך ילד, שמחזיק בידו להנחותו בדרכו. וכך הולכים העיוור והילד בדרכם ופושטים ידיהם לנדבת הציבור, לקבץ מעות להחיות את נפשם ולכלכל עצמם.

והזכות למי שמתאמץ ועושה כל שביכלתו להרבות כבוד ה' בדורנו, זכותו עצומה ונשגבה הרבה יותר מן הדורות הקודמים. שהרי, אינו דומה זה המכבד את המלך בזמן שלום ושלוה ובעת שהמלכות נכונה על מקומה באין מפריע, לזה שמוסר את נפשו עבור המלך בזמן מלחמה, בעת שהצבא מתמעט והעת היא עת מצוקה.

ולכן, חלילה להרפות ביום צר ולהמלט עכשיו משדה המערכה! החלש יאמר גבור אני וכל אחד ואחד יראה היטב בעצמו ובנפשו כיצד יוכל להועיל ולעזור בשמירת המרכבה, והאיך יוכל להרבות ולגדל כבוד שמים. כי אמנם שוטרים זוטרים אנו, אבל זהו המוטל עלינו בדורנו, בתחום אחריותנו.

והנה, בזמן שנלחמים שני צבאות אלו באלו, כאשר רואה אחד המצביאים שהמלחמה כבדה וצבאו נחלש מרגע לרגע, המורל יורד והעריקים מתרבים, עומד שר הצבא ומזכיר לאנשי המלחמה: ראו כי לוחמים אתם עבור כתר המלך, זכרו כמה תרבה שמחתכם בעת שתנצחו, וכמה תגדל מעלתכם וירבה כבודכם בזמן שתכריעו המערכה!

המגיד מדובנא לא יכל לשאת מראה כואב כל כך, ונחמץ לבו בקרבו, הן על ההלך העיוור הסובל, והן על הילד, אשר במקום ללמוד תורה ככל ילדי ישראל נאלץ להתלוות אל העיוור ולהזדקק לבריות. פנה אל העיוור והזמין אותו אל ביתו, באמור לו שבביתו לעולם לא יחסר לו מזון ושתייה ותמיד ידאגו לכל צרכיו. כמובן שהעיוור נאות לכך בשמחה, והעיוור והילד באו לביתו של המגיד. העיוור הלך לעולמו אחר תקופה, והילד נשאר בביתו של המגיד. שוחח עמו המגיד וראה שילד ברוך כשרונות הוא. לא חס על כספו ושכר מלמד בעבורו שלימד אותו מתחילה ועד סוף, מעיקרי ויסודי התורה ועד חדריה הפנימיים ורזיה.

הילד צמח לתפארה עד שברבות הימים יצא שמו בכל העולם מקצהו ועד קצהו כגדול הדור, הלוא הוא גאון הגאונים רבי שלמה קלוגר זצ"ל, שהיה מופלג בגאונותו [וחיבר ספרים כמנין שלמ"ה], ומופלג בקדושתו ובעבודתו את ה'. אמרו עליו על רבי שלמה קלוגר, שאם היה אדם לוקח סיגר ומניח ליד לבו של רבי שלמה, תיכף היה ניצת מהתלהטות לבו של רבי שלמה לעבודת ה' יתברך...

ואילו המגיד מדובנא לא היה חושב בטובתו של הילד, והיה פוטר אותו ואת העיוור במתת יד של עשרה שקלים, הן היה חסר לנו רבי שלמה קלוגר, והיתה חסירה לנו תורתו...

וכך עושים כאשר באמת לא ידוע כיצד המלחמה תוכרע ומי מהצדדים ינצח, וכאשר שר הצבא מחזק את ידי הלוחמים עדיין יש מהם שיסברו ויאמרו שהמלחמה כבר אבודה ומוטב לברוח ולהמלט משדה המערכה מוקדם ככל האפשר. אולם במלחמה שלנו, במלחמה על שמירת מרכבתו של ה', ידוע גם ידוע שמלכות ה' היא זו שתנצח, והרי זו תכלית כל בריאת העולם, להביא לגילוי כבוד מלכות שם שמים. ועלינו כל שמוטל הוא רק להלחם בעבור כך ולקרב זאת בכל כחנו ואפשרותנו, אבל הנצחון, מובטח הוא בידינו.

על כן, כותב החפץ חיים, אלו הדברים האחרונים שאמר משה לישראל, ובהם נפרד מהם: "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך", משה רבינו עמד וצפה עד סוף כל הדורות, וראה גם את הדור שלנו, הדור החלוש, עתיר הקשיים, ומרובה הנסיונות.

ועומד משה רבינו, מנהיגם של ישראל, ומזכיר לנו "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'", זכרו כי על אף שתכבד המלחמה ותתחזק המערכה, מכל מקום אשריכם שאתם במלחמתכם "עם נושע בה'", סוף שישועת ה' בא תבוא ותוכרע המערכה בנצחון מלכות ה' על השטן וחילותיו.

ולא בחנם אנו קוראים קריאה זו בשמחת תורה. כי דוקא בזמן זה בו אנו אנחנו שמחים עם התורה, מבקשת התורה מאתנו לשים אל לבנו את חובתנו בשמירה עליה ובהפצתה בקרב כל ישראל. את חובתנו להרבות כבוד שמים ולהביא לגילוי מלכות ה' בקרוב. ומשנתאמץ ונלחם אנו עבור התורה, מובטח לנו מה' יתברך שלא נלחם לבד אלא יעמוד אף הוא לעזרנו ולסמכנו, וכסיום דבריו של משה רבינו "מגן עזרך ואשר חרב גאותך".

ה' יתברך יהיה בעזרנו לעסוק בתורה בכל כחנו כל ימי חיינו בשמחה, להוסיף חילים לתורה ולחזק את הלימוד בה וההליכה בדרכה ובמצוותיה,

ובכך נזכה בקרוב להתגשמות נבואת משה "ויכחשו אויביך לך ואתה על
במותימו תדרוך", בהופע ובהגלות כבוד מלכות ה' בעולמו, במהרה
בימינו אמן.

כהושעת ידידים מכף מעבידים
כן קבץ נאנקים ממרחקים
סוכתך הנופלת מהרה תקים
שמחנו והראנו בבנין בית עולמים
בזכות שבעת אושפיזין תמימים

